

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА»

ISSN 2520-2057

INTERNATIONAL
SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA»

МЕЖДУНАРОДНЫЙ
НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА»

№ 1 (41) / 2018
2 том

**МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ
«ІНТЕРНАУКА»**

**INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
«INTERNAUKA»**

**МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
«ИНТЕРНАУКА»**

*Свидетельство
о государственной регистрации
печатного средства массовой информации
КВ № 22444-12344ПР*

Сборник научных трудов

№ 1 (41)

2 том

Київ 2018

Полное библиографическое описание всех статей Международного научного журнала «Интернаука» представлено в: **Index Copernicus International (ICI); НЭБ elibrary.ru; Polish Scholarly Bibliography; ResearchBib; Turkish Education Index; Научная периодика Украины.**

Журнал зарегистрирован в международных каталогах научных изданий и наукометрических базах данных: **Index Copernicus International (ICI); Ulrichsweb Global Serials Directory; Google Scholar; НЭБ elibrary.ru; Open Academic Journals Index; Research-Bib; Scientific Indexing Services; Turkish Education Index; Polish Scholarly Bibliography; Electronic Journals Library; Staats- und Universitätsbibliothek Hamburg Carl von Ossietzky; InfoBase Index; International Institute of Organized Research; CiteFactor; Open J-Gate; Cosmos Impact Factor; Scholar Steer; Eurasian Scientific Journal Index; Academic keys; Российский импакт-фактор; Научная периодика Украины; JOURNAL FACTOR; Bielefeld Academic Search Engine (BASE); The Journals Impact Factor (JIF); CrossRef.**

В журнале опубликованы научные статьи по актуальным проблемам современной науки.

Материалы публикуются на языке оригинала в авторской редакции.

Редакция не всегда разделяет мнения и взгляды авторов. Ответственность за достоверность фактов, имен, географических названий, цитат, цифр и других сведений несут авторы публикаций.

При использовании научных идей и материалов этого сборника, ссылки на авторов и издания являются обязательными.

Редакция:

Главный редактор: **Коваленко Дмитрий Иванович** — кандидат экономических наук, доцент (Киев, Украина)

Заместитель главного редактора: **Золковер Андрей Александрович** — кандидат экономических наук, доцент (Киев, Украина)

Секретарь: **Колодич Юлия Игоревна**

Редакционная коллегия:

Глава редакционной коллегии: **Каминская Татьяна Григорьевна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Заместитель главы редакционной коллегии: **Курило Владимир Иванович** — доктор юридических наук, профессор (Киев, Украина)

Заместитель главы редакционной коллегии: **Тарасенко Ирина Алексеевна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Раздел «Экономические науки»:

Член редакционной коллегии: **Баланюк Иван Федорович** — доктор экономических наук, профессор (Ивано-Франковск, Украина)

Член редакционной коллегии: **Бардаш Сергей Владимирович** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Бондарь Николай Иванович** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Вдовенко Наталия Михайловна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Гоблик Владимир Васильевич** — доктор экономических наук, кандидат философских наук, доцент, Заслуженный экономист Украины (Мукачево, Украина)

Член редакционной коллегии: **Гринько Алла Павловна** — доктор экономических наук, профессор (Харьков, Украина)

Член редакционной коллегии: **Гуцаленко Любовь Васильевна** — доктор экономических наук, профессор (Винница, Украина)

Член редакционной коллегии: **Дерий Василий Антонович** — доктор экономических наук, профессор (Тернополь, Украина)

Член редакционной коллегии: **Денисенко Николай Павлович** — доктор экономических наук, профессор, член-корреспондент Международной академии инвестиций и экономики строительства, академик Академии строительства Украины и Украинской технологической академии (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Дмитренко Ирина Николаевна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Драган Елена Ивановна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Ефименко Надежда Анатольевна** — доктор экономических наук, профессор (Черкассы, Украина)

Член редакционной коллегии: **Заруцкая Елена Павловна** — доктор экономических наук, профессор (Днепр, Украина)

Член редакционной коллегии: **Захарин Сергей Владимирович** — доктор экономических наук, старший научный сотрудник, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Зелиско Инна Михайловна** — доктор экономических наук, профессор, академик Академии экономических наук Украины (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Зось-Киор Николай Валерьевич** — доктор экономических наук, профессор (Полтава, Украина)

Член редакционной коллегии: **Ильчук Павел Григорьевич** — доктор экономических наук, доцент (Львов, Украина)

Член редакционной коллегии: **Клочан Вячеслав Васильевич** — доктор экономических наук, профессор (Николаев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Копилюк Оксана Ивановна** — доктор экономических наук, профессор (Львов, Украина)

Член редакционной коллегии: **Кравченко Ольга Алексеевна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Курило Людмила Изодоровна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Кухленко Олег Васильевич** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Лойко Валерия Викторовна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Лоханова Наталья Алексеевна** — доктор экономических наук, профессор (Львов, Украина)

Член редакционной коллегии: **Малик Николай Иосифович** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Мигус Ирина Петровна** — доктор экономических наук, профессор (Черкассы, Украина)

Член редакционной коллегии: **Мухсинова Лейла Хасановна** — доктор экономических наук, доцент (Оренбург, Российская Федерация)

Член редакционной коллегии: **Ниценко Виталий Сергеевич** — доктор экономических наук, доцент (Одесса, Украина)

Член редакционной коллегии: **Олейник Александр Васильевич** — доктор экономических наук, профессор (Харьков, Украина)

Член редакционной коллегии: **Осмятченко Владимир Александрович** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Охрименко Игорь Витальевич** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Паска Игорь Николаевич** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Разумова Екатерина Николаевна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Рамский Андрей Юрьевич** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Селиверстова Людмила Сергеевна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Скрипник Маргарита Ивановна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Смолин Игорь Валентинович** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Сунцова Алеся Александровна** — доктор экономических наук, профессор, академик Академии экономических наук Украины (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Танклевская Наталья Станиславовна** — доктор экономических наук, профессор (Херсон, Украина)

Член редакционной коллегии: **Токарь Владимир Владимирович** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Тульчинская Светлана Александровна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Хахонова Наталья Николаевна** — доктор экономических наук, профессор (Ростов-на-Дону, Российская Федерация)

Член редакционной коллегии: **Чижевская Людмила Витальевна** — доктор экономических наук, профессор (Житомир, Украина)

Член редакционной коллегии: **Чубукова Ольга Юрьевна** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Шевчук Ярослав Васильевич** — доктор экономических наук, старший научный сотрудник, доцент (Нововолыньск, Волынская обл., Украина)

Член редакционной коллегии: **Шинкарук Лидия Васильевна** — доктор экономических наук, профессор, член-корреспондент Национальной академии наук Украины (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Шпак Валентин Аркадьевич** — доктор экономических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Беялов Талят Энверович** — кандидат экономических наук, доцент (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Скрыньковский Руслан Николаевич** — кандидат экономических наук, член-корреспондент Украинской академии наук (Львов, Украина)

Член редакционной коллегии: **Peter Bielik** — Dr. hab. (Словацкая Республика)
 Член редакционной коллегии: **Eva Fichtnerová** — University of South Bohemia in České Budějovice (Чешская Республика)
 Член редакционной коллегии: **József Káposzta** — Dr. hab. (Венгрия)
 Член редакционной коллегии: **Henrietta Nagy** — Dr. hab. (Венгрия)
 Член редакционной коллегии: **Anna Törő-Dunay** — Dr. hab. (Венгрия)
 Член редакционной коллегии: **Mirosław Wasilewski** — Dr. hab., Associate professor WULS-SGGW (Польша)
 Член редакционной коллегии: **Natalia Wasilewska** — Doctor of Economic Sciences, professor UJK (Польша)
 Член редакционной коллегии: **Venelin Terziev** — Professor Dipl.Eng., PhD, доктор экономических наук, член-корреспондент Российской академии естественной истории (Русе, Болгария)
 Член редакционной коллегии: **Эмине Лейла Кыят** — доктор экономических наук, доцент (Турция)

Раздел «Юридические науки»:

Член редакционной коллегии: **Аристова Ирина Васильевна** — доктор юридических наук, профессор (Сумы, Украина)
 Член редакционной коллегии: **Бондаренко Игорь Иванович** — доктор юридических наук, профессор (Братислава, Словацкая Республика)
 Член редакционной коллегии: **Галунько Валентин Васильевич** — доктор юридических наук, профессор (Киев, Украина)
 Член редакционной коллегии: **Гиренко Инна Владимировна** — доктор юридических наук, доцент (Киев, Украина)
 Член редакционной коллегии: **Глушков Валерий Александрович** — доктор юридических наук, профессор (Киев, Украина)
 Член редакционной коллегии: **Головко Александр Николаевич** — доктор юридических наук, профессор, заслуженный юрист Украины (Харьков, Украина)
 Член редакционной коллегии: **Грохольский Владимир Людвигович** — доктор юридических наук, профессор (Одесса, Украина)
 Член редакционной коллегии: **Иманлы Магомед Наги** — доктор юридических наук, профессор (Азербайджан)
 Член редакционной коллегии: **Калюжный Ростислав Андреевич** — доктор юридических наук, профессор (Киев, Украина)
 Член редакционной коллегии: **Клемпарский Николай Николаевич** — доктор юридических наук, профессор (Кривой Рог, Украина)
 Член редакционной коллегии: **Лоредана Джани Агуире** — доктор права, профессор (Итальянская Республика)
 Член редакционной коллегии: **Лоренцмайер Штефан** — доктор юридических наук, профессор (Аугсбург, Федеративная Республика Германия)
 Член редакционной коллегии: **Макарова Тамара Ивановна** — доктор юридических наук, профессор (Минск, Республика Беларусь)
 Член редакционной коллегии: **Мельничук Ольга Федоровна** — доктор юридических наук, доцент (Винница, Украина)
 Член редакционной коллегии: **Овчарук Сергей Станиславович** — доктор юридических наук (Киев, Украина)
 Член редакционной коллегии: **Омельчук Василий Андреевич** — доктор юридических наук, профессор (Киев, Украина)
 Член редакционной коллегии: **Остапенко Алексей Иванович** — доктор юридических наук, профессор (Львов, Украина)
 Член редакционной коллегии: **Пивовар Юрий Игоревич** — доктор философии в сфере права, доцент (Киев, Украина)
 Член редакционной коллегии: **Позняков Спартак Петрович** — доктор юридических наук, доцент (Ирпень, Украина)
 Член редакционной коллегии: **Светличный Александр Петрович** — доктор юридических наук, доцент (Киев, Украина)
 Член редакционной коллегии: **Сидор Виктор Дмитриевич** — доктор юридических наук, профессор (Черновцы, Украина)
 Член редакционной коллегии: **Таранова Татьяна Сергеевна** — доктор юридических наук, профессор (Минск, Республика Беларусь)

Член редакционной коллегии: **Мушенюк Виктор Васильевич** — кандидат юридических наук, доцент (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Олейник Анатолий Ефимович** — кандидат юридических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Фунта Растислав** — кандидат юридических наук, доцент (Сладкови-чово, Словацкая Республика)

Член редакционной коллегии: **Химич Ольга Николаевна** — кандидат юридических наук (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Легенький Николай Иванович** — кандидат педагогических наук, доцент (Киев, Украина)

Раздел «Технические науки»:

Член редакционной коллегии: **Беликов Анатолий Серафимович** — доктор технических наук, профессор (Днепр, Украина)

Член редакционной коллегии: **Луценко Игорь Анатольевич** — доктор технических наук, профессор (Кременчуг, Украина)

Член редакционной коллегии: **Мельник Виктория Николаевна** — доктор технических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Наумов Владимир Аркадьевич** — доктор технических наук, профессор (Калининград, Российская Федерация)

Член редакционной коллегии: **Румянцев Анатолий Александрович** — доктор технических наук, профессор (Краматорск, Украина)

Член редакционной коллегии: **Сергейчук Олег Васильевич** — доктор технических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Чабан Виталий Васильевич** — доктор технических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Аль-Абабнех Хасан Али Касем** — кандидат технических наук (Амман, Иордания)

Член редакционной коллегии: **Артюхов Артем Евгеньевич** — кандидат технических наук, доцент (Сумы, Украина)

Член редакционной коллегии: **Баширбейли Адалат Исмаил** — кандидат технических наук, главный научный специалист (Баку, Республика Азербайджан)

Член редакционной коллегии: **Коньков Георгий Игоревич** — кандидат технических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Саньков Петр Николаевич** — кандидат технических наук, доцент (Днепр, Украина)

Раздел «Политические науки»:

Член редакционной коллегии: **Пахрутдинов Шукридин Илесович** — доктор политических наук, профессор (Республика Узбекистан)

Член редакционной коллегии: **Шамраева Валентина Михайловна** — доктор политических наук, доцент (Харьков, Украина)

Раздел «Государственное управление»:

Член редакционной коллегии: **Дегтярь Андрей Олегович** — доктор наук по государственному управлению, профессор, Заслуженный деятель науки и техники Украины (Харьков, Украина)

Член редакционной коллегии: **Дегтярь Олег Андреевич** — доктор наук по государственному управлению, доцент (Харьков, Украина)

Член редакционной коллегии: **Колтун Виктория Семеновна** — доктор наук по государственному управлению, доцент (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Мироненко Марк Юрьевич** — доктор наук по государственному управлению, профессор (Винница, Украина)

Член редакционной коллегии: **Степанов Виктор Юрьевич** — доктор наук по государственному управлению, профессор (Харьков, Украина)

Раздел «Психологические науки»:

Член редакционной коллегии: **Филева-Русева Красимира Георгиева** — кандидат психологических наук, доцент (Пловдив, Республика Болгария)

Член редакционной коллегии: **Цахаева Анжелика Амировна** — доктор психологических наук, профессор (Махачкала, Республика Дагестан, Российская Федерация)

Член редакционной коллегии: **Щербан Татьяна Дмитриевна** — доктор психологических наук, профессор, Заслуженный работник образования Украины, ректор Мукачевского государственного университета (Мукачево, Украина)

Раздел «Физико-математические науки»:

Член редакционной коллегии: **Задерей Петр Васильевич** — доктор физико-математических наук, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Ковальчук Александр Васильевич** — доктор физико-математических наук, старший научный сотрудник (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Вицентий Александр Владимирович** — кандидат математических наук, доцент (Апатиты, Мурманская обл., Российская Федерация)

Раздел «Философские науки»:

Член редакционной коллегии: **Байчоров Александр Мухтарович** — доктор философских наук, профессор (Минск, Республика Беларусь)

Член редакционной коллегии: **Ильина Антонина Анатольевна** — доктор философских наук, доцент (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Сутужко Валерий Валериевич** — доктор философских наук, доцент (Саратов, Российская Федерация)

Член редакционной коллегии: **Фархитдинова Ольга Михайловна** — кандидат философских наук (Украина)

Раздел «Медицинские науки»:

Член редакционной коллегии: **Стеблюк Всеволод Владимирович** — доктор медицинских наук, профессор криминалистики и судебной медицины, Народный Герой Украины, Заслуженный врач Украины (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Свиридов Николай Васильевич** — доктор медицинских наук, главный научный сотрудник отдела эндокринологической хирургии, руководитель Центра диабетической стопы (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Щуров Владимир Алексеевич** — доктор медицинских наук, профессор, главный научный сотрудник лаборатории коррекции деформаций и удлинения конечностей (Курган, Российская Федерация)

Член редакционной коллегии: **Куприянова Лариса Сергеевна** — кандидат медицинских наук, доцент криминалистики и судебной экспертологии (Харьков, Украина)

Раздел «Химические науки»:

Член редакционной коллегии: **Иоелович Михаил Яковлевич** — доктор химических наук, профессор (Реховот, Израиль)

Член редакционной коллегии: **Баула Ольга Петровна** — кандидат химических наук, доцент (Киев, Украина)

Раздел «Исторические науки»:

Член редакционной коллегии: **Билан Сергей Алексеевич** — доктор исторических наук, доцент (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Добржанский Александр Владимирович** — доктор исторических наук, профессор (Черновцы, Украина)

Член редакционной коллегии: **Сопов Александр Валентинович** — доктор исторических наук, профессор (Майкоп, Республика Адыгея, Российская Федерация)

Раздел «Географические науки»:

Член редакционной коллегии: **Набиев Алпаша Алибек** — доктор наук по геоинформатике, старший преподаватель (Баку, Азербайджанская Республика)

Член редакционной коллегии: **Свинухов Владимир Геннадьевич** — доктор географических наук, профессор (Москва, Российская Федерация)

Раздел «Биологические науки»:

Член редакционной коллегии: **Сенотурсова Светлана Валентиновна** — доктор биологических наук, доцент (Москва, Российская Федерация)

Член редакционной коллегии: **Федоненко Елена Викторовна** — доктор биологических наук, профессор (Днепр, Украина)

Член редакционной коллегии: **Маренков Олег Николаевич** — кандидат биологических наук, доцент (Днепр, Украина)

Раздел «Ветеринарные науки»:

Член редакционной коллегии: **Ватников Юрий Анатольевич** — доктор ветеринарных наук, профессор, Директор департамента ветеринарной медицины аграрно-технологического института ФГАОУ ВО «Российский университет дружбы народов» (Москва, Российская Федерация)

Член редакционной коллегии: **Концевая Светлана Юрьевна** — доктор ветеринарных наук, профессор, проректор по инновационному развитию ФГБОУ ДПО «Российская академия кадрового обеспечения АПК» МСХ РФ (Москва, Российская Федерация)

Член редакционной коллегии: **Уша Борис Вениаминович** — Академик РАН, доктор ветеринарных наук, профессор, директор Института ветеринарно-санитарной экспертизы, биологической и пищевой безопасности Московского государственного университета пищевых производств (Москва, Российская Федерация)

Раздел «Педагогические науки»:

Член редакционной коллегии: **Кузава Ирина Борисовна** — доктор педагогических наук, доцент (Луцк, Украина)

Член редакционной коллегии: **Мулик Катерина Витальевна** — доктор педагогических наук, доцент (Харьков, Украина)

Член редакционной коллегии: **Рыбалко Лина Николаевна** — доктор педагогических наук, профессор (Полтава, Украина)

Раздел «Сельскохозяйственные науки»:

Член редакционной коллегии: **Вавилова Елена Васильевна** — кандидат сельскохозяйственных наук, доцент (Москва, Российская Федерация)

Член редакционной коллегии: **Шарамок Татьяна Сергеевна** — кандидат сельскохозяйственных наук, доцент (Днепр, Украина)

Член редакционной коллегии: **Katalin Posta — Prof. Dr.** (Венгрия)

Раздел «Физическое воспитание и спорт»:

Член редакционной коллегии: **Мулик Вячеслав Владимирович** — доктор наук по физическому воспитанию и спорту, профессор (Харьков, Украина)

Раздел «Искусствоведение»:

Член редакционной коллегии: **Симак Анна Ивановна** — кандидат искусствоведческих наук, доцент (Кишинев, Республика Молдова)

Раздел «Культурология»:

Член редакционной коллегии: **Герчановская Полина Эвальдовна** — доктор культурологии, профессор (Киев, Украина)

Член редакционной коллегии: **Кикоть Антонина Андреевна** — доктор культурологии, профессор (Харьков, Украина)

Член редакционной коллегии: **Щедрин Анатолий Трофимович** — доктор культурологии, профессор (Харьков, Украина)

ЗМІСТ
CONTENTS
СОДЕРЖАНИЕ**ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ**

Вітренко Наталія Сергіївна ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ПИВА УКРАЇНИ	11
Ворушило Микита Олександрович ВПЛИВ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ НА СТІЙКІСТЬ ЕКОНОМІЧНИХ СУБ'ЄКТІВ	18
Гладкова Ольга Вячеславна ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ РИНКОВОЇ СТАЛОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	24
Глухова Валентина Іванівна, Шило Юлія Сергіївна ФІНАНСОВА РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ І ШЛЯХИ ЇЇ ПОКРАЩЕННЯ	27
Григоренко Денис Андрійович РЕЙТИНГ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ	32
Ігнатенко Олександр Степанович МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПІДТРИМКИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ ТА НАПРЯМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЦЬОГО ДОСВІДУ В УКРАЇНІ	36
Кириченко Ірина Олексіївна ПРОБЛЕМИ МІЖГАЛУЗЕВОГО ПАРИТЕТУ ЦІН, ОСНОВНІ ПРИЧИНИ ДИСПАРИТЕТУ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ.....	40
Кліпун Анна Ігорівна ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	44
Кохно Іван Іванович МЕТОДИКА ЗДІЙСНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ ТА КОНТРОЛЮ НА ОСНОВІ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	50
Лопатін Артем Олегович ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ	55

Михайленко Ольга Валеріївна, Шевченко Олександра Миколаївна, Шапошник Тетяна Вікторівна
УПРАВЛІННЯ АКЦІОНЕРНИМ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА 58

Можар Вікторія Олександрівна
ВИРОБНИЧА СИСТЕМА ПІДПРИЄМСТВА 65

Погасій Сергій Олександрович, Марченко Світлана Сергіївна
ПІДТРИМКА ПРАЦЕЗДАТНОСТІ АДМІНІСТРАТОРІВ ГОТЕЛІВ ШЛЯХОМ
ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАХОДУ РЕЛАКСАЦІЇ 68

Полчанінова Ірина Леонідівна, Касьяненко Анастасія Артемівна
СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ФРАНЧАЙЗИНГОМ У СФЕРІ ТУРИСТСЬКИХ ПОСЛУГ 72

Селівська Єлизавета Романівна, Тарасенко Ірина Олексіївна
ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ
ПІДПРИЄМСТВА 76

Усенко Ірина Олегівна
СТАН ТА АНАЛІЗ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ В УКРАЇНІ ТА ОСОБЛИВОСТІ
ЇХ ОБЛІКУ В ПРОФСПІЛКОВИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ 81

ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ

Хмара Міла Василівна
ПРОБЛЕМИ КОМПЕНСАЦІЇ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ У МЕДІА-ПРАВІ 86

УДК 658.1:663.4

Вітренко Наталія Сергіївна

магістр

Національного університету харчових технологій

Витренко Наталья Сергеевна

магистр

Национального университета пищевых технологий

Vitrenko Nataliia

Master of the

National University of Food Technology

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ПИВА УКРАЇНИ

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ РЫНКА ПИВА УКРАИНЫ

PROBLEMS AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF THE BEVERAGE OF UKRAINE

Анотація. В статті розглянуті особливості розвитку ринку пива України впродовж останніх років, наведено чинники які на нього впливають. Виділено основних гравців ринку, визначено їх частки. Описано особливості розвитку основних гравців у 2016–2017 роках. Проведено аналіз зовнішньоекономічної діяльності на ринку пива. Визначено перспективи розвитку пивної галузі в Україні.

Ключові слова: ринок пива, аналіз, проблеми, перспективи галузі, САН ІнБев Україна, Карлсберг Україна, Оболонь, експорт, імпорт.

Аннотация. В статье рассмотрены особенности развития рынка пива Украины на протяжении последних лет, приведены факторы которые на него влияют. Выделены основных игроков рынка, определены их части. Описаны особенности развития основных игроков в 2016–2017 годах. Проведен анализ внешнеэкономической деятельности на рынке пива. Определены перспективы развития пивной отрасли в Украине.

Ключевые слова: рынок пива, анализ, проблемы, перспективы отрасли, САН ИнБев Украина, Карлсберг Украина, Оболонь, экспорт, импорт.

Summary. The article deals with the peculiarities of the development of the beer market in Ukraine in recent years, the factors influencing it are presented. The main players of the market are allocated, their shares are determined. The features of development of the main players in 2016–2017 years are described. The analysis of foreign economic activity in the beer market was carried out. The prospects of development of the beer industry in Ukraine are determined.

Key words: beer market, analysis, problems, prospects of the industry, SUN InBev Ukraine, Carlsberg Ukraine, Obolon, export, import.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку економіки України відбуваються глибокі зміни, обумовлені правовою, економічною та політичною нестабільністю, що провокують появу кризових явищ на вітчизняних підприємствах. Особливо сильних ударів дані зміни нанесли підприємствам пивної галузі. Саме тому важливо постійно моніторити ситуацію на ринку, знати всі сильні та слабкі сторони лідерів ринку, їх можливості та перспективи розвитку. А також доступні та перспективні ринки збуту вітчизняної пивної продукції.

Дослідженню проблем розвитку ринку пива України присвячені праці таких вчених: Шереметинської О. В., Петухової О. М., Просвіріної А. В., Яблонської Н., Мельник І. В., Косар Н. С., Меленчук Ю. Т., Танасійчук О. М., Усик С. П., Вигівської І. П., проте ситуація на ринку постійно змінюється, що потребує подальших наукових пошуків та аналізу.

Мета статті. Визначення проблем та перспектив розвитку ринку пива України.

Виклад основного матеріалу. Тривалий час на території України виробництво пива носило домашній

Рис. 1. Обсяги виробництва пива по роках, млн дал. [5]

характер, його готували до свят, домашніх забав. З XV ст. починають створюватися пивні цехи в містах. Більшість вітчизняних пивоварів були спадковими майстрами, вчилися своєму ремеслу у предків і передавали його з покоління в покоління. Під час першої світової війни влада заборонила виробництво пива, пивоварні заводи закрили, а деякі і зруйнували. До 1920 року з 218 пивзаводів збереглося тільки 83. Виробництво пива почали відновлювати лише у 1922 року, завдяки дозволу на виготовлення цього напою для реалізації населенню. У 1940 році вже було виготовлено 27,2 млн декал. пива. Найбільше заводів на той час сконцентрувалися на території Львівської і Тернопільської області, хоча вони разом виготовляли менше пива, ніж два пивоварних заводи у Києві [17].

Із 1991 року по 2008 рік виробництво пива набирало, в ті часи цей вид діяльності вважався доволі прогресивним та перспективним. Пивоварне виробництво не вважалося відособленим, адже було тісно пов'язане з іншими галузями народного господарства: сільським господарством (виращування хмелю, ячменю), хімічною та скляною галузями (скляні та ПЕТ-пляшки). Внаслідок цього пивна промисловість допомагала розвиватися суміжним галузям, таким чином створюючи нові робочі місця, що покращувало розвиток економіки в цілому. З часом підприємства ставали все більш відособленими, будували власні

заводи з виробництва солоду, склотари та переробки ПЕТ-пляшок [16].

З 2008 і по сьогодні відбувається занепад галузі (рис. 1).

В Україні пиво споживають 68% всіх чоловіків та 38% жінок.

Пиво в Україні однаково користується попитом в усіх вікових групах, незважаючи на рівень матеріального забезпечення (рис. 2).

Тільки один з 25 українських споживачів пива п'є його щоденно. Інші поціновувачі напою більш помірні у своїх потребах — від двох разів на тиждень до разу на місяць та менше.

На відміну від Європи з її традиціями барів, пабів та пивниць, в Україні переважна більшість любителів пива п'є його вдома (73%) і лише дехто з них насолоджується напоєм у спеціально створених для цього місцях (14% — бар і кафе), інші ж п'ють в інших місцях (13%).

За споживанням пива на душу населення Україна знаходиться на одинадцятому місці в Європі (54 л). В той час як у Чехії цей показник сягає 147 л, у Німеччині — 114 л, Польщі — 100 л. (рис. 3).

У перерахунку на чистий спирт більш за все у нас споживають горілки. До речі, Україна — один з європейських (та і світових) лідерів за споживанням міцного алкоголю (рис. 3).

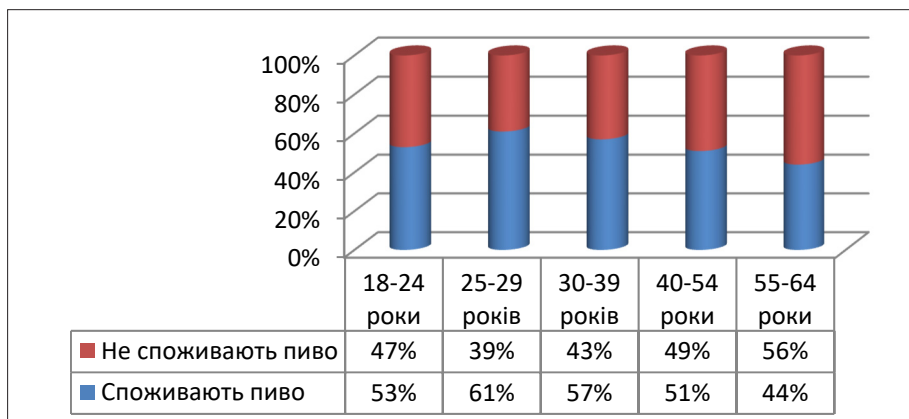

Рис. 2. Споживання пива у відсотках від кількості представників кожної вікової групи [3]

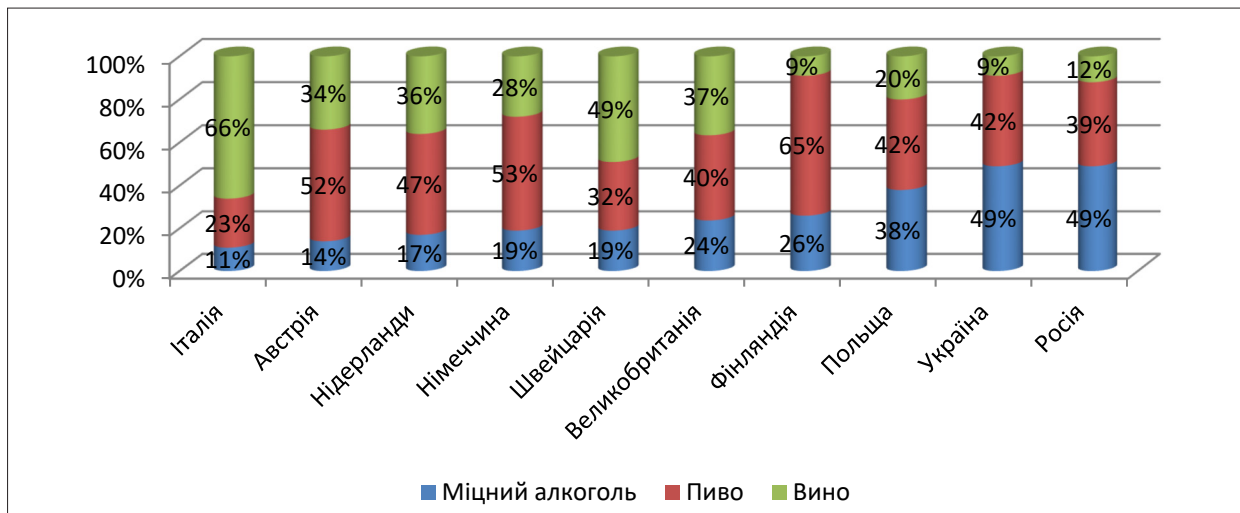

Рис. 3. Відсоткове співвідношення споживання алкоголю [3]

В Україні найдорожче пиво в Європі. Це нам демонструє індекс доступності пива, він показує, скільки хвилин потрібно працювати людині із середньою зарплатою для того, щоб заробити на 1 л пива. Так, в Німеччині потрібно працювати 8 хв., в Чехії — 16 хв., в Литві — 18 хв., в Великобританії — 22 хв., в Латвії — 23 хв., в Білорусії — 27 хв., в Росії — 33 хв., а в Україні — 49 хв.

З усього вищесказаного можна зробити висновок, що в Україні не дуже сильно розвинена культура споживання пива. Причинами цього є:

- зниження платоспроможності населення. Люди, переоцінюючи пріоритети, витрачаються більше на товари першої необхідності;
- популяризація здорового способу життя. Вести здоровий спосіб життя зараз модно. Молодь, яка йде в ногу з часом сліпо слідує модній ідеології та відмовляється від споживання пива;
- погана якість та смак. В погоні за зниженням собівартості виробники грішать додаванням до пива недорогих сиропів та патоки.

Зазначені фактори можна було б запросто нівелювати і збільшити обсяги виробництва, адже український ринок пива представлений великим розмаїттям брендів, як міжнародних так і національних, широкою палітрою сортів та смаковою диференціацією, ціною різноманітністю. Однак, події 2013–2016 років нанесли надзвичайно сильних ударів пивному ринку України, що призвело до 20% падіння обсягів виробництва та продажу у 2015 році, а по відношенню до рекордного обсягу випуску 2008 року, спад досяг 40%.

Першим сильним потрясінням для вітчизняних виробників пива стала анексія Криму та початок воєнних дій на території Донецької та Луганської областей. Втрати цих ринків збуту, закриття і руйнування заводів, складів, магазинів та багато іншого призвели до того, що виробникам пива довелося понести значні збитки, а деяким навіть припинити свою діяльність.

Український ринок пива сьогодні стан набагато менш значимим для міжнародних компаній. Незважаючи на суттєве підвищення цін у 2015 році, в перерахунок їх на долари США виручка цих компаній різко скоротилася через девальвацію гривні [14].

Правова та економічна нестабільність, а також адміністративний тиск і корупція в органах місцевої влади на тлі проведення АТО та агресії з боку Російської Федерації, безумовно, викликають занепокоєння інвесторів і впливають на стратегічне планування бізнес-діяльності.

Важливою проблемою розвитку на сучасному ринку пива є вартість та якість сировини. Більшість українських пивоварень та всі іноземні пивні компанії в Україні імпортують ячмінь та хміль з-за кордону, адже українські аналоги не відповідають міжнародним стандартам якості. Наслідком цього є не лише великі витрати на сировину, але й труднощі з її доставкою.

У даній ситуації підприємства пивоварної галузі змушені підвищувати ціни на продукцію, як один з необхідних кроків виживання в кризовій ситуації. Індекс ціни у 2014 р. порівняно з 2013 р. зріс майже на 27%. Швидке зростання цін на початку 2015 р. повинно було підготувати споживачів перед початком сезону продажів. Однак, різка девальвація гривні у лютому та удар інфляції знову змусили українців «затягнути паски». Додаткові проблеми створила дуже прохолодна погода восени, яка не змогла надати необхідного імпульсу ринку пива перед сезоном продажів [14].

Наступним ударом для виробників пива стало підвищення податку на хмелярство і виноградарство (з 1% до 1,5%), а також ставок акцизного податку. На початку 2015 р. акциз на пиво зріс до 5%, що за прогнозами пивоварів спричинило як збільшення цін, так і зменшення обсягів виробництва. У 2016 році українським пивоварам прогнозували — дворазове зростання акцизу, до 2,48 грн. за літр. З 1 січ-

ня 2017 року акциз на пиво досяг 2,78 грн/л, влада планує підвищити цей показник до 3,09 грн/л. Як наголосили в галузевій асоціації, у разі підвищення акцизу пляшка пива з наступного року коштуватиме дорожче, аніж пляшка нелегальної горілки. Тим більше що підробок пива немає. Експерти роблять невтішні прогнози. За їхніми словами, люди спиватимуться. Крім того, можливі масові отруєння сурогатом [14].

Погіршила ситуацію, заборона на рекламу пива, яка почала діяти з 1 липня 2015 року. З екранів зникла пряма реклама пінного напою, зображення пляшок, заклики до розпивання спиртного. Але при цьому пивні бренди залишилися спонсорами трансляцій, а також з'явилися ролики, які тільки «натякають» на продукт, але безпосередньо його не демонструють. Через півроку до пива почали застосовувати ті ж правила рекламування, що і до міцних алкогольних напоїв. Тепер його рекламу дозволено тільки вночі, з 23.00 до 6.00 [4].

Як результат обсяги виробництва та реалізації пива зменшуються із року в рік.

Кризова ситуація змушує конкурентів боротися за свій ринок, що призводить до монополізації ринку, яка в свою чергу породжує високі бар'єри входу на ринок пива нових компаній.

На сьогоднішній день на ринку пива України панує олігополія. Основними гравцями ринку пива є: ПАТ «САН ІнБев Україна», ПАТ «Карлсберг Україна», ПрАТ «Оболонь», ПрАТ «Ефес Україна» та ТзОВ «Перша приватна броварня». Як змінювалася структура ринку пива України по основних гравцях показано на рис. 4.

Безперечним лідером пивного ринку України є САН ІнБев Україна. Компанія постійно випускає нову продукцію, оновлює упаковку, вводить інновації. Підприємство системно оновлює виробничі потужності і розширює продуктову лінійку. Разом з тим особливу увагу продовжує приділяти флагманській національній торговій марці «Чернігівське», що на сьогодні є найбільш поширеною на українському ринку пива. Серед міжнародних торгових

марок схвальний відгук від споживачів отримав американський бренд «BUD», доля якого з квітня 2012 р. невпинно зростає [2]. Вже впродовж трьох років компанія працює у збиток, однак з кожним роком суттєво його скорочує. Чистий збиток у 2014 році становив 401,2 млн грн, у 2015 році — 270,5 млн грн, а у 2016 році — 123,1 млн грн. За 2016–2017 рік компанія випустила 10 нових продуктів: Чернігівське «Сіверське»; баварське пиво в преміальному сегменті Taller Mainbock; Stella Artois яблучний сидр; Чернігівське «Біле Radler»; безалкогольний BUD; CHILL; крафтове пиво «Хмелевус»; Cubanisto; Hoegaarden Radler Kiwi & Mint; St. Pauli Girl — традиційний лагеру з Німеччини.

Ключовою перевагою ПАТ «САН ІнБев Україна» є найбільший вибір пивної продукції серед конкурентів. Продуктовий портфель компанії налічує більше 50 видів пива. Завдяки такій широкій диференціації за вартістю та смаками компанія довгий час утримувала лідируючі позиції. Ще одною ключовою перевагою компанії є висока соціальна та екологічна відповідальність — велика увага приділяється енерго- та ресурсо-збереженню. Компанія «САН ІнБев Україна», як частина глобальної компанії AB InBev, визнає важливу роль, яку відіграє міжнародний бізнес у вирішенні екологічних проблем у світі, таких як нестача води і зміна клімату.

Реальний прогрес може бути досягнуто тільки завдяки колективній співпраці компаній, урядів, неурядових організацій, громад та інших зацікавлених сторін. Саме тому компанія бере участь у таких ініціативах, як Глобальний договір ООН, Програма ООН з навколишнього середовища та інших міжнародних проектах з метою пошуку вирішення ключових екологічних проблем людства. Зокрема, вона долучається до попередньо взятих на себе зобов'язань щодо внеску у виконання «Цілей розвитку тисячоліття», сформульованих в рамках Саміту Тисячоліття в 2000 році та затверджених Генеральною Асамблеєю ООН, одна з яких — забезпечити екологічну стабільність, скорочуючи користування природними ресурсами.

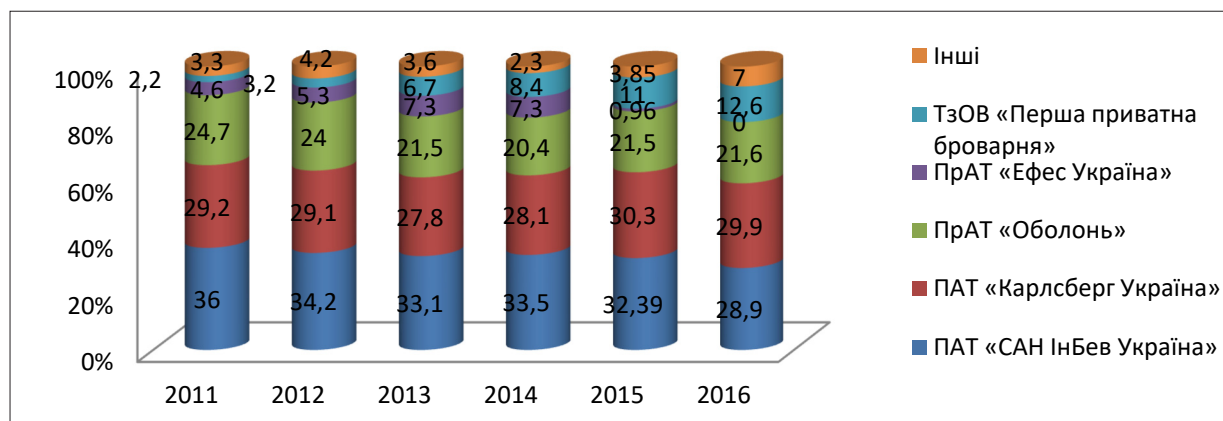

Рис. 4. Структура ринку пива по основних гравцях у 2011–2016 рр. [12], [13], [2]

Компанія докладає максимум зусиль, щоб підвищити ефективність і скоротити вплив на навколишнє середовище в процесі діяльності, визначивши вісім екологічних цілей до 2017. Для досягнення цих цілей, використовується централізована система екологічного менеджменту і був встановлений зовнішній консультативний комітет.

Ще однією ключовою перевагою компанії є лояльність споживачів до продукції компанії. Найвідоміша торгова марка компанії «Чернігівське» у 2014 році посіла перше місце у рейтингу системи для моніторингу згадувань у соціальних медіа YouScan у номінації «За лояльністю». А у 2017 році Чернігівське «Біла ніч» було обране найкращим темним пивом за версією споживачів (дані порталу www.favor.com.ua).

Також високо споживачі оцінили пиво BUD — 3-тє місце у номінації «Світле пиво» та Hoegaarden — 2-ге місце у номінації «Пшеничне пиво» (дані порталу www.favor.com.ua).

Впевнене 2-ге місце на ринку пива посідає Carlsberg Ukraine. На відмінну від інших гігантів ринку компанія завжди працювала в плюс. У 2014 році чистий прибуток компанії становив 845,8 млн грн., у 2015 році — 925,7 млн грн., а у 2016 році — 1 005 млн грн.

У 2016–2017 роках компанія поповнила свій продуктивний портфель такими новинками: пиво «Robert Doms Бельгійський»; сидр Somersby з грушевим смаком; S&R Garage — новий освіжаючий напій; «Квас Тарас» темний сорт; лімітований сорт «Львівське Різдває» до різдвяних свят; новий сорт — American style Ale; Somersby зі смаком чорниці.

Ключовою перевагою компанії, окрім найстабільнішого у галузі фінансового стану, є інноваційність. Карлсберг багато коштів вкладає в розробку інновацій та переобладнання для підвищення якості продукції. Так в 2016 році була проведена заміна теплообмінників та їх пластин, киснемірів в потоці на лініях розливу, було встановлено автоматичний пробовідбірник зерна також продовжується розробка біорозкладної пляшки з деревного волокна.

Також на рівні із САН ІнБев Україна Карлсберг багато уваги приділяє енергозбереженню. Завдяки заміні обладнання на більш прогресивне компанія кожен рік зменшує використання вуглекислого газу, електро- та теплоенергії, використання води та збільшує обсяги вторинного використання скляних пляшок.

Взагалі дуже складно порівнювати таких гігантів як САН ІнБев та Карлсберг. Обидві компанії в погоні за першістю активно розвиваються у всіх можливих напрямках (підвищують якість продукції, соціальну та екологічну відповідальність), часто випускають новинки, намагаються завжди «бути на слуху» (беруть участь у різноманітних заходах, займаються партнерством, великі кошти вкладають у рекламу).

Однак треба зауважити, що така активна діяльність можлива лише завдяки інвестиціям глобаль-

них іноземних компаній, до яких входять зазначені підприємства. Якщо ж розглядати досягнення цих підприємств в порівнянні з головними компаніями, то ситуація виглядає зовсім іншим чином. В бізнесі AN InBev виробництво української дочки САН ІнБев Україна займає близько 1%. При чому завдяки «інвестиційній привабливості країни» та «виваженій акцизній політиці» підприємство показує солідні збитки вже три роки поспіль.

Трохи кращі справи у підрозділу Карлсберг Україна. Він вносить більш суттєвий вклад в глобальну компанію Carlsberg Group — 5% від виробництва. Але, тим не менше, в порівнянні з обсягом інвестицій, які були вкладені в Україну з 1996 року, сукупний прибуток Carlsberg Ukraine за всі роки все одно не покриє збитки і вкладення коштів визнаного авторитету на ринку.

Третім лідером є ПрАТ «Оболонь», компанія з кожним роком покращує свій фінансовий стан, однак ще й досі працює збитково. Чистий збиток у 2014 році становив 575,1 млн грн., у 2015 році — 400,1 млн грн., а у 2016 році — 183,6 млн грн.

У 2016–2017 роках компанія намагалась покращити своє фінансове становище виведенням на ринок великої кількості новинок: «Старокиївський» білий квас; «Десант Екстраміцне»; безалкогольне пиво «О»; Zibert Keller; новий продукт у категорії «hard drink» — Hardmix Citrus; нове пиво у категорії superpremium — Ketten Brug Blanche, Ketten Brug Blonde, Ketten Brug Brune; Тархун та Байкал; вода «Іванка»; Ciber Журавлина та Ciber Квіти бузини; Zibert Keller; «ОБОЛОНЬ Солодове».

Ключовою перевагою компанії є менші ціни ніж у конкурентів. Як нам відомо це є перевагою низького порядку, однак на даний момент більше ніяк виділитися серед конкурентів компанія не може. Через удари, яких зазнав український ринок пива за останні роки, компанія суттєво погіршила свій фінансовий стан. Втрати традиційних ринку збуту, збитки через воєнні дії, підвищення податків, встановлення акцизів та зменшення купівельної спроможності населення суттєво підкосило колись процвітаючу компанію. Проте необхідно відмітити, що незважаючи на все це, ПрАТ «Оболонь» поступово виходить із кризи, покращує свій фінансовий стан та міцно тримає займані позиції, і все це своїми силами. Компанія також багато уваги приділяє соціальній та екологічній відповідальності, енерго- та водо- збереженню, випуску нової продукції партнерству та участі у різних заходах. На жаль, у компанії мало коштів для реклами, тому результати діяльності ПрАТ «Оболонь» не відомі широкій публіці. На мою думку, навіть вийшовши із кризи компанія навряд чи зробить такий прорив, який би дозволив їй обійти САН ІнБев та Карлсберг, однак в неї є всі можливості утримувати існуючі позиції та збільшувати експорт.

Що стосується зовнішньоекономічної діяльності то найбільшим експортером пива в першому півріччі

2016 року став український виробник пива «Оболонь», частка якого в зарубіжних поставках складає 49%, в натуральному вираженні. У порівнянні з аналогічним періодом 2015 року частка підприємства в експорті виросла на 10%. На другому місці з часткою 27% знаходиться Carlsberg Ukraine. Компанія в порівнянні з першим півріччям 2015 року втратила 11% в загальному експорті пива. Згідно з маркетинговим дослідженням «Ринок пива в Україні», проведеного компанією Alliance Capital Management, на третьому місці знаходиться український підрозділ пивоварного концерну Anheuser-Busch InBev — САН ІнБев Україна з часткою 14%. На четвертому місці знаходиться дочірнє підприємство компанії Оболонь — Фастівський пивзавод (Пивоварня Зіберта). Частка підприємства в структурі експорту в першому півріччі поточного року склала 6%. Галицький пивовар, який випускає пиво під торговими марками Stare Mistro, Перша приватна броварня і Галицька Корона, завершує перелік лідерів з показником 2% в загальному обсязі зарубіжних поставок [1].

Загальна динаміка експорту/імпорту за останні роки наведена на рис. 5.

У 2017 році найбільше пиво експортується в Білорусь — 30%, Молдову — 24%, Алжир — 17%, Литву — 8% та Грузію — 7%. А імпортується пиво найбільше із Бельгії — 34%, Мексики — 21%, Німеччини — 17% та Чехії — 7% [5].

Перспективи розвитку пивної галузі в Україні на сьогоднішній день доволі туманні. Враховуючи політику уряду можна очікувати подальше падіння ринку, закриття виробничих майданчиків, скорочення робочих місць як в пивному бізнесі, так і в суміжних галузях економіки. Такого режиму регулювання пивної галузі немає ні в одній країні ЄС, і в рамках євроінтеграції було б логічно максимально дерегулювати індустрію. Крім того, будь-які кардинальні зміни в регулюванні повинні вводитися тільки після детального аналізу їх наслідків, консультацій із професійними експертами та бізнесом, чого в даному випадку не відбулося.

Проте певні перспективи все ж існують. По-перше, можна збільшити обсягу експорту у Китай. Встановлено, що при зростанні доходу китайського споживача його продуктивний кошик наповнюється великою кількістю імпортованих продуктів. В результаті все більше громадян КНР звертають увагу на здорову і якісну їжу.

Ця ситуація, при правильному організаційному підході, може зіграти на руку українським виробникам. Екологічно чисті продукти харчування українського виробництва, без сумніву, можуть підкорити китайський ринок.

Пиво — один із найпопулярніших алкогольних напоїв у світі. За прогнозами Китайського національного бюро статистики, до 2017 року обсяг ринку пива в Китаї у вартісному вираженні перевершить ринок США, який на даний момент є найбільшим у світі. Китайські пивовари в 2014 році продали близько 49,39 млн кілолітрів пива. У той час як обсяг виробництва пива по Україні за 3 місяці 2015 року становить 34,1 млн декалітрів. Це доволі вигідний ринок, 0,5 л пива в Україні коштує приблизно 12 грн. (0,6 дол.), а в Китаї 10 юань (1,7 дол.) [8].

По-друге, сьогодні в Центральній і Східній Європі набирає популярності тренд «крафтового» пивоваріння. При цьому в США, де цей тренд зародився, він уже потроху відходить у минуле. В Україні ж даний напрям лише набуває популярності, чим також можуть скористатись вітчизняні пивовари [15].

Ще один тренд, який охопив країни Східної Європи, включно з Україною, — це прагнення зекономити: мультипаки, знижка за об'ємну упаковку, акції «подарунок за покупку». Цей тренд розвивається на тлі зниження купівельної спроможності населення. На жаль, ці заходи не сприяють миттєвому зростанню прибутків виробників. Однак, вони можуть привернути увагу споживачів до торгової марки та суттєво підвищити рівень лояльності у майбутньому, що також доволі важливо [15].

Висновки. Проаналізувавши ситуацію на ринку пива України впродовж останніх років, можна зро-

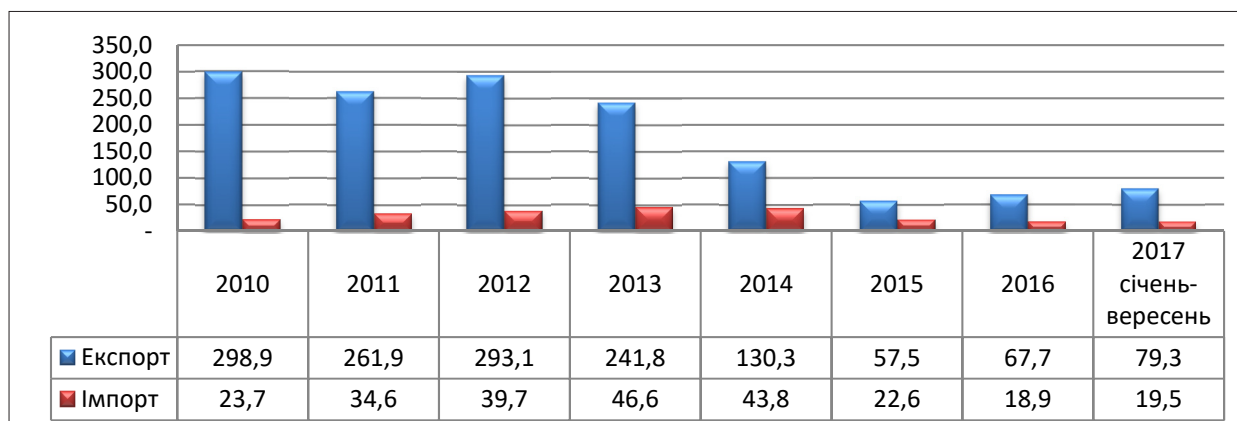

Рис. 5. Експорт/імпорт пива за 2013–2017 роки, млн л [5]

бити висновки. Політична, правова та економічна нестабільність, введення акцизного податку на роздрібний продаж і нерівномірне збільшення акцизу на пиво (порівняно з міцним алкоголем) призвели до зменшення обсягів виробництва та реалізації продукції, а також експорту та імпорту відповідно. Великі виробники зазнали суттєвих збитків та намагаються усіляко вивести свої компанії із стану кризи, деякі компанії, не в змозі компенсувати збитки, припинили свою діяльність. Володарі міні-пивоварень один за одним закривають свій бізнес, оскільки не можуть отримати всіх необхідних сертифікатів для продовження діяльності. Пивна галузь потребує термінової дерегуляції. У європейській практиці прийнято відокремлювати оборот пива і вина від міцного алкоголю, так як по суті це два зовсім різ-

них типи продуктів, що суттєво відрізняються один від одного. Вилучення з ринку всього брендованого торговельного обладнання, включаючи келихи і підстаканники і т.д. впливає на скорочення як «цивілізованих» каналів продажу пива, так і робочих місць в сегменті ХоРеКа (готелі, ресторани, кафе), яка багато в чому залежить від інвестицій виробників пива. Також необхідно знизити вартість ліцензій, це був би крок назустріч малому бізнесу. Нормальна європейська практика — коли вартість ліцензії відображає витрати на пов'язані з нею адміністративні послуги. Доки держава не піде на зустріч виробникам пива, суттєвих покращень очікувати не варто. Самим виробникам залишається лише шукати нові ринки збуту, знижувати собівартість продукції та усіляко привертати до себе увагу споживачів.

Література

1. АСМ: украинский рынок пива в первой половине 2016 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://mresearcher.com/2016/08/acm-ukrainskij-rynok-piva-v-pervoj-polovine-2016.html>.
2. Бази даних вітчизняних підприємств [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://smida.gov.ua/>.
3. Вісник корпорації «Оболонь» № 30 (жовтень-грудень 2015) / О. Шевель, С. Гусенцев; за ред. А. Церковної // Вид.: Студія корпоративних комунікацій. — 2015. — № 30. — 47 с.
4. Власенко В. Сухий закон: скільки телеканали втратили на забороненій рекламі пива [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/news/-/380748/suhyj-zakon-skilky-telekanaly-vtratyly-na-zaboronenij-reklami-pyva>.
5. Державний комітет статистики [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. Звіт зі сталого розвитку корпорації «Оболонь» за 2013–2014 рр. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://report.obolon.ua/>.
7. Информационный ресурс Пивные комментарии (Beer Comments) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://beercomments.com.ua/>.
8. Лисенко В. Пожива для роздумів: китайський ринок заповнили несправжні продукти харчування [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1394891-pozhiva-dlya-rozdumiv-kitajskij-rinok-zapolonili-nespravzhni-produkti-harchuvannya>.
9. Офіційний сайт компанії Карлсберг Україна [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://carlsbergukraine.com/>.
10. Офіційний сайт компанії ПрАТ «Оболонь» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://obolon.ua/>.
11. Офіційний сайт компанії САН ІнБев Україна [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.suninbev.com.ua/>.
12. Петухова О. М. Тенденції розвитку світового та українського пивного ринку / О. М. Петухова, Д. Є. Аманов [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3716>.
13. Просвіріна А. В. Маркетингове дослідження ринку пива в Україні 2015 р. / А. В. Просвіріна [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://koloro.ua/blog/issledovaniya/marketingovoe-issledovanie-rynka-piva-v-ukraine-2015-g.html>.
14. Рынок пива Украины 2015 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.pivnoe-delo.info/2016/01/18/rynok-piva-ukrainy-2015-4-2015/>.
15. Шевченко Е. Пивний ринок: підсумок законодавчих нововведень [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1412928-pivnij-rinok-pidsumki-zakonodavchih-novovveden>.
16. Яблонська Н. Сучасні тенденції і проблеми розвитку пивного ринку України / Н. Яблонська, О. Малацковська [Електронний ресурс]. — Режим доступу: file:///C:/Users/User/Downloads/Nv_2014_8_24.pdf.
17. Сиротюк Н. Б. Динамічні аспекти розвитку пивоварної промисловості / Н. Б. Сиротюк Н. Б. // Матеріали ІХ Всеукраїнської студентської науково — технічної конференції / В 2 т. — Тернопіль: Тернопільський національний технічний університет ім. І. Пулюя (м. Тернопіль, 20–21 квітня 2016 р.), 2016. — Т. 2. — С. 71.

Ворушило Микита Олександрович

студент

Навчально-наукового інституту економіки та менеджменту

Національного авіаційного університету

Ворушило Никита Александрович

студент

Учебно-научного института экономики и менеджмента

Национального авиационного университета

Vorushylo Mykyta

Student of the

Educational and Scientific Institute of Economics and Management

of the National Aviation University

ВПЛИВ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ НА СТІЙКІСТЬ ЕКОНОМІЧНИХ СУБ'ЄКТІВ

ВЛИЯНИЕ НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ НА УСТОЙЧИВОСТЬ ЭКОНОМИЧЕСКИХ СУБЪЕКТОВ

INFLUENCE OF UNCERTAINTY ON SUSTAINABILITY OF ECONOMIC SUBJECTS

Анотація. У статті розглянуто основні підходи до дослідження невизначеності, проаналізовано показники її оцінювання, формалізовано характер зв'язку невизначеності з основними аспектами стійкості.

Ключові слова: невизначеність, основні аспекти стійкості, системний підхід, елементи середовища, економічна стійкість підприємства.

Аннотация. В статье рассмотрены основные подходы к исследованию неопределенности, проанализированы показатели ее оценки, формализован характер связи неопределенности с основными аспектами устойчивости.

Ключевые слова: неопределенность, основные аспекты устойчивости, системный подход, элементы среды, экономическая устойчивость предприятия.

Summary. The article considers the main approaches to the study of uncertainty, analyzes its evaluation indicators, formalizes the nature of the relationship of uncertainty to the main aspects of sustainability.

Key words: uncertainty, main aspects of sustainability, system approach, environmental elements, economic stability of the enterprise.

Постановка проблеми. З погляду системного підходу будь-яке підприємство є відкритою системою, тобто такою, що взаємодіє з оточуючим середовищем. Зовнішнє середовище підприємства включає численну множину різноманітних елементів, що постійно здійснюють вплив на його стан, і цей вплив має суперечливий характер. Вимоги одних груп елементів середовища вступають у конфлікт з вимогами інших груп чи з цілями самого підприємства. Складністю також є те, що з часом зазначені вимоги мають тенденцію змінюватися, причому однозначно прогнозувати тенденцію цих змін неможливо. Усі зазначені труднощі в діяльності підприємства характеризуються од-

ним поняттям — невизначеність. Без врахування невизначеності неможливе ні коректне розуміння сутності економічної стійкості суб'єктів, ні ефективне вирішення задачі забезпечення економічної стійкості підприємства в конкретних умовах.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Проблемі невизначеності та стійкості присвячені роботи багатьох іноземних та вітчизняних науковців. Дослідження теорії і практики невизначеності ґрунтуються на фундаментальних роботах таких науковців, як Дж. М. Кейнс, А. Маршалл, Ф. Найт, Й. Шумпетер, Дж. фон Нейман, О. Моргенштейн та інших. Так, в роботі Ф. Найта проводиться зв'язок між категоріями «ризик» і «невизначеність» з погляду

можливості їхньої кількісної оцінки. Він пропонує використовувати «... слово «ризик» у зв'язку з вимірними невизначеностями або ймовірностями в страховій справі» [1, с. 225]. Відповідно, «невимірні невизначеності», які не підлягають страхуванню, розглядаються ним як специфічне джерело підприємницького прибутку. Розвиток ідей щодо кількісної оцінки невизначеності знайшов своє продовження в теорії сподіваної корисності Дж. фон Неймана та О. Моргенштерна, що відіграє найважливішу роль при вирішенні проблеми зниження невизначеності при здійсненні раціонального вибору [2, с. 41–56]. Серед сучасних українських вчених можна виокремити роботи В. В. Вітлінського, П. І. Верченка, які запропонували ієрархічну класифікацію різновидів невизначеності [3, с. 17], Т. М. Литвиненко, яка досліджує шляхи локалізації невизначеності ринкового середовища [4, с. 46–55]. Проблема стійкості також активно вивчалася науковцями вже протягом досить тривалого часу, зокрема, серед останніх розробок викликає зацікавленість модель розвитку нестійкого стану підприємства, запропонована Колосовим А. М. [5, с. 411].

Формулювання цілей статті. Проте попри численні публікації, з огляду на комплексний характер категорій «невизначеність» та «стійкість», потребує подальшого доопрацювання система показників оцінювання невизначеності, пов'язана з відповідними її аспектами, а також визначення характеру впливу невизначеності на стійкість економічних суб'єктів.

Метою статті є дослідження сутності невизначеності та її основних різновидів, підходів до її оцінювання та визначення характеру впливу невизначеності на стійкість економічних суб'єктів.

Виклад основного матеріалу. У літературі зустрічаються різні підходи до визначення категорії «невизначеність». Серед них досить поширеним є підхід згідно з яким: «Невизначеність — фундаментальна характеристика недостатньої забезпеченості процесу прийняття економічних рішень знаннями стосовно певної проблемної ситуації» [6, с. 16–17]. Заслуговує на увагу визначення, що пропонує Т. М. Литвиненко: «Невизначеність — досить широке поняття, яке характеризує неможливість отримання абсолютно точного знання про тенденції розвитку внутрішніх та зовнішніх умов функціонування господарських систем» [4, с. 46]. Також можна виокремити таке визначення: «Невизначеність — це неповне або неточне уявлення про значення різноманітних параметрів у майбутньому, що породжується ... неповнотою та неточністю інформації про умови реалізації рішення ...» [7, с. 57]. Спільним у цих визначеннях є те, що більш або менш явно вона протиставляється інформації, тобто, чим більша поінформованість — тим менша невизначеність. І, навпаки, чим більша невизначеність — тим менша поінформованість, яка проявляється в меншій (недостатній) кількості інформації або поганій її якості.

Формальне протиставлення пари «інформація — невизначеність» може вводити в оману, що проблема невизначеності легко вирішується розвитком засобів обробки інформації і головна причина її існування в недосконалих інформаційних технологіях. Дійсно, розвиток інформаційних технологій, що спостерігається останнім часом завдяки прогресу в галузі виробництва обчислювальних машин та програмних продуктів, дозволив істотно покращити якісні параметри роботи з інформацією: дуже істотно зросли можливості накопичування та зберігання інформації, надзвичайно зросла швидкість її передачі та обробки. Проте немає підстав стверджувати, що цей значний прогрес у сфері обробки інформації дозволив настільки ж істотно зменшити невизначеність в діяльності господарюючих суб'єктів. Більше того, виникнення останньої світової фінансово-економічної кризи засвідчує, що реальний рівень невизначеності якісно не зменшився, оскільки ні передбачити, ні усунути її появу або хоча б пом'якшити рівень економічних втрат від неї попри весь сучасний інструментарій не вдалось.

Середовище діяльності підприємств залишається все таким же невизначеним з огляду, зокрема, на інтенсифікацію змін, які відбуваються в ньому. Ще одним чинником невизначеності, якому варто приділити окрему увагу, є така характеристика зовнішнього середовища діяльності суб'єктів підприємництва, як нестабільність. Нестабільність ринкової економічної системи є явищем природним. Проте в разі перевищення певних граничних значень нестабільності, вона може переходити в іншу якість і вже бути ознакою кризи. Рівень нестабільності економічної системи та взагалі зовнішнього середовища функціонування суб'єктів підприємництва в Україні на сьогодні є критично високим порівняно з іншими країнами навіть на фоні проблем глобальної економіки, пов'язаних зі світовою фінансово-економічною кризою.

Для підкреслення особливої інтенсивності процесів змін, які відбуваються в сучасному економічному середовищі, окремі дослідники пропонують застосовувати запозичений з фізичної термінології термін «турбулентність» [8].

«Невизначеність» є багатогранною категорією, яка має різноманітні форми прояву та значну кількість факторів, що спричиняють її існування. Тому дослідники невизначеності пропонують для виокремлення її різновидів застосовувати класифікаційний підхід. Так, в роботі С. Л. Блюміна, І. А. Шуйкової наводиться класифікація різних видів невизначеності за такими ознаками [9, с. 18–19]:

1. Невизначеність, пов'язана з недостатністю знань про природні явища та процеси.
2. Невизначеність, пов'язана з недостатністю знань про мікросередовище фірми.
3. Невизначеність, пов'язана з недостатністю знань про макросередовище фірми.

Хоча наведена класифікація дозволяє виокремити багато різновидів невизначеності шляхом аналізу різноманітних факторів, що спричиняють її появу, проте вона не забезпечує вирішення задачі з'ясування її сутності, оскільки зазначена множина факторів в дійсності надто чисельна і розгалужена. Тому можна запропонувати інший підхід до виокремлення основних видів невизначеності, що наводиться в роботі Р. І. Трухаєва, згідно з яким виокремлюються такі її різновиди [10, с. 8]:

1. Принципова невизначеність, наприклад, у ситуаціях квантової механіки. Цей тип невизначеності має суто фізичну інтерпретацію, тому на ньому ми зупинятися не будемо.

2. Невизначеність, зумовлена надмірно великою загальною кількістю елементів чи об'єктів, що розглядаються. У даному випадку мова йде про невизначеність, яка виникає внаслідок надзвичайної складності систем, що є об'єктом дослідження чи управління. Тенденція до зростання складності технологічних та інших процесів на підприємствах, збільшення масштабів виробництва зумовлює зростання такого роду невизначеності. Більше того, оскільки згідно з принципом необхідної різноманітності У. Р. Ешбі ефективно управляти об'єктом певної складності та різноманітності може лише суб'єкт з неменшою складністю, то посилення цього типу невизначеності призводить до появи й посилення інших видів невизначеності, зокрема, й пов'язаних з суб'єктом управління.

3. Невизначеність, викликана нестачею інформації або недостатньою її достовірністю і огляду на технічні, соціальні та інші причини. Недостатня достовірність інформації може пояснюватися як технічно чи організаційно недосконалою системою її збору або обробки, так і свідомим її перекрученням різного роду зацікавленими особами (дезінформація).

4. Невизначеність, зумовлена надмірно високою або неприйнятною платою за визначеність. Цей різновид невизначеності є певною мірою деталізацією попереднього, оскільки однією з причин нестачі інформації є не принципова неможливість доступу до неї, а її висока вартість для того або іншого зацікавленого суб'єкта.

5. Невизначеність, зумовлена органом прийняття рішення з огляду на нестачу його досвіду та знань факторів, що впливають на прийняття рішень. Цей тип невизначеності також пов'язаний з третім різновидом, оскільки однією з причин недостовірності інформації є її викривлення внаслідок ненавмисних дій людей, причетних до її обробки.

6. Невизначеність, зумовлена обмеженнями в ситуації прийняття рішень. Типовим прикладом обмежень при прийнятті рішень, що призводять до зростання невизначеності, є обмежений час, який відводиться на прийняття рішень.

7. Невизначеність, зумовлена поведінкою середовища або супротивника, що впливає на процес

прийняття рішення. Прикладом такого роду невизначеності є непередбачувані дії існуючих конкурентів або вихід на ринок нових конкурентів.

Якщо розглядати невизначеність з погляду наукових підходів, що застосовувалися для її вивчення, то за таким критерієм можна виокремити три основні наукові течії.

Історично першою науковою течією, яка займалася дослідженням невизначеності, є теорія ймовірності. Її основні положення й на даний момент активно використовуються при описанні та врахуванні невизначеності в задачах прийняття рішень. Згідно з цим підходом для опису невизначеної ситуації застосовується певна міра, що відображає можливість появи наперед заданих випадкових наслідків.

Певним розвитком теорії ймовірності як апарату дослідження невизначеності можна вважати теорію статистичних рішень, яка застосовує загальний інструментарій теорії ігор з тією особливістю, що одним із гравців є пасивне середовище або «природа».

У рамках теорії ігор існує й інший підхід до вивчення невизначеності, коли джерелом останньої є конфлікт між певними сторонами, що мають антагоністичні інтереси, проте пов'язані один з одним певними правилами відносин (наприклад, такими сторонами можуть бути конкуруючі підприємства на ринку збуту певної продукції).

Відмінність між теорією ігор і теорією статистичних рішень має певною мірою умовний характер, тому в окремих випадках їх розглядають як єдину теорію ігор, орієнтовану на пошук оптимальних стратегій в різних інформаційних ситуаціях.

Дослідниками зазначається, що інформаційні ситуації «... є в певному сенсі глобальними характеристиками рівнів невизначеності стану середовища» [10, с. 13].

Ще один підхід, який застосовується для аналізу невизначеності, ґрунтується на використанні поняття нечіткої множини, вперше запропонованого Л. А. Заде в 1965 р. [11, с. 338–353].

Для узагальнення підходів до дослідження невизначеності та встановленні її зв'язку зі стійкістю пропонується звернутися до рис. 1.

Як видно з ілюстрації на рис. 1, до вивчення невизначеності пропонується 4 підходи. Три з них вже були згадані вище, а щодо виокремлення синергічного підходу, то це зумовлено необхідністю врахування такого аспекту невизначеності, як різноманітність, точніше широка різноманітність. Дійсно, певні явища, об'єкти, процеси характеризуються наявністю вкрай великої кількості складових елементів, тому невизначеність виникає внаслідок надзвичайної складності таких об'єктів. Для оцінки такого роду невизначеності пропонується застосовувати показник ентропії, більше значення якого відповідає вищому рівню невизначеності.

Крім різноманітності, можна проаналізувати такі аспекти вивчення невизначеності, як волатильність,

що може бути оцінена показниками середньоквадратичного відхилення та семіваріації, та стохастичність, яка оцінюється за допомогою показників об'єктивної та суб'єктивної імовірності. Розмежування показників об'єктивної та суб'єктивної імовірності при дослідженні невизначеності було запропоновано Ф. Х. Найтом. Відмінність між ними в спрощеному вигляді полягає в тому, що показники об'єктивної імовірності визначаються на основі дослідження частоти появи певних подій, тоді як

показники суб'єктивної імовірності визначаються, виходячи з уподобань особи, що їх здійснює.

Такий аспект невизначеності, як неоднозначність, пов'язаний з нечіткістю, «розмитістю» меж між певними об'єктами чи системами. Досліджується цей різновид невизначеності з використанням теорії нечітких множин. Крім нечітких величин, запропоноване також близьке за значенням поняття «правдоподібна величина». «Ці величини задаються за допомогою спеціальних функцій правдоподібності ..., формалізуючи

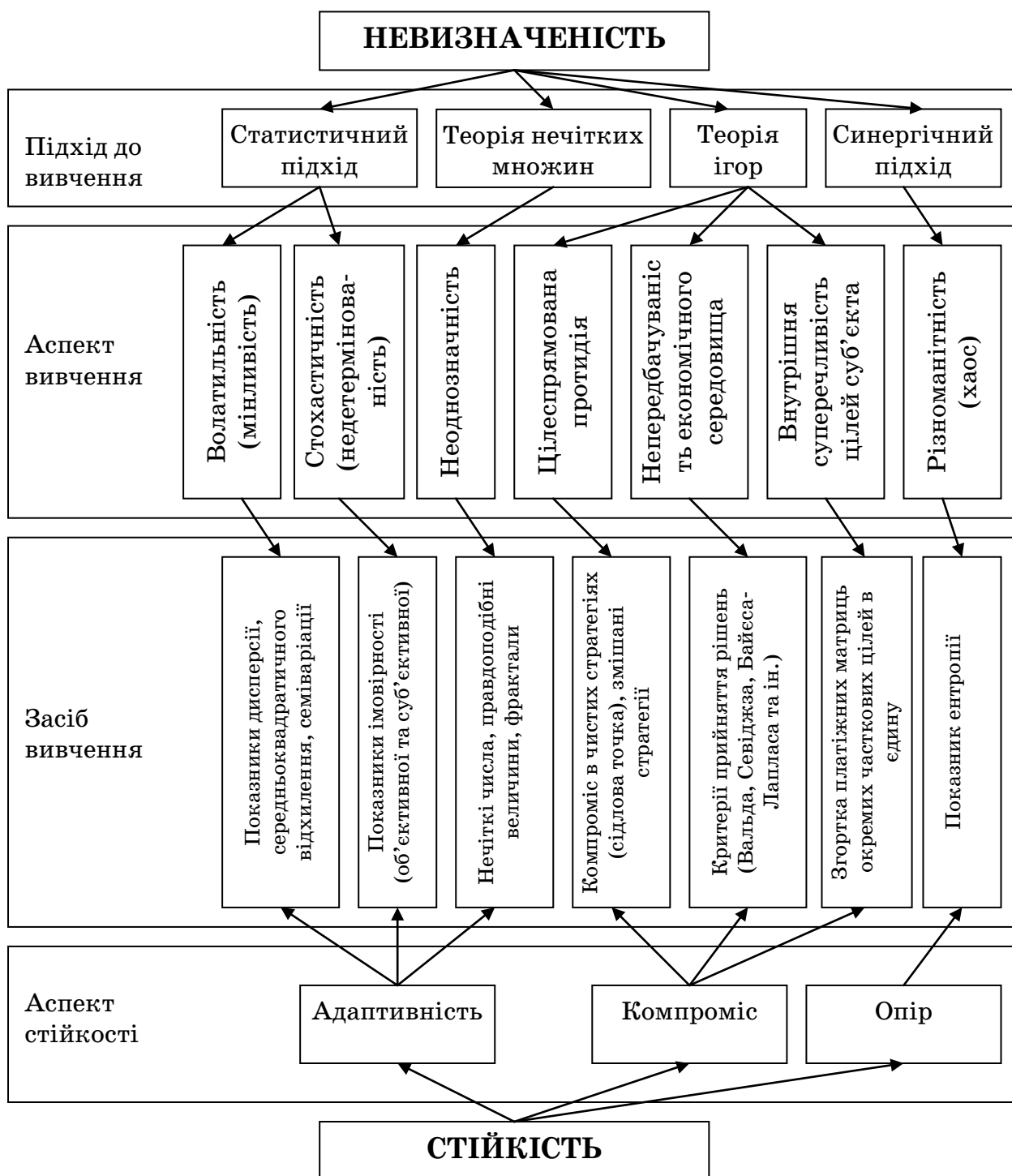

Рис. 1. Зв'язок між категоріями «невизначеність» та «стійкість»

уявлення суб'єкта про правдоподібність певних подій і надаючи підґрунтя для проведення індуктивних міркувань за неповної інформації» [12, с. 69–70].

Врахування таких аспектів невизначеності, як волатильність, стохастичність та неоднозначність пов'язана з таким аспектом стійкості, як адаптація. Дійсно, для того, щоб економічна система зберігала стійкість в умовах впливу трьох зазначених аспектів невизначеності, необхідно, щоб вона володіла достатньою мірою адаптивності. Тобто, наприклад, вона повинна бути здатною підлаштовуватися під нові вимоги зовнішнього середовища.

Різного роду ситуації, що розглядають в рамках теорії ігор, пов'язані з таким аспектом невизначеності, як суперечливість. Природа суперечливостей може бути різною, проте для забезпечення стійкості економічного суб'єкта за наявності суперечностей від нього вимагається вміння досягати оптимального компромісу. Останній може розглядатися як один з аспектів стійкості.

Нарешті, якщо мова йде про врахування різноманітності або хаосу, то забезпечення стійкості в цій ситуації передбачає реалізацію такого її аспекту, як опір.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Основними аспектами невизначеності, що є важливими при її вивченні, є: волатильність, стохастичність, неоднозначність, суперечливість (зокрема, зумовлена свідомою протидією, непередбачуваністю середовища та внутрішньою суперечливістю цілей), різноманітність.

Для оцінки різних видів невизначеності використовуються такі показники, як середньоквадратичне відхилення, семіваріація, показники об'єктивної та суб'єктивної імовірності, нечіткі числа та правдоподібні величини, критерії прийняття рішень в рамках теорії статистичних рішень, показник ентропії.

Категорія «невизначеність» пов'язана зі стійкістю через такі її аспекти, як адаптивність, компроміс та опір.

Перспективи подальших досліджень в даному напрямку полягають в оцінці впливу невизначеності на економічну стійкість з використанням зазначеної системи показників на прикладі даних економічних суб'єктів.

Література

1. Найт Ф. Х. Риск, неопределенность и прибыль / Пер. с англ. — М.: Дело, 2003. — 360 с.
2. Нейман Дж., Моргенштерн О. Теория игр и экономическое поведение / Пер. с англ. — М.: Наука, 1970. — 708 с.
3. Вітлінський В. В., Верченко П. І. Аналіз, моделювання та управління економічним ризиком: Навч.-метод. посібник. — К.: КНЕУ, 2000. — 292 с.
4. Литвиненко Т. М. Невизначеність ринкового середовища та шляхи її локалізації / Теоретичні та прикладні питання економіки. — К.: ВПЦ «Київський університет», 2009. — № 19. — с. 46–55.
5. Колосов А. Н. Адаптивная организация деятельности предприятия: Монография. — Луганск: Изд-во ВНУ им. В. Даля, 2008. — 440 с.
6. Шегда А. В., Голованенко М. В. Риски в підприємстві: оцінювання та управління: Навч. посібник / За ред. А. В. Шегди. — К.: Знання, 2008. — 271 с.
7. Шапкин А. С., Шапкин В. А. Теория риска и моделирование рискованных ситуаций: Учебник. — М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2005. — 880 с.
8. Затолук Т. А. Турбулентність ринкового середовища та його вплив на розвиток підприємств [Електронний ресурс] / Проблеми системного підходу в економіці. — 2009. — № 2. — Режим доступу до журн.: http://nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2009_2/Zatoluk_209.hnm.
9. Блюмин С. Л., Шуйкова И. А. Модели и методы принятия решений в условиях неопределенности. — Липецк: ЛЭГИ, 2001. — 138 с.
10. Трухаев Р. И. Модели принятия решений в условиях неопределенности. — М.: Наука, 1981. — 258 с.
11. Zadeh L. A. Fuzzy Sets. — Information and Control/ — 1965, Vol. 8, № 1. — P. 228–353.
12. Клейнер Г. Б., Смоляк С. А. Эконометрические зависимости: принципы и методы построения. — М.: Наука, 2000. — 104 с.

References

1. Nait F. Kh. Rysk, neopredelennost y prybyl / Per. s anh. — M.: Delo, 2003. — 360 s.
2. Neiman Dzh., Morhenshtern O. Teoryia yhr y ekonomycheskoe povedenye / Per. s anhl. — M.: Nauka, 1970. — 708 s.
3. Vitlinskyi V. V., Verchenko P. I. Analiz, modeliuvannia ta upravlinnia ekonomichnym ryzykom: Navch.-metod. posibnyk. — K.: KNEU, 2000. — 292 s.
4. Lytvynenko T. M. Nevyznachenist rynkovoho seredovyscha ta shliakhy yii lokalizatsii / Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky. — K.: VPTs «Kyivskyi universytet», 2009. — № 19. — s. 46–55.
5. Kolosov A. N. Adaptivnaia orhanyzatsiya deiatelnosti predpriyatiya: Monohrafiya. — Luhansk: Yzd-vo VNU ym. V. Dalia, 2008. — 440s.

6. Shehda A. V., Holovanenko M. V. Ryzky v pidpriemnytstvi: otsiniuvannia ta upravlinnia: Navch. posibnyk / Za red.. A. V. Shehdy. — K.: Znannia, 2008. — 271 s.
7. Shapkyn A. S., Shapkyn V. A. Teoryia ryska y modelyrovanye ryskovykh situatsyi: Uchebnyk. — M.: Yzdatelsko-torhovaia korporatsiia «Dashkov y K», 2005. — 880 s.
8. Zatoliuk T. A. Turbulentnist rynkovoho seredovyscha ta yoho vplyv na rozvytok pidpriemstvi [Elektronnyi resurs] / Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi. — 2009. — #2. — Rezhym dostupu do zhurn.: http://nbuv.gov.ua/e-journals/PSPE/2009_2/Zatoluk_209.hnm.
9. Bliumyn S. L., Shuikova Y. A. Modely y metody pryniatiia reshenyi v uslovyakh neopredelennosti. — Lypetsk: LЭНУ, 2001. — 138 s.
10. Trukhaev R. Y. Modely pryniatiia reshenyi v uslovyakh neopredelennosti. — M.: Nauka, 1981. — 258 s.
11. Zadeh L. A. Fuzzy Sets. — Information and Control/- 1965, Vol.8, № 1. — P. 228–353.
12. Kleiner H. B., Smoliak S. A. Эконометрические завysymosti: pryntsypy y metody postroyeniia. — M.: Nauka, 2000. — 104 s.

Гладкова Ольга Вячеславна

кандидат економічних наук, доцент

Національний фармацевтичний університет

Gladkova Olga

кандидат экономических наук, доцент

Национальный фармацевтический университет

Gladkova Olga

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

National Pharmaceutical University

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ РИНКОВОЇ СТАЛОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ РЫНОЧНОЙ УСТОЙЧИВОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

THEORETICAL APPROACHES TO DEFINING MARKET STABILITY OF THE ENTERPRISE

Анотація. В умовах динамічного розвитку макросередовища, посилення конкуренції та фінансових коливань у державі суб'єкти підприємництва все більше уваги приділяють питанням забезпечення ринкової сталості. В статті з теоретичної точки зору розглянуто сутність та складові їх ринкової сталості. Встановлено, що під ринковою сталістю слід розуміти спроможність підприємства зберігати незмінним своє функціонування та частку ринку в умовах невизначеності і конкуренції, забезпечуючи при цьому ефективність, надійність і бажані результати діяльності протягом довгострокового періоду. До її складових були віднесені: організаційно-правова, виробничо-технологічна, фінансова, маркетингова, кадрова та соціально-екологічна. Також в статті визначено, що подальші практичні дослідження повинні бути спрямовані на розробку системи збалансованих показників, де критеріальним показником повинна стати саме ринкова сталість.

Ключові слова: ринкова сталість, конкурентоспроможність, фінансова стійкість, складові ринкової сталості.

Аннотация. В условиях динамичного развития макросреды, усиления конкуренции и финансовых колебаний в государстве, субъекты предпринимательства все больше внимания уделяют вопросам обеспечения рыночной устойчивости. В статье с теоретической точки зрения рассмотрены сущность и составляющие их рыночной устойчивости. Установлено, что под рыночной устойчивостью следует понимать способность предприятия сохранять неизменным свое функционирование и долю рынка в условиях неопределенности и конкуренции, обеспечивая при этом эффективность, надежность и желаемые результаты деятельности в течение долгосрочного периода. К ее составляющим были отнесены: организационно-правовая, производственно-технологическая, финансовая, маркетинговая, кадровая и социально-экологическая. Также в статье отмечено, что дальнейшее практическое исследование должно быть направлено на разработку системы сбалансированных показателей, где критериальным показателем должна стать именно рыночная устойчивость.

Ключевые слова: рыночная устойчивость, конкурентоспособность, финансовая устойчивость, составляющие рыночной устойчивости.

Summary. In conditions of dynamic development of the environment, increased competition and financial fluctuations in the state, business entities are increasingly focusing on ensuring market stability. In the article from the theoretical point of view, the essence and components of their market stability are considered. It has been established that market stability should be understood as the ability of an enterprise to maintain its function and market share in uncertainty and competition, while ensuring the efficiency, reliability and desired results of activities over the long-term. Its components were classified as: organizational, legal, industrial-technological, financial, marketing, personnel and socio-environmental. In the article also noted, that further practical research should be aimed at developing a balanced scorecard, where the criterion indicator should be precisely market stability.

Key words: market stability, competitiveness, financial stability, components of market stability.

Постановка проблеми. Подолання фінансової кризи, забезпечення стабільності та сталого розвитку національної економіки стає найважливішим завданням, що необхідно вирішити в сучасних умовах. Забезпечити це можливо через ефективну діяльність суб'єктів підприємництва та їх ринкову сталість. В цілому, під сталістю компанії розуміється, як правило, її здатність протягом певного часу зберігати показники діяльності в допустимих межах, навіть в разі, якщо зовнішні умови не дозволяють поточній діяльності бути економічно ефективною. Компанія, реалізуючи свою головну мету — задоволення потреб покупців при забезпеченні бажаної економічної ефективності своєї діяльності в умовах невизначеностей, завжди повинна бути готова до протидії факторам невизначеності, реалізуючи для цього заходи щодо збереження стабільності своєї діяльності. Тобто вона повинна забезпечувати свою ринкову сталість.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розробкою теоретичних підходів до визначення ринкової сталості на макро- та мікрорівні займалося багато українських та іноземних вчених. В роботах Дж. Кейнса, А. Маршалла, П. Самуельсона, В. Леонтьєва, Й. Шумпетера та інших видатних вчених-класиків економічної теорії акцент робиться на фундаментальних основах розуміння категорії «ринкова сталість». На мікрорівні це питання викликає ще більшої уваги, проте остаточного розуміння її сутності все ще не було представлено.

Мета статті полягає у визначенні сутності ринкової сталості підприємства та її складових.

Виклад основного матеріалу. Теоретичні дослідження щодо сутності поняття «ринкова сталість» суб'єкта підприємництва показали, що в сучасній економічній теорії існує безліч визначень.

Так, одні вчені, до числа яких належать М. Портер [1], С. Чміль [2], Яблукова Р. [3] та ін. визначають ринкову сталість як здатність підприємства захищати свої конкурентні переваги, адаптуватися до змін ринкової кон'юнктури, забезпечувати надійність його економічних зв'язків, розширення частки продукції на ринку, високий рівень задоволеності споживачів.

Інші вчені, серед яких Т. Білоусько [4], О. Ареф'єва та Д. Городянська [5], В. Василенко [6] тощо роблять акцент на ресурсній складовій ринкової сталості і характеризують її як збалансований стан економічних ресурсів, який забезпечує здатність підприємства до ведення стабільної прибуткової діяльності. І на наш погляд це цілком зрозуміло. Адже ринкова сталість тісно пов'язана із фінансовою стійкістю підприємства. Зазвичай висока ринкова сталість супроводжується настільки ж високою фінансовою стійкістю. У той же час, забезпечення ринкової сталості — першочергове завдання керівництва підприємства, тоді як забезпечення фінансової стійкості — це завдання фінансових менеджерів.

З іншого боку, обґрунтованою є і точка зору перших авторів, які роблять акцент на посиленні конкурентоспроможності суб'єкта підприємництва. Ринкова сталість суб'єкта підприємництва — це його конкурентоспроможність на ринку, а конкурентоспроможність компанії проявляється в конкурентоспроможності її товарів. Остання є результатом його корисного ефекту, ціни, витрат з виготовлення та реалізації, сумарних витрат за період споживання товару, а також похідна від рівня виробництва, стану обладнання, сировини, матеріалів, виду технології, якості менеджменту, ефективності маркетингової діяльності та ін. Таким чином, узагальнюючи наведені вище точки зору, вважаємо, що під ринковою сталістю підприємства слід розуміти його спроможність зберігати незмінність свого функціонування та частки ринку в умовах невизначеності і конкуренції, забезпечуючи при цьому ефективність, надійність і бажані результати діяльності протягом довгострокового періоду.

Досягти це можливо за рахунок керованості і адаптивності. Керованість — це властивість підприємства адекватно реагувати на дії. Адаптивність — це можливість пристосовуватися і адекватно реагувати на зміни зовнішнього і внутрішнього середовища. Категорія надійності визначається при цьому як взаємодоповнююча категорії ризику.

Досліджуючи питання сутності ринкової сталості суб'єкта підприємництва можна відзначити, що на його діяльність має вплив безліч внутрішніх та зовнішніх факторів, які можна поділити на технологічні (пов'язані із процесом виробництва товарів та послуг у натуральному вираженні), організаційні (пов'язані із організаційною структурою та поведінкою підприємства), фінансово-економічні (пов'язані із процесом виробництва та реалізації товарів та послуг у грошовому вираженні) та соціальні (ті, що характеризують соціальну сторону діяльності суб'єкта підприємництва).

Отже, через це складовими ринкової сталості юридичної особи є [7]:

- організаційно-правова складова, що характеризує функціонування підприємства в рамках законодавчого і правового поля держави;
- виробничо-технологічна складова, що передбачає стабільне функціонування виробництва, удосконалення техніки і технологій;
- фінансова складова, що свідчить про спроможність підприємства розвиватися, зберігати рівновагу своїх активів і пасивів у мінливих умовах внутрішнього та зовнішнього середовища;
- маркетингова складова, що дозволяє визначити здатність підприємства утримувати стійку конкурентоспроможну позицію на ринку, його адаптивність до ринкових змін, спроможність досягати запланованого обсягу продажів та відповідати поточним і майбутнім запитам споживачів щодо співвідношення якості та ціни товару;

- кадрова складова, що характеризує здатність компанії підтримувати низький рівень плинності кадрів і високий мотиваційний потенціал персоналу;
- соціально-екологічна складова, що свідчить про здатність підприємства забезпечувати соціальні потреби населення, бути при цьому екологічно безпечним та здійснювати мінімально шкідливий вплив на навколишнє середовище.

Таким чином, узагальнивши існуючі підходи, можна визначити, що ринкова сталість характеризує такий стан компанії, при якому, незважаючи на вплив негативних ринкових чинників, вона забезпечує стабільне функціонування шляхом наявності в своєму розпорядженні достатньої кількості ресурсів, забезпечення високої платоспроможності, ефективного виробництва, наявності власних новітніх розробок, ефективного менеджмент тощо.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Сучасні кризові явища, що відбуваються в економічній та фінансовій сферах держави, по-

требують від підприємців розробки дійових заходів щодо їх подолання на мікрорівні, пошуку ефективних інструментів управління з метою забезпечення конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринках, посилення ринкової сталості на довгострокову перспективу. Дослідивши різноманітні точки зору щодо її визначення було встановлено, що під ринковою сталістю слід розуміти спроможність суб'єкта підприємництва зберігати незмінність свого функціонування та частки ринку в умовах невизначеності і конкуренції, забезпечуючи при цьому ефективність, надійність і бажані результати діяльності протягом довгострокового періоду. Вона є комплексним поняттям, виходячи з чого об'єктивна оцінка її рівня здійснюється на основі системи збалансованих показників. Отже, подальші практичні дослідження щодо посилення ринкової сталості підприємства будуть спрямовані саме на розробку системи збалансованих показників з урахуванням всіх складових ринкової сталості.

Література

1. Портер, М. Э. Конкуренция / М. Э. Портер. — М.: Издательский дом «Вильямс», 2005. — 790 с.
2. Чмель, С. Ю. Формирование стратегии устойчивого развития предприятия на основе гармонизации целей стейкхолдеров: автореф. дис. на соиск. уч. степ. канд. экон. наук: 08.00.05 / С. Ю. Чмель. — М., 2011. — 25 с.
3. Яблокова, Р. В. Проблема управления устойчивостью предприятия на рынке / Р. В. Яблокова. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.creativeconomy.ru/articles/7652/> (дата звернення 27.10.2017). — Назва з екрана.
4. Білоусько, Т. Ю. Формування економічної стійкості підприємств / Т. Ю. Білоусько // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва. Сер.: Економічні науки. — 2013. — № 3. — С. 52–60.
5. Ареф'єва, О. В. Економічна стійкість підприємства: сутність, складові та заходи з її забезпечення / О. В. Ареф'єва, Д. М. Городянська // Актуальні проблеми економіки. — 2008. — № 8. — С. 83–90.
6. Василенко, В. О. Антикризове управління підприємством: навч. посіб. / В. О. Василенко. — К.: ЦУЛ, 2003. — С. 103–125.
7. Тур, О. В. Ринкова стійкість підприємства в сучасній економічній науці / О. В. Тур. // Наукові праці НУХТ. — 2016. — Том 22. — № 3. — С. 55–63.

References

1. Porter, M. E. Konkurentsia / M. E. Porter. — M.: Izdatelskiy dom «Vilyams», 2005. — 790 s.
2. Chmel, S. Yu. Formirovanie strategii ustoychivogo razvitiya predpriyatiya na osnove garmonizatsii tseley steykholderov: avtoref. dis. na soisk. uch. step. kand. ekon. nauk: 08.00.05 / S. Yu. Chmel. — M., 2011. — 25 s.
3. Yablokova, R. V. Problema upravleniya ustoychivostyu predpriyatiya na rynke / R. V. Yablokova. [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <http://www.creativeconomy.ru/articles/7652/> (data zvernennja 27.10.2017). — Nazva z ekrana.
4. Bilous'ko, T. Ju. Formuvannja ekonomichnoi' stijkosti pidpryjemstv / T. Ju. Bilous'ko // Visnyk Harkivs'kogo nacional'nogo agrarnogo universytetu im. V. V. Dokuchajeva. Ser.: Ekonomichni nauky. — 2013. — № 3. — S. 52–60.
5. Aref'jeva, O. V. Ekonomichna stijkist' pidpryjemstva: sutnist', skladovi ta zahody z i'i' zabezpechennja / O. V. Aref'jeva, D. M. Gorodjans'ka // Aktual'ni problemy ekonomiky. — 2008. — № 8. — S. 83–90.
6. Vasylenko, V. O. Antykryzove upravlinnja pidpryjemstvom: navch. posib. / V. O. Vasylenko. — K.: CUL, 2003. — S. 103–125.
7. Tur, O. V. Rynkova stijkist' pidpryjemstva v suchasnij ekonomichnij nauci / O. V. Tur. // Naukovi praci NUHT. — 2016. — Tom 22. — № 3. — S. 55–63.

УДК 336.67

Глухова Валентина Іванівна

кандидат економічних наук, доцент,

завідувач кафедри обліку і фінансів

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

Глухова Валентина Ивановна

кандидат экономических наук, доцент,

заведующий кафедрой учета и финансов

Кременчугский национальный университет имени Михаила Остроградского

Glukhova Valentyna

PhD, Docent,

Head of the Department of Accounting and Finance

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

Шило Юлія Сергіївна

студентка

Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

Шило Юлия Сергеевна

студентка

Кременчугского национального университета имени Михаила Остроградского

Shylo Yuliya

Student of the

Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University

ФІНАНСОВА РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ І ШЛЯХИ ЇЇ ПОКРАЩЕННЯ

ФИНАНСОВАЯ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТЬ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЙ И ПУТИ ЕЕ УЛУЧШЕНИЯ

FINANCIAL PERFORMANCE OF THE COMPANY AND THE WAYS OF ITS IMPROVEMENT

Анотація. У статті здійснено аналіз фінансових результатів діяльності підприємств в умовах нестабільної економічної ситуації через кризові явища і політичні події в країні. Визначено вплив змін на загальний фінансовий результат до оподаткування отриманих прибутків і збитків по підприємствах за останні роки. Окреслено основні шляхи підвищення прибутковості підприємств.

Ключові слова: фінансовий результат, прибуток, збиток, аналіз, доходи, витрати.

Аннотация. В статье осуществлен анализ финансовых результатов деятельности предприятий в условиях нестабильной экономической ситуации из-за кризисных явлений и политических событий в стране. Определено влияние изменений на общий финансовый результат до налогообложения полученных доходов и убытков по предприятиях за последние годы. Очерчены основные пути повышения прибыльности предприятий.

Ключевые слова: финансовый результат, прибыль, убыток, анализ, доходы, расходы.

Summary. The article analyzes financial performance of enterprises in conditions of unstable economic situation due to crisis phenomena and political events in the country. The effect of changes on the total financial result before taxation of the received profits and losses on subscriptions for the last years has been determined. The main ways of improving the profitability of enterprises are outlined.

Key words: financial result, profit, loss, analysis, income, expenses.

Постановка проблеми. Основною метою створення та подальшої діяльності будь-якого суб'єкта підприємництва, не залежно від форми власності чи виду його діяльності, є отримання позитивного кінцевого фінансового результату, тобто прибутку. Саме прибуток є одним з найважливіших економічних показників, який узагальнює усі результати господарської діяльності підприємств і надає комплексну оцінку ефективності цієї діяльності. На основі одержаного прибутку кожне підприємство виконує свої функції, спрямовуючи кошти на власний розвиток, на соціальні потреби, у фонд матеріального заохочення та на інші цілі. Отриманий підприємствами прибуток виконує свою фінансову роль, виступаючи джерелом формування доходів бюджету.

Від'ємний кінцевий фінансовий результат діяльності — збиток, спричинений дією зовнішніх і внутрішніх факторів, викликає необхідність пошуку шляхів покращення фінансової результативності діяльності підприємств щодо збільшення їх доходності й зменшення та оптимізації витрат.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний внесок у дослідження теоретичних і практичних аспектів формування фінансових результатів, зокрема, прибутку суб'єктів господарювання, зробили вітчизняні вчені, серед яких: М. Д. Білик, В. В. Бабіч [1], І. О. Бланк [2], Л. Д. Бурак, А. М. Поддєрьогін [3], А. О. Касич, Р. М. Циган [4], Л. А. Костирко, Е. В. Чернодубова [5], І. Р. Поліщук [6], в роботах яких висвітлені питання економічної сутності фінансових результатів, класифікації, формування прибутку під впливом різних чинників і з урахуванням міжнародних і вітчизняних методологічних і нормативно-правових засад, управління прибутком і інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На сьогодні мало дослідженими є питання визначення фінансових результатів діяльності підприємств в умовах нестабільної економічної ситуації через кризові явища і політичні події в країні.

Завданням статті є аналіз фінансової результативності підприємств в Україні в роки економічної та політичної нестабільності й пошук шляхів підвищення їх прибутковості.

Викладення основного матеріалу. Прибуток як економічна категорія відображає кінцеву грошову оцінку виробничої та фінансової діяльності і є найважливішим показником фінансових результатів підприємницьких структур, їх фінансового стану. У загальному вигляді прибуток — це різниця між доходами від певної діяльності й витратами на її здійснення. Він сигналізує про необхідність заходів щодо зменшення собівартості продукції, нарощування обсягів виробництва і реалізації, розширення асортименту товарів, доцільність змін у ціновій політиці. Він є визначальним критерієм ефективності господарювання.

На даний час прибуток як фінансовий результат діяльності підприємств в центрі уваги держави пе-

реважно лише в контексті виконання ним фінансової функції. За 2013–2016 рр. обсяги податку на прибуток до зведеного бюджету України зросли на 5229 млн грн., або на 9,5%, в той час як всі податкові доходи збільшилися на 143145,8 млн грн., або на 28,2%. Відставання від загальної тенденції зростання темпів усіх податкових доходів темпу росту по податку на прибуток зумовлено суттєвим зменшенням бази оподаткування, зниженням ставки, податковими пільгами. Про зменшення бюджетоутворюючої ролі даного податку свідчить і скорочення частки податку на прибуток у всіх податкових надходженнях: з 12,8% у 2013 р. до 9,2% у 2016 р. [7].

Процесам формування та використання прибутку, виконання ним стимулюючої та відтворювальної функцій держава приділяє недостатньо уваги, що вкрай негативно відображається на фінансовому стані значної частини суб'єктів підприємництва та економіки в цілому. Сучасні умови господарювання потребують суттєвих змін у механізмах формування й використання прибутку з метою забезпечення фінансової стійкості та безпеки підприємств.

В економіці України протягом тривалого часу має місце висока частка збиткових підприємств, а рівень прибутковості інших зовсім незначний. Особливо погіршилася фінансова результативність підприємств за останні роки, коли в Україні загострилися кризові явища внаслідок складної політичної й економічної ситуації в АРК і на сході країни. Проаналізуємо за 2013–2016 роки фінансові результати підприємств до оподаткування за видами економічної діяльності (таблиця 1) [8].

Як свідчать результати аналізу, хоча питома вага підприємств, що отримали прибуток, у 2016 р. порівняно з 2013 р. зросла з 65,9% до 73,4%, відповідно — зменшилась доля збиткових підприємств з 34,1% до 26,6%, прибуток до оподаткування підприємств збільшився в 2,23 рази, а від'ємний фінансовий результат всіх збиткових підприємств зріс у 2,66 рази. Відповідно, в цілому фінансовий результат до оподаткування погіршився на 51484,7 млн грн., що віддзеркалюється в скороченні реального валового внутрішнього продукту в 2016 р. порівняно з 2013 р. на 14,2% [9]. Однак варто зазначити, що у 2016 р. порівняно з 2014 р., коли в країні з-за економічної кризи, воєнних дій на Сході, руйнування економічних зв'язків підприємства призупиняли свою діяльність або взагалі закривалися, загальний від'ємний результат скоротився у 23,5 рази, що свідчить про певні позитивні зрушення в організації фінансово-господарської діяльності та досягненні більшої результативності.

При загальному зростанні кількості суб'єктів господарювання, що мали прибуток, їх позитивні фінансові результати не такі значні. Переважання збитків над прибутками за останні роки спостерігається майже в усіх видах економічної діяльності,

Таблиця 1

Фінансові результати підприємств до оподаткування за видами економічної діяльності

	Фінансовий результат до оподаткування, млн грн.	Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток	
		у % до загаль- ної кількості підприємств	фінансовий результат, млн грн.	у % до загаль- ної кількості підприємств	фінансовий результат, млн грн.
1	2	3	4	5	6
2016 рік					
Усього	-22201,5	73,4	523759,4	26,6	545960,9
промисловість	-7569,6	72,8	141475,3	27,2	149044,9
сільське, лісове та рибне гос- подарство	91109,5	87,8	103942,2	12,2	12832,7
2015 рік					
Усього	-340126,6	73,7	475321,2	26,3	815447,8
промисловість	-181360,9	72,9	90315,9	27,1	271676,8
сільське, лісове та рибне гос- подарство	103137,6	88,5	128880,2	11,5	25742,6
2014 рік					
Усього	- 523587,0	66,3	334517,3	33,7	858104,3
промисловість	-166414,0	63,3	76253,3	36,7	242667,3
сільське, лісове та рибне гос- подарство	21667,4	84,2	52171,0	15,8	30493,6
2013 рік					
Усього	29283,2	65,9	234513,7	34,1	205230,5
промисловість	13698,3	63,3	81336,9	36,7	67638,6
сільське, лісове та рибне гос- подарство	15147,3	79,9	26496,5	20,1	11349,2

Складено авторами на основі [8]

за винятком сільського господарства, яке показує стійкі позитивні результати. Більш детальний аналіз проведено по основних видах економічної діяльності, для яких характерна збитковість (промисловість) і прибутковість (сільське, лісове та рибне господарство).

Аналіз за 2013–2016 рр. засвідчив, що незважаючи на зрушення в пропорції числа промислових підприємств, які отримували прибуток і збиток, на користь прибуткових, в абсолютному вимірі мав місце випереджаючий темп росту збитків (2,20) над темпом росту прибутку цих підприємств (1,74). Якщо у 2013 р. загальний фінансовий результат становив 13698,3 млн грн. прибутку, то у 2016 р. — 7569,6 млн грн. збитку.

Але цей від'ємний фінансовий результат значно менший порівняно з результатами 2014–2015 років і говорить про покращення фінансово-господарської діяльності підприємств, досягнуте завдяки реструктуризації, встановленню нових господарських зв'язків, збільшенню випуску продукції та дохідності.

Сільське, лісове та рибне господарство за аналізований період демонструє стійкий позитивний фінансовий результат, який в цілому збільшився у 2016 р. у порівнянні з 2013 р. у 6 разів. Кількість підприємств

цієї галузі, які отримали прибуток, збільшилася на 7,9%, а сума їх прибутку — в 3,9 рази. Відповідно, скоротилося число збиткових сільськогосподарських підприємств, а обсяг від'ємного фінансового результату збільшився лише в 1,1 рази. Така фінансова результативність підприємств даної галузі пояснюється податковими преференціями з боку держави (до 2016 року), випереджаючими темпами росту виробництва сільськогосподарської продукції у складі валового внутрішнього продукту. Водночас, у даній галузі склалася парадоксальна ситуація: з одного боку, намітилася позитивна тенденція росту прибутковості, а з іншого — галузь продовжує функціонувати на екстенсивній основі, зокрема знижується рівень фондозабезпеченості сільськогосподарських угідь та фондоозброєності праці, що не дає можливості виготовляти конкурентоспроможний продукт та знижує експортний потенціал галузі.

Складається враження, що сільське господарство є найбільш дохідною галуззю. Однією із причин не зовсім об'єктивного відображення рівня прибутковості в сільському господарстві є, на наш погляд, заниження фактичної собівартості продукції через відсутність належної та повної оцінки справедливої вартості основних засобів в аграрному секторі

економіки. Інфляційна недооцінка основних засобів сільськогосподарства призводить до зменшення амортизаційних відрахувань, що безпосередньо впливає на величину собівартості продукції. Досить висока фінансова результативність галузі викликає збільшення платежів до бюджету, зменшення власних фінансових ресурсів, необхідних для комплексного оновлення й модернізації, що особливо є вразливим для сільськогосподарських підприємств в умовах скасування пільгового оподаткування ПДВ і можливостей технічного переозброєння, устаткування сучасною технікою та технологіями за рахунок накопичених на спеціальних рахунках коштів. Запровадження дотацій сільськогосподарським підприємствам з 2017 р. є вибіркоким, часто необґрунтоване, містить елементи суб'єктивізму, що ставить їх в нерівні умови щодо досягнення позитивних фінансових результатів.

При розробці стратегічних напрямів розвитку даної галузі та всіх інших з метою збільшення фінансової результативності діяльності важливо робити акценти на відтворювальній та стимулюючій функціях прибутку підприємств.

Відомо, що фінансові результати суб'єктів господарювання у більшості визначаються на основі співвідношення між доходами та витратами, які повинні формуватися на сучасній методологічній основі, що відповідає міжнародним стандартам до складання фінансової звітності. Прибутковість досягається, як

правило, при зростанні виробництва та реалізації продукції. У випадку скорочення виробництва й доходів від реалізації, що мало місце в більшості галузей економіки, основними факторами досягнення прибуткового фінансового результату стає економія витрат, причому досягнута за рахунок впровадження сучасних методів управління витратами.

Висновки. Отже, економічна криза, руйнування економічних зв'язків, банкрутство, зростання тіньової економіки, нестабільність політичної ситуації в країні відклали значний відбиток і на фінансові результати діяльності підприємств останніми роками. Для покращення фінансової результативності суб'єктів підприємництва на рівні держави варто посилити увагу до нормативно-правового, методологічного, інформаційного забезпечення формування та використання прибутку підприємств (не зменшуючи значимості самих суб'єктів у цих процесах).

На мікрорівні основними шляхами збільшення прибутковості підприємств є: нарощування обсягів виробництва та реалізації продукції, підвищення її якості; диверсифікація виробництва; зниження собівартості продукції за рахунок більш раціонального використання матеріальних ресурсів, виробничих потужностей і площ, робочої сили й робочого часу, впровадження імпортозаміщення; грамотна маркетингова політика; застосування сучасних фінансових методів управління доходами, витратами підприємств тощо.

Література

1. Обліково-аналітичне забезпечення управління фінансовими результатами діяльності підприємств / М. Д. Білик, В. В. Бабіч // Бізнес Інформ. — 2015. — № 4. — С. 205–213. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2015_4_35
2. Бланк І. Л. Управління прибутком / І. Л. Бланк. — 2-е вид., розш. і доп. — К.: Ніка-Центр, 2002. — 752 с.
3. Фінанси підприємств: підручник / [Поддєрьогін А. М., Білик М. Д., Буряк Л. Д. та ін.]; кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. — Восьме вид., перероб. і доп.. — К.: КНЕУ, 2013. — 219 с.
4. Касич А. О. Науково-методичні аспекти обліково-аналітичного забезпечення управління прибутком підприємства / Касич А. О., Циган Р. М., Карбан О. І. // Проблеми економіки. — Харків: ВД «Інжек», 2013. — № 1. — С. 252–257.
5. Костирко Л. А. Фінансовий механізм забезпечення прибутковості підприємств: проблеми, інструменти, перспективи: Монографія / Л. А. Костирко, Е. В. Чернодубова. — Луганськ: Вид-во «Ноулдж», 2013. — 180 с.
6. Поліщук І. Р. Класифікація прибутку та напрями його розподілу для цілей бухгалтерського обліку: стратегічний аспект / І. Р. Поліщук, М. Л. Колеснікова // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. — 2014. — № 1 (28). — С. 238–252.
7. Державна казначейська служба України [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/>
8. Держстат України. Фінансові результати до оподаткування за видами економічної діяльності з розподілом на великі, середні, малі та мікропідприємства у 2016 році / Режим доступу: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2011/fin/fin_rez/fn_ed_vsm/fn_ed_vsm_u/fn_ed_vsm_u_16.htm
9. Валовий внутрішній продукт [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>

References

1. Oblikovo-analitychne zabezpechennia upravlinnia finansovymy rezultatamy diialnosti pidpriemstv / M. D. Bilyk, V. V. Babich // Biznes Inform. — 2015. # 4. — S. 205–213. — Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2015_4_35

2. Blank I. L. Upravlinnia prybutkom / I. L. Blank. — 2 -e vyd., rozsh. i dop. — K.: Nika- Tsentr, 2002. — 752 s.
3. Finansy pidpriemstv: pidruchnyk / [Poddierohin A. M., Bilyk M. D., Buriak L. D. ta in.]; ker. kol.avt. i nauk. red. prof.A.M.Poddierohin. — Vosme vyd., pererob. i dop.. — K.: KNEU, 2013. — 219 s.
4. Kasyh A. O. Naukovo-metodychni aspekty oblikovo-analitychnoho zabezpechennia upravlinnia prybutkom pidpriemstva / Kasyh A. O., Tsyhan R. M., Karban O.I // Problemy ekonomiky. — Kharkiv: VD «Inzhek», 2013. — # 1. — S. 252–257.
5. Kostyrko L. A. Finansovyi mekhanizm zabezpechennia prybutkovosti pidpriemstv: problemy, instrumenty, perspektyvy: Monohrafiia / L. A. Kostyrko, E. V. Chernodubova. — Luhansk: Vyd-vo «Noulidzh», 2013. — 180 s.
6. Polishchuk I. R. Klasyfikatsiia prybutku ta napriamy yoho rozpodilu dlia tsilei bukhhalterskoho obliku: stratehichni aspekt / I. R. Polishchuk, M. L. Kolesnikova // Problemy teorii ta metodolohii bukhhalterskoho obliku, kontroliu i analizu. — 2014. — # 1 (28). — S. 238–252.
7. Derzhavna kaznacheiska sluzhba Ukrainy [Elektronnyi resurs] — Rezhym dostupu: <http://www.treasury.gov.ua/>
8. Derzhstat Ukrainy. Finansovi rezultaty do opodatkuvannia za vydamy ekonomichnoi diialnosti z rozpodilom na velyki, seredni, mali ta mikropidpriemstva u 2016 rotsi. / Rezhym dostupu: http://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2011/fin/fin_rez/fn_ed_vsm/fn_ed_vsm_u/fn_ed_vsm_u_16.htm.
9. Valovyi vnutrishnii produkt [Elektronnyi resurs] — Rezhym dostupu: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>.

УДК 332.1

Григоренко Денис Андрійович*студент**Навчально-наукового інституту економіки та менеджменту**Національного авіаційного університету***Григоренко Денис Андреевич***студент**Учебно-научного института экономики и менеджмента**Национального авиационного университета***Grigorenko Denis***Student of the**Educational and Scientific Institute of Economics and Management**of the National Aviation University*

РЕЙТИНГ ИНВЕСТИЦИЙНОЙ ПРИВАБЛИВОСТИ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ

РЕЙТИНГ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ РЕГИОНОВ УКРАИНЫ

RATING OF INVESTMENT ATTRACTIVENESS OF THE REGIONS OF UKRAINE

Анотація. У статті досліджуються особливості та формування рейтингу інвестиційної привабливості регіонів України, який надає можливість аналізувати й оцінювати варіанти інвестиційних стратегій у системі двох координат «ризик – надійність». Представлені градації інвестиційних ризиків та рейтинги інвестиційної привабливості регіонів України.

Ключові слова: інвестиції, ранжирування, агрегування, інвестиційний потенціал, інвестиційний ризик, метод експертних оцінок, інвестиційний клімат.

Аннотация. В статье исследуются особенности и формирование рейтинга инвестиционной привлекательности регионов Украины, который предоставляет возможность анализировать и оценивать варианты инвестиционных стратегий в системе двух координат «риск – надежность». Представлены градации инвестиционных рисков и рейтинги инвестиционной привлекательности регионов Украины.

Ключевые слова: инвестиции, ранжирование, агрегирование, инвестиционный потенциал, инвестиционный риск, метод экспертных оценок, инвестиционный климат.

Summary. The article studies the features and formation of the investment attractiveness rating of the regions of Ukraine, which provides an opportunity to analyze and evaluate variants of investment strategies in the system of two «risk – reliability» coordinates. Gradations of investment risks and ratings of investment attractiveness of the regions of Ukraine are presented.

Key words: investments, ranking, aggregation, investment potential, investment risk, expert evaluation method, investment climate.

Постановка проблеми. Успішному залученню інвестицій (особливо іноземних) у регіони України заважає їхня недостатня інформаційна прозорість, відсутність доступних, достовірних і різнобічних аналітичних матеріалів [1,4]. Звичайно інвесторів для ухвалення рішення необхідно мати оцінки ступеня інвестиційної привабливості й рівня існуючих ризиків.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Проблема здійснення інвестиційної діяльності розглядається в роботах як закордонних, так і вітчизняних економістів: Є. Брігхем, Л. Гітмана, М. Мескона, У. Шарпа, І. Бланка, О. Вожжова, О. Грабен-

ка, Г. Козаченко, Г. Крамаренко, І. Ластовченко, А. Пересади, С. Юрія та інших.

Формулювання цілей статті. Щоб допомогти інвесторам оцінити регіони за цими двома показниками, використаємо найпоширеніший метод — ранжирування [3]. На підставі аналізу найважливіших числових показників і експертних оцінок сформуємо рейтинг кожної області (крім АР Крим, частин Донецької та Луганської областей), що надасть змогу диференціювати регіони України за ступенем інвестиційного потенціалу й наявних ризиків.

У розрахунках було використано понад 130 числових показників і якісних (експертних) оцінок.

Основними інформаційними джерелами були відомості, отримані від держадміністрацій регіонів по спеціальних запитах, а також дані Нацбанку, Держкомстату, Міністерства економіки і європейської інтеграції України.

Виклад основного матеріалу. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів має дві істотні особливості [2].

По-перше, це «два в одному». За кожної із двох характеристик інвестиційної привабливості (інвестиційний потенціал та інвестиційні ризики) регіони ранжирувані окремо. Як показав аналіз вітчизняної й закордонної практики, формування відповідних рейтингів, зведення цих різнопланових характеристик у якийсь узагальнений показник неприпустиме з методологічної точки зору, оскільки призводить у результаті до перекручування одержуваних оцінок інвестиційного клімату в регіонах. Тому в нас вийшло два показники — рейтинг інвестиційного потенціалу та рейтинг інвестиційних ризиків. Агрегований рейтинг регіону — це всього лише сполучення двох рейтингових оцінок.

По-друге, рейтинги сформовані за допомогою сучасних методів теорії прийняття рішень, зокрема, методів об'єднання статистичних даних і якісних (експертних) оцінок.

Статистична інформація, на підставі якої оцінювався інвестиційний клімат у регіоні, була розділена на кілька блоків, кожний з них включав більшу групу показників. Оцінка внеску блоку в сукупний інвестиційний потенціал (перший рейтинг) або інвестиційний ризик (другий рейтинг) була отримана в результаті опитувань, проведених серед експертів українських і закордонних консалтингових компаній, підприємств, банків. Агрегований рейтинг регіону — це сполучення двох градуированих оцінок.

Інвестиційний потенціал оцінюється за 10 рівнями (1 — найкращий), а інвестиційні ризики — за 5 рівнями (А - найменший), кожний з яких, у свою чергу, розділяється ще на три підрівня (див. таблиці 1 та 2).

Інвестиційний потенціал характеризується ключовими макроекономічними показниками регіону й інших даних [5]. Його розрахунок провадиться на основі зваженого підсумовування оцінок дев'яти блоків:

- Загальні макроекономічні показники (валовий випуск продукції, індекс цін виробників і т.д.).
- Промислове виробництво.
- Сільське господарство (площа угідь, чистий прибуток, обсяг продукції і т.д.).
- Зовнішньоекономічна діяльність (обсяги експорту й імпорту).
- Демографія (середньорічна чисельність населення, середня тривалість життя, народжуваність і т.д.).
- Фінансова діяльність (кількість банків і страхових компаній у регіоні, розмір внесків населення в національній валюті й т.д.).

- Споживання (грошові доходи на душу населення, індекс споживчих цін і т.д.).
- Інфраструктура.
- Інновації (кількість науково-технічних працівників, кількість отриманих патентів на винаходи й т.д.).

За кожним з показників, які входять у блоки, був встановлений лідер. Потім був визначений лідер у кожному блоці, при цьому за допомогою спеціальної формули різноманітні статистичні показники (тонни, гривні, роки й т.д.) були зведені до єдиної шкали оцінок від 1 до 10. А для формування саме рейтингів була розрахована питома вага кожного регіону шляхом розподілу його оцінки на оцінку регіону, що має найбільший потенціал (у цьому випадку — м. Київ).

Під час розрахунку інвестиційних ризиків враховувалися фактори (політика регіональної влади, виробничі результати, збитки, забезпеченість населення, борги, безробіття, злочинність, забруднення навколишнього середовища та ін.), які були згруповані у п'ять блоків: загальні, соціально-економічні, фінансові, екологічні, кримінальні.

Інтегральний ризик у регіоні оцінюється як сумарне середньозважене відхилення значень кожного з показників від середнього по Україні.

Результати розрахунків. Абсолютне лідерство в обох характеристиках інвестиційного клімату (потенціал і ризики) має м. Київ, що й не дивно. За величиною інвестиційного потенціалу в «команду лідерів» входять Запорізька й Дніпропетровська області, які мають рейтинг 3. Групу найближчих «переслідувачів» становлять Одеська, Полтавська й Харківська області (рейтинг 5). Низький рейтинг одержали Рівненська, Тернопільська, Хмельницька й Чернівецька області.

За інвестиційними ризиками вищий рейтинг, що відповідає низькому рівню ризику, поряд з Києвом, одержали Одеська й Закарпатська області, хоча за додатковою шкалою вони трохи відстали від столиці. Середнім рівнем ризиків характеризуються Івано-Франківська, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Харківська, Черкаська, Чернівецька й Чернігівська області.

Агреговані рейтинги показують, що за винятком м. Києва більше ніде не вдалося повністю погодити високий інвестиційний потенціал і інвестиційні ризики.

Відносного компромісу вдалося досягти в Одеській і Закарпатській областях, де низькі ризики поєднувалися з порівняно високим інвестиційним потенціалом.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Зібраний і систематизований величезний масив інформації дав змогу проаналізувати унікальні дані, на основі яких і сформовані рейтинги. Комплексний (агрегований) рейтинг уможливило аналіз і оцінку варіантів інвестиційних стратегій у системі двох координат «ризик-надійність».

Таблиця 1

Градація інвестиційних ризиків

Основна шкала		Додаткова шкала	
Рейтинг	Оцінка рівня	Рейтинг	Властивості рівня
A	Низький	A	Може підвищуватися
		B	Стабільний
		C	Може знижуватися
B	Середній	A	Може підвищуватися
		B	Стабільний
		C	Може знижуватися
C	Високий	A	Може підвищуватися
		B	Стабільний
		C	Може знижуватися
D	Дуже високий	A	Може підвищуватися
		B	Стабільний
		C	Може знижуватися

Сформовані рейтинги можуть бути корисні як керівникам регіонів для вироблення стратегії щодо залучення нових інвестицій і поліпшення іміджу регіону, так і інвесторів, що має знання для розуміння значення складових інвестиційного клімату,

але не має достатню кількість часу й можливостей для тривалого пошуку інформації про регіони. «Непрозорість» економічного життя нашої країни призводить до того, що часто навіть вкрай важливі для аналізу відомості на макrorівні складно, а то

Таблиця 2

Рейтинги інвестиційної привабливості регіонів України

№ п/п	Інвестиційний потенціал регіонів (у міру убування)	Інвестиційні ризики у регіонах (у міру зростання)	Інвестиційна привабливість регіонів
1	м. Київ	м. Київ Aa	м. Київ 1Aa
2	Запорізька обл.	Одеська обл. Ac	Дніпропетровська обл. 3Ca
3	Дніпропетровська обл.	Закарпатська обл. Ac	Запорізька обл. 3Cb
4	Одеська обл.	Чернівецька обл. Bb	Одеська обл. 5Ac
5	Полтавська обл.	Львівська обл. Bb	Харківська обл. 5Bc
6	Київська обл.	Івано-Франківська обл. Bb	Полтавська обл. 5Ca
7	Харківська обл.	Миколаївська обл. Bb	Київська обл. 5Cb
8	Миколаївська обл.	Харківська обл. Bc	Закарпатська обл. 6Ac
9	Сумська обл.	Черкаська обл. Bc	Миколаївська обл. 6Bb
10	Чернігівська обл.	Кіровоградська обл. Bc	Черкаська обл. 6Bc
11	Закарпатська обл.	Чернігівська обл. Bc	Чернігівська обл. 6Bc
12	Черкаська обл.	Херсонська обл. Ca	Сумська обл. 6Cb
13	Волинська обл.	Запорізька обл. Ca	Івано-Франківська обл. 7Bb
14	Львівська обл.	Дніпропетровська обл. Ca	Львівська обл. 7Bb
15	Херсонська обл.	Полтавська обл. Ca	Кіровоградська обл. 7Bc
16	Івано-Франківська обл.	Хмельницька обл. Ca	Вінницька обл. 7Ca
17	Житомирська обл.	Вінницька обл. Ca	Херсонська обл. 7Ca
18	Вінницька обл.	Сумська обл. Cb	Волинська обл. 7Dd
19	Рівненська обл.	Київська обл. Cb	Житомирська обл. 7Dd
20	Кіровоградська обл.	Тернопільська обл. Da	Черкаська обл. 6Bc
21	Хмельницька обл.	Житомирська обл. Db	Чернівецька обл. 8Bb
22	Тернопільська обл.	Волинська обл. Db	Хмельницька обл. 8Ca
23	Чернівецька обл.	Рівненська обл. Db	Тернопільська обл. 8Da

й зовсім неможливо, одержати в столичних міністерствах. Ще більше труднощів виникає у процесі пошуку ключової інформації на рівні регіонів. Складно уявити собі інвестора, що звалив би на себе

збір потрібної інформації у всіх регіонах, для чого знадобилося б налагодити взаємодію з усіма адміністраціями регіонів.

Література

1. Балацький О. Ф. Управління інвестиціями: Навчальний посібник. — Суми: Університетська книга, 2004.
2. Грабовецький Б. С. Економічне прогнозування і планування: Навчальний посібник. — К.: Центр навчальної літератури, 2003.
3. Данілов О. Д. Інвестування: Навчальний посібник. — К.: «Видавничий дім «Комп'ютерпрес», 2001.
4. Удалих О. О. Управління інвестиційною діяльністю промислового підприємства: Навчальний посібник. — К.: Центр навчальної літератури, 2006.
5. Шилов Е. Й. Економіка будівництва. Інвестиції та їх регулювання. — К.: Арка, 2003.

References

1. Balatskyi O. F. Upravlinnia investytsiiamy: Navchalnyi posibnyk. — Sumy: Universytetska knyha, 2004.
2. Hrabovetskyi B. Ie. Ekonomichne prohnzuvannia i planuvannia: Navchalnyi posibnyk. — K.: Tsentr navchalnoi literatury, 2003.
3. Danilov O. D. Investuvannia: Navchalnyi posibnyk. — K.: «Vydavnychiy dim «Komp'iuterpres», 2001.
4. Udalykh O. O. Upravlinnia investytsiinoiu diialnistiu promyslovoho pidpriemstva: Navchalnyi posibnyk. — K.: Tsentr navchalnoi literatury, 2006.
5. Shylov E. I. Ekonomika budivnytstva. Investytsii ta yikh rehuliuvannia. — K.: Arka, 2003.

Ігнатенко Олександр Степанович

аспірант

Київського національного університету технологій та дизайну

Игнатенко Александр Степанович

аспирант

Киевского национального университета технологий и дизайна

Ignatenko Alexander

Graduate Student of the

Kyiv National University of Technologies and Design

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПІДТРИМКИ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ ТА НАПРЯМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЦЬОГО ДОСВІДУ В УКРАЇНІ

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ ПОДДЕРЖКИ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В АГРОПРОМЫШЛЕННОМ КОМПЛЕКСЕ И НАПРАВЛЕНИЯ ИМПЛЕМЕНТАЦИИ ЭТОГО ОПЫТА В УКРАИНЕ

INTERNATIONAL EXPERIENCE OF SUPPORT OF INVESTMENT ACTIVITY IN THE AGRICULTURAL SECTOR AND DIRECTIONS OF IMPLEMENTATION OF THIS EXPERIENCE IN UKRAINE

Анотація. Відзначено, що вирішення проблем інвестиційного забезпечення розвитку агропромислового комплексу доцільно здійснювати на основі вивчення, узагальнення та врахування кращого міжнародного досвіду. У науковій праці проаналізовано елементи міжнародного досвіду підтримки інвестиційної діяльності у агропромисловому комплексі.

Вказано, що існують різні моделі регулювання економічної (у тому числі інвестиційної) діяльності у агропромисловому комплексі (у т.ч. північноамериканська, західноєвропейська, скандинавська, китайська, японська, ізраїльська моделі). В розвинутих країнах для підтримки інвестиційної діяльності у агропромисловому комплексі використовується багатий арсенал інструментів прямої та непрямой підтримки. Подано перелік найбільш розповсюджених інструментів такої підтримки, що застосовуються у розвинутих країнах.

Зазначено, що у країнах ЄС особливим механізмом регулювання функціонування агропромислового комплексу, у тому числі і інвестиційної діяльності у агропромисловому комплексі, є продовольчі програми. Описано особливості формування та реалізації продовольчих програм.

Внесено науково обґрунтовані рекомендації щодо напрямів застосування в Україні міжнародного досвіду стимулювання інвестиційної діяльності суб'єктів агропромислового комплексу.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна діяльність, агропромисловий комплекс, міжнародний досвід, імплементація.

Аннотация. В развитых странах для поддержки инвестиционной деятельности в агропромышленном комплексе используется богатый арсенал инструментов прямой и косвенной поддержки. Представлен перечень наиболее распространенных инструментов такой поддержки, применяемые в развитых странах.

Внесены научно обоснованные рекомендации относительно направлений применения в Украине международного опыта стимулирования инвестиционной деятельности субъектов агропромышленного комплекса.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционная деятельность, агропромышленный комплекс, международный опыт, имплементация.

Summary. In developed countries to support investment activities in the agro-industrial complex used the rich Arsenal of instruments of direct and indirect support. Presents a list of the most common tools of such support systems in developed countries.

Made scientifically based recommendations for areas of application in Ukraine the international experience of stimulating of investment activity of subjects of agriculture.

Key words: investments, investment activity, agriculture, international experience, implementation.

Постановка проблеми. Вирішення проблем інвестиційного забезпечення розвитку агропромислового комплексу доцільно здійснювати на основі вивчення, узагальнення та врахування кращого міжнародного досвіду. Це обумовлено не лише тим, що в процесі такого дослідження можна вивчити досвід провідних країн та на цій основі здійснювати формування та реалізацію державної політики стимулювання інвестиційної діяльності у агропромисловому комплексі, уникаючи можливих помилок. В першу чергу слід врахувати, що Україна намагається інтегруватися у світове господарство, і тому з метою створення привабливих умов господарювання для суб'єктів різних видів економічної діяльності, у тому числі і у сфері агропромислового виробництва, потребує гармонізації застосування різноманітного інструментарію інвестиційного регулювання (правових норм, правил, стандартів провадження інвестиційної діяльності).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі дедалі частіше висвітлюються проблеми впровадження кращого світового досвіду у практику стимулювання інвестиційної діяльності суб'єктів агропромислового комплексу. Окремі аспекти застосування міжнародно апробованих інструментів стимулювання інвестування у агропромисловому комплексі висвітлено у працях Алейнікової О. В., Готри В. В., Довжика О. О., Захаріна С. В., Рибалко С. В., Фірсова Є. А., Шумського А. В. [1–7]. Однак наявні розвідки не враховують усієї специфіки економічних наслідків імплементації міжнародного досвіду активізації інвестиційної діяльності суб'єктів кредитування агропромислового комплексу в умовах економічної кризи.

Формулювання мети статті (постановка завдання) — викласти результати досліджень з питань імплементації в українську практику досвіду провідних країн щодо стимулювання інвестиційної діяльності суб'єктів агропромислового комплексу.

Виклад основного матеріалу. В спеціальній економічній літературі описано різні методи та моделі регулювання економічної (у тому числі інвестиційної) діяльності у агропромисловому комплексі, серед інших часто згадуються північноамериканська, західноєвропейська, скандинавська, китайська, японська, ізраїльська моделі [1; 3; 6]. Доцільно вивчати окремі перспективні інструменти (важелі), застосування яких, з одного боку, набуло поширення в практиці провідних держав світу, а з іншого боку — відповідає вітчизняній національній традиції.

Економічна (у тому числі фінансова) підтримка агропромислового комплексу, включаючи і підтримку інвестиційної діяльності у цьому комплексі, у розвинутих країнах розглядається не як благодійність, а як важливий елемент регулювання суспільного розвитку, забезпечення соціальної стабільності, виконання державою властивих функцій.

В розвинутих країнах для підтримки інвестиційної діяльності у агропромисловому комплексі використовується багатий арсенал інструментів прямої та непрямой підтримки. Дослідники виділяють такі найбільш розповсюджені інструменти: пряме субсидування, пільгове кредитування, пільгове оподаткування, лізинг із використанням бюджетних коштів, державні закупівлі сільськогосподарської сировини та продовольства, фінансування інвестиційної діяльності тощо [4, с. 17].

Найбільш відчутним інструментом підтримки інвестиційної діяльності у агропромисловому комплексі є пряме субсидування сільського господарства, яке використовується у багатьох країнах. В той же час рівень прямого субсидування у різних країнах є різним. Найбільша частка прямих платежів у структурі витрат на підтримку агропромислового комплексу (у першу чергу сільського господарства) зафіксована у Норвегії, Австралії, США та окремих країнах ЄС [7, с. 28].

В той же час розвинуті країни змушені дедалі активніше використовувати засоби непрямой підтримки інвестиційної активності у агропромисловому комплексі. Це пояснюється кількома причинами, основною серед яких є необхідність виконання обмежень міжнародних організацій (у першу чергу ВТО). Приміром, США, країни ЄС та Китай, будучи членами ВТО, останнім часом нарощували фінансування екологічних проєктів, розвитку ринкової та виробничої інфраструктури, що дозволяє стимулювати інвестиційну діяльність у агропромисловому комплексі, не порушуючи міжнародних зобов'язань [2, с. 19].

У країнах ЄС особливим механізмом регулювання функціонування агропромислового комплексу, у тому числі і інвестиційної діяльності у агропромисловому комплексі, є продовольчі програми. Такі програми дозволяють створити прозорі та зрозумілі інструменти державного впливу на певні економічні явища і процеси, що відбуваються у сфері агропромислового виробництва. Як правило, ці інструменти спрямовані на підтримку виробничої та інвестиційної активності підприємств, що займаються певними пріоритетними видами діяльності.

Застосування інструментів цінового регулювання агропромислового виробництва в країнах ЄС відіграє як соціальну, так і стимулювальну по відношенню до інвестицій функції. Зокрема, таке регулювання дозволяє створити додаткові механізми для захисту внутрішнього ринку, а також підтримати місцевих товаровиробників, і таким чином стимулювати приплив до видів економічної діяльності агропромислового комплексу необхідних інвестицій (як внутрішніх, так і іноземних).

У США діє низка програм підтримки агропродовольчого комплексу, які передбачають органічне застосування прямих та непрямих важелів підтримки інвестиційної діяльності у сфері агропромислового

виробництва і фактично спрямовані на усунення високих ризиків інвестування. Серед цих програм можемо виділити: програми стабілізації цін на сільськогосподарську сировину, програми охорони природних ресурсів та навколишнього середовища, програми регулювання зовнішньої торгівлі (у тому числі у сфері торгівлі продовольчими ресурсами), програми маркетингу та розширення попиту на продовольчу сировину на внутрішньому та зовнішньому ринках, програми «продовольчого консультування» (зокрема, щодо здорового харчування населення та безпеки споживачів), програми кредитної підтримки інвестиційної діяльності у сфері агропромислового виробництва тощо [1, с. 135].

Цікавий досвід підтримки інвестицій у АПК застосовує Китайська Народна Республіка (КНР). В період реформування економіки КНР залишила доволі високу частку державної частки підприємств у багатьох видах економічної діяльності, у тому числі і у сфері агропромислового виробництва, що стало фундаментом для підтримки високих темпів інвестування та зайнятості. Державні сільськогосподарські підприємства були модернізовані та отримали нову техніку. Це змусило приватних виробників, аби досягти належного рівня конкурентоспроможності, також здійснити необхідні інвестиційні витрати.

У Німеччині та Франції заохочуються інвестиції у підприємства агропромислового комплексу, що створюються у так званих «нових землях», тобто у регіонах із низьким рівнем привабливості для сільського господарства та переробки сільськогосподарської сировини за показниками природно-кліматичних умов. Якщо інвестор здійснює інвестування у «нових землях», він може розраховувати на погашення до 5% кредиту за рахунок коштів бюджету [5, с. 48]. У Франції та Німеччині також застосовують компенсаційні виплати фермерам, що ведуть господарство у регіонах з непривабливими для рослинництва умовами. У Німеччині існує програма надання інвестиційних кредитів під 1% на термін до 28 років, якою передбачено кредитування інвестицій, що вкладаються у нове виробництво на «нових землях», також існує програма підтримки початкового сільськогосподарського бізнесу [5, с. 51].

Для України представляє інтерес досвід Чехії, в якій задля підтримки кредитування інвестиційної діяльності агропромислового комплексу був утворений фонд, завданням якого є «здешевлення кредитів» (за рахунок коштів фонду сплачується частина платежів за відсотками) або видача кредитних гарантій (завдяки попередньому страхуванню відповідних кредитних операцій) [3, с. 101].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. З огляду на досвід ЄС необхідно вивчити доцільність розробки та впровадження так званих продовольчих програм,

серед заходів яких передбачено підтримку інвестиційної діяльності у агропромисловому комплексі. Перевагою таких програм є те, що в них враховуються економічні інтереси різних соціальних груп, які нерідко є протирічливими (інтереси виробників, інвесторів, переробників, споживачів, а також екологічні інтереси суспільства).

Необхідно створити механізм моніторингу інвестиційних ризиків, що проявляються в процесі інвестиційної діяльності у агропромисловому комплексі, і на основі отриманих даних вживати заходи (у т.ч. шляхом ухвалення нормативно-правових актів, надання фінансової допомоги, зниження податків тощо), що спрямовані на мінімізацію цих ризиків.

Інвестиційна діяльність у агропромисловому комплексі може бути підтримана через реалізацію програм некомерційного маркетингу та просування вітчизняної сільськогосподарської сировини та продуктів харчування на світових ринках продовольства, для чого доцільно задіяти потенціал торгово-економічних відділів посольств України за кордоном (українських торгово-економічних місій).

Необхідно спромогтися, аби за рахунок державного бюджету здійснювалося належне, відповідно до встановлених нормативів, фінансування державної інфраструктури підтримки агропромислового комплексу, у тому числі наукові установи, заклади професійної освіти, центри матеріально-технічного забезпечення сільського господарства, суб'єкти інформаційної та консультаційної підтримки тощо.

Доцільно вжити заходів, спрямованих на підвищення доступності українських інвесторів до каналів можливого міжнародного фінансування інвестиційної діяльності у агропромисловому комплексі. Міжнародні організації і фонди мають зацікавленість у фінансуванні багатьох інвестиційних проектів у агропромисловому комплексі, у тому числі проектів у сфері ресурсозбереження, органічного землеробства, тваринництва та рослинництва, підвищення рівня безпеки продуктів харчування, здійснення екологічних заходів та ін. Відтак, слід розробити нормативно-правову та методичну базу для формування та супроводження відповідних інвестиційних пропозицій. Ця робота має координуватися на національному рівні.

При розгляді крупних інвестиційних проектів доцільно звертати увагу на необхідність фінансування створення та впровадження нових технологій, процесних та продуктових інновацій, нової техніки тощо. Такі проекти здатні створити «точки зростання», причому не лише у АПК, а і в інших видах економічної діяльності.

У подальшому слід провести порівняльні дослідження щодо результативності застосування окремих заходів підтримки інвестиційної діяльності суб'єктів агропромислового комплексу України та інших країн.

Література

1. Алейнікова О. В. Зарубіжний досвід регулювання розвитку АПК / О. В. Алейнікова // Інвестиції: досвід та практика. — 2011. — № 16. — С. 131–136.
2. Готра В. В. Теоретичні основи управління інноваційним розвитком агропромислового виробництва України / В. В. Готра, М. І. Ігнатко // Науковий вісник Мукачівського державного університету. — 2017. — Випуск 1 (17). — С. 16–22.
3. Довжик О. О. Державна регулятивна аграрна політика в контексті світового досвіду / О. О. Довжик // Економіка і суспільство. — 2016. — № 2. — С. 97–103.
4. Захарін С. В. Перспективи фінансування інвестиційної та інноваційної діяльності у галузях споживчого сектору економіки / С. В. Захарін // Проблеми науки. — 2012. — № 2. — С. 14–19.
5. Рибалко С. В. Оцінка інвестиційної привабливості аграрної галузі та проблеми залучення інвестицій в регіоні / С. В. Рибалко // Вісник Харківського національного університету сільського господарства. — 2011. — № 112. — 519 с.
6. Фирсов Е. А. Об экономических основах аграрной политики / Е. А. Фирсов // Экономика АПК. — 2008. — № 3. — С. 24–38.
7. Шумський А. В. Управління інноваційним розвитком агропромислового виробництва: стан та перспективи розвитку / А. В. Шумський // Інноваційна економіка. — 2012. — № 5. — С. 24–29.

References

1. Alejnikova O. V. Zarubizhnij dosvid reguljuvannja rozvitku APK / O. V. Alejnikova // Investicii: dosvid ta praktika. — 2011. — № 16. — S. 131–136.
2. Gotra V. V. Teoretichni osnovi upravlinnja innovacijnim rozvitok agropromislovogo virobnictva Ukraïni / V. V. Gotra, M. I. Ignatko // Naukovij visnik Mukachivs'kogo derzhavnogo universitetu. — 2017. — Vipusk 1 (17). — S. 16–22.
3. Dovzhik O. O. Derzhavna reguljativna agrarna politika v konteksti svitovogo dosvidu / O. O. Dovzhik // Ekonomika i suspil'stvo. — 2016. — № 2. — S. 97–103.
4. Zaharin S. V. Perspektivi finansuvannja investicijnoï ta innovacijnoï dijal'nosti u galuzjah spozhivchogo sektoru ekonomiki / S. V. Zaharin // Problemi nauki. — 2012. — № 2. — S. 14–19.
5. Ribalko S. V. Ocinka investicijnoï privablivosti agrarnoi galuzi ta problemi zaluchennja investicij v regioni / S. V. Ribalko // Visnik Harkivs'kogo nacional'nogo universitetu sil's'kogo gospodarstva. — 2011. — № 112. — 519 s.
6. Firsov E. A. Ob jekonomicheskikh osnovah agrarnoj politiki / E. A. Firsov // Ekonomika APK. — 2008. — № 3. — S. 24–38.
7. Shums'kij A. V. Upravlinnja innovacijnim rozvitkom agropromislovogo virobnictva: stan ta perspektivi rozvitku / A. V. Shums'kij // Innovacijna ekonomika. — 2012. — № 5. — S. 24–29.

УДК 378.4

Кириченко Ірина Олексіївна

студентка

Навчально-наукового інституту економіки та менеджменту

Національного авіаційного університету

Кириченко Ирина Алексеевна

студентка

Учебно-научного института экономики и менеджмента

Национального авиационного университета

Kyrychenko Iryna

Student of the

Educational and Scientific Institute of Economics and Management

of the National Aviation University

ПРОБЛЕМИ МІЖГАЛУЗЕВОГО ПАРИТЕТУ ЦІН, ОСНОВНІ ПРИЧИНИ ДИСПАРИТЕТУ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

ПРОБЛЕМЫ МЕЖОТРАСЛЕВОГО ПАРИТЕТА ЦЕН, ОСНОВНЫЕ ПРИЧИНЫ ДИСПАРИТЕТА И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

THE PROBLEMS OF THE INTER-BRANCH PARITY PRICES, THE MAIN CAUSES OF THE DISPARITY AND THE WAYS OF THEIR SOLUTIONS

Анотація. У статті аналізуються проблеми формування та регулювання цін у ринкових умовах господарювання та забезпечення міжгалузевого паритету, причини диспаритету в сучасних умовах господарювання, надається низка пропозицій щодо шляхів подолання міжгалузевого диспаритету цін.

Ключові слова: міжгалузевий паритет цін, конкурентоздатність, диспаритет, промислова і сільськогосподарська продукція, інфляційні процеси.

Аннотация. В статье анализируются проблемы формирования и регулирования цен в рыночных условиях хозяйствования и обеспечения межотраслевого паритета, причины диспаритета в современных условиях хозяйствования, разработаны ряд предложений относительно путей преодоления межотраслевого диспаритета цен.

Ключевые слова: межотраслевой паритет цен, конкурентоспособность, диспаритет, промышленная и сельскохозяйственная продукция, инфляционные процессы.

Summary. The article analyzes the problems of price formation and regulation under market conditions of management and provision of inter-branch parity, the reasons for disparity in the current economic conditions, and a number of proposals have been developed on ways to overcome the intersectoral disparity of prices.

Key words: interindustry parity of prices, competitiveness, disparity, industrial and agricultural products, inflationary processes.

Постановка проблеми. Загальновідомо, що ціна є однією з найскладніших економічних категорій та найважливішим інструментом регулювання економіки. Водночас у ринковій економіці ціна є найпоширенішою категорією. Нині економічна теорія розглядає вільне ціноутворення як основний елемент підтримки рівноваги між попитом і пропозицією.

Проблеми міжгалузевого паритету цін є актуальними в будь-якій економіці, оскільки відсутність необхідного взаємозв'язку між галузями економіки безпосередньо впливає на забезпечення відповідного

рівня заробітної плати, обсягів виробництва, якості робіт, умов і результатів виробництва, забезпечення конкурентоздатності підприємства в умовах глобалізації економіки. Це також негативно впливає на платоспроможний попит населення, суттєво підвищує вартість робочої сили та порушує збалансованість міжгалузевого товарообміну. Протягом останніх років ціни на продукцію базових галузей промисловості та сільського господарства не виконували найголовнішої функції — забезпечення еквівалентності в міжгалузевих відносинах.

Особливу тривогу викликає нерегульоване зростання цін на продукцію паливно-енергетичного комплексу. Саме через зростання цін на енергоносії підприємства гірничо-металургійного комплексу змушені коригувати ціни на свою продукцію в бік їх збільшення. Така ситуація провокує підприємства машинобудівної та суднобудівної галузей втрату можливості конкурентоспроможності на зовнішніх ринках.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Питанням ціноутворення присвячені роботи зарубіжних і вітчизняних вчених: Артемової О. В., Батраєвої Є. А., Гаркавенко С. С., Єрухумовича І. Л., Дерябіна А. А., Дугіної С. І., Каверіної Л. А., Кога на А. М., Котлера Ф., Ліпсіца І. В., Литвиненко Я. В., Перерви П. Г., Пуніна Б. І., Романова А. Н., Салимжанова І. К., Скибінського В. С., Тарасевич В. М., Тимофеева В. М., Уткіна Е. П., Цацуліна А. Н., Чубакова Г. Н., Шуляка П. Н. та ін. Формування цінової політики стало предметом дослідження Балабанової Л. В., Батраєвої О. А., Бланка І. А., Мазаракі А. А., Сардак О. В., Чорної М. В.

Формулювання цілей статті. Метою статті є висвітлення та економічне обґрунтування стратегій ціноутворення в сучасних умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи, що майже 4/5 продукції власного виробництва споживається в середині країни, фактор ціноутворення відіграє вирішальну роль у розвитку як внутрішнього ринку, так і економіки в цілому [3].

До складності проблем з цінами на енергоресурси належать ризики їх зростання, оскільки більш як половина з них надходять через імпорт, а також існує відпрацьованість механізму ціноутворення у вугільній галузі.

Незабезпеченість еквівалентності в міжгалузевих відносинах відбувається через низьку ефективність аграрного виробництва та диспаритет цін на промислову і сільськогосподарську продукцію, яка існує протягом тривалого часу, що спричинило незадовільний фінансовий стан більшості фермерських господарств і приватних сільських господарств. Така ситуація склалася внаслідок недовіри, а також відсутності відповідної належної державної підтримки сільгоспвиробників та підприємств сільськогосподарського машинобудування, що негативно відбивається на стані вітчизняного ринку сільськогосподарської техніки, який характеризується практично відсутністю платоспроможного попиту у сільськогосподарських виробників. Слід зазначити, що внутрішнє споживання сільської техніки майже на 90% забезпечується за рахунок імпортних поставок, які, переважним, чином складаються з техніки, яка вже була у вжитку. При цьому потужність вітчизняних заводів з виробництва зернозбиральних комбайнів недозавантажена, а ціна нової зарубіжної техніки в кілька разів перевищує ціни вітчизняних комбайнів. Слід зазначити, що в собівартості зарубіжної техніки доля заробітної

плати майже в чотири рази переважає долю плати на вітчизняних підприємствах [3]. Негативному впливу та значному погіршенню міжгалузевого цінового паритету сприяє широка мережа посередницьких структур, отримання ними надприбутків в галузях, що забезпечують пріоритетні напрями економічного розвитку нашої держави, зокрема, в реалізації сільськогосподарської продукції, особливо у тваринницькій галузі.

Економічні та політичні процеси, що відбуваються в сільськогосподарському виробництві, розвиваються в небажаному для суспільства напрямку. Розвал великих сільськогосподарських комплексів, колективних господарств, радгоспів негативно відбився на тваринницькій галузі, особливо це вплинуло на різке зменшення поголів'я великої рогатої худоби (ВРХ), свиней та овець. Створені фермерські господарства здебільшого не зацікавлені у виробництві тваринницької трудомісткої продукції, а переважно займаються вирощуванням зернових та технічних культур, що зрештою призвело до зменшення товарної пропозиції тваринницької продукції на ринку та, як наслідок, різкого підвищення цін. Однією з причин зменшення поголів'я ВРХ у приміській зоні, зокрема у Київській області, було значне зменшення пасовищ. Це сталося в результаті як звичайної безвідповідальності, так і відсутності кримінальної відповідальності сільських голів, селищних рад та халатного ставлення до збереження страхового фонду земель запасу, неналежного контролю з боку відповідних органів державної влади.

Серед чинників, які сприяли посиленню міжгалузевого цінового диспаритету, був неналежний контроль з боку Національного банку України за встановленням високих процентних ставок комерційними банками, які погіршували фінансовий стан більшості підприємств, що сприяло підвищенню собівартості продукції в галузях народного господарства [2].

До групи факторів, що порушують ціновий паритет, можна віднести ті, що пов'язані з фінансово-кредитною системою, тобто з витратами на оплату процентів за короткостроковими позиками банків, одержання яких пов'язано з виробничою необхідністю і які впливають на собівартість продукції з фінансовими операціями при розрахунках в іноземній валюті, заниженим курсом національної грошової одиниці та системою податків. Необґрунтовано високий рівень ставок комерційних банків, зловживання в банківській сфері не стимулюють виробництво, а навпаки, більшість підприємств сільського господарства поставлена в складне фінансове становище. У зв'язку з цим Національному банку України необхідно оптимізувати процентні ставки плати за кредит, особливо під виробничі потреби та придбання техніки.

Серйозним дестабілізуючим чинником паритету цін на продукцію обстежуваних галузей є податок

на додану вартість. Включення його до ціни продукції викликає її штучне підвищення, що стає ціноутворюючим фактором і зумовлює певною мірою інфляційні процеси. Чим більший ПДВ, тим вищий рівень інфляції. ПДВ повинен обчислюватися тільки з величини додаткової вартості, а не повної вартості продукції.

Зниження ставки податку на додану вартість не викликає заперечень. Вважаємо за необхідне застосовувати диференційовані ставки: мінімальні податки на продукти і предмети першої необхідності, максимальні — на предмети розкоші або ж універсальні ставки — стандартні (14–20%) і знижені (4–8%).

До причин зростання цін слід віднести й корупцію державних чиновників, до функцій яких входить моніторинг та контроль за процесами ціноутворення, особливо в галузях і підприємствах, що займають монопольне становище на ринку товарів та послуг.

Відомо, що в основу формування цін покладено закон вартості. На нього мають вплив різні чинники внутрішнього і зовнішнього характеру, зокрема, і державне регулювання цін.

Незважаючи на діючий принцип вільного ціноутворення в країнах з розвинутою ринковою економікою, все ж відбувається відповідний вплив держави на процеси ціноутворення.

Зокрема створюються соціальні адміністративно-правові механізми, за допомогою яких держава відповідним чином і в певних ситуаціях може впливати на процеси внутрішнього ціноутворення.

На нашу думку, доцільно запозичити досвід країн, зокрема урядів Європейського співтовариства, які приділяють значну увагу дотуванню сільськогосподарських товаровиробників. Так, питома вага дотацій в їх загальних доходах становить 49%. У Норвегії вона сягає 77%, Фінляндії — 71%, Швеції — 59%, Австрії — 52%. Проте, коли відбувається перевиробництво сільськогосподарських продуктів, у низці згаданих країн зменшують обсяги державних дотацій [5].

На жаль, з боку високих посадових осіб та урядовців нашої держави питанню підтримки системи ціноутворення до цього часу не приділялося належної уваги. Так, за останні 15 років ліквідовано Державний комітет цін, Департамент цінової політики при Мінекономіки України, перестав існувати відділ методології та методики проблем ціноутворення при Науково-дослідному економічному інституті Міністерства економіки України, скорочуються навчальні програми з дисципліни «Ціни і ціноутворення» Міністерством освіти і науки України. В останні роки Кабінет Міністрів України не приділяє належної уваги науковому супроводу необхідних для суспільства науково-дослідних робіт з проблем державного регулювання цін і тарифів, а прийняті постанови з цих проблем, хід їх виконання не завжди контролюється відповідними службами Антимонопольного комітету України, малочисельною струк-

турою Державної інспекції цін та їх підрозділами при держадміністраціях в містах та областях. До того ж вони не завжди мають можливість впливати на зростання цін та інфляційні процеси, що відбуваються в державі.

Робота з відновлення і налагодження чіткої роботи системи ціноутворення має здійснюватися Кабінетом Міністрів України у напрямку створення державних організаційних структур, які б могли проводити постійний моніторинг цін і тарифів на внутрішньому ринку товарів і послуг, а також надавати відповідні методологічні та методичні рекомендації щодо поліпшення справ для забезпечення міжгалузевого цінового паритету.

Верховній Раді України, відповідним її комітетам, разом з Міністерством юстиції України для забезпечення та посилення контролю суспільства у випадках безпідставного зростання цін на продукцію та послуги монопольних утворень, здійснення відповідного впливу за узгодженими діями підприємницьких, бізнесових структур, діяльність яких має кримінальний характер, та з метою недопущення цих проявів вважаємо за доцільне залучити громадськість України.

Висновки та перспективи подальших досліджень. З метою зменшення впливу на зростання реалізаційних цін на продукцію зернових культур вважаємо за необхідне для запобігання узгодженим діям суб'єктів підприємницької діяльності, бізнесових структур (власників приватизованих елеваторів) щодо постійного зростання цін зі збереження врожаю звернути увагу Антимонопольного комітету України на їх неправомірні дії та застосувати необхідні заходи.

На даному етапі розвитку економічних відносин у приміських і сільських районах вважаємо за необхідне — посилення контролю Верховної Ради України за роботою Генеральної Прокуратури України і здійснення прокурорського нагляду на місцях, у сільських районах щодо недопущення розпродажу головами сільських рад земельних угідь, пасовищ для ВРХ як запобіжного чинника відтворення великих тваринницьких ферм і випасу худоби приватних сільських господарств, що сприятиме збільшенню пропозиції тваринницької продукції та зниженню цін на неї.

Для зменшення впливу посередницьких структур при реалізації м'ясної продукції на зростання цін Мінагрополітики України необхідно розробити заходи щодо створення в сільських районах центрів прийому худоби на м'ясо, що дасть можливість сільському товаровиробнику стабільно та надійно здійснювати збут тварин без зайвого клопоту, а також сприятиме створенню робочих місць у районних центрах.

З метою стабільного забезпечення поставок рибної продукції на ринок повинна здійснюватися постійна турбота щодо відтворення рибних запасів річок і озер України, ставків і водоймищ з боку місцевих та державних органів влади.

Але, на превеликий жаль, до цього часу заплави Дніпра хаотично забудовуються без дозволу та погодження з громадськими організаціями рибохорони, що вказує на бездіяльність Прокуратури України та судової гілки влади в Україні у цій сфері. На наш погляд, виникла необхідність проведення широкої інвентаризації договорів оренди ставків і водоймищ, лісових смуг щодо виявлення і недопущення зловживань, які сприяють зменшенню пропозицій рибної продукції на ринках та зростанню цін на неї.

Відомо, що існують і об'єктивні причини, які безпосередньо впливають на зростання цін, порушують міжгалузевий паритет, серед них: зростання цін

на продукцію, де відбувся спад виробництва, коли підприємці включають амортизаційні відрахування обладнання, яке тимчасово не працює. Зростанню собівартості продукції та цін, сприяє висока енергоємність, матеріаломісткість та трудомісткість продукції.

У цих умовах виникає необхідність заміни як технологічних процесів, так і впровадження новітніх конструкторських розробок, які б сприяли заміні негативних характеристик якості продукції на більш прогресивні, що забезпечать стабілізацію цін і високу конкурентоздатність цієї продукції, сприятимуть збільшенню пропозицій та відповідному попиту її на товарному ринку.

Література

1. Амбросов В., Онегіна В. Підтримка цін і стабілізація доходів сільськогосподарських товаровиробників / *Економіка України*, 2002. — № 1.
2. Горобей М. Ф. До питання про співвідношення цін на продукцію сільського господарства і машинобудування / *Вісник аграрної науки*. — К.: 1995. — С. 3–13.
3. Державне регулювання економіки України, методологія, напрямки, тенденції, проблеми / За ред. д-ра екон. наук М. М. Якубовського. — К.: НДЕІ Міністерства економіки України, 2005. — 407 с.
4. Державне регулювання економіки: Навчальний посібник / С. М. Чистов, А. Є. Никифоров, Т. Ф. Куценко та ін. — КНЕУ, 2005. — Вид. 2. — 440 с.
5. Джумальдієва Г. Д. Правове регулювання цін і ціноутворення. Автореферат дис. к. ю. н. — Д.: 2004. — 18 с.
6. Ринок сільськогосподарської техніки та його цінова система / *Економіка АПК*, 1995. — № 6. — с. 66.
7. Ціни, ціноутворення і грошовий обіг за ринкової трансформації економіки / За заг. ред. В. Ф. Беседіна, В. Ф. Волика. — К.: НДЕІ, 1998. — 424 с.
8. Олійник О. В. До проблеми диспаритету цін / *Агроінком*, 2004. — №№ 11–12. — с. 34–38.
9. Горобей М. Ф. Регуляторна політика держави в умовах глобалізації економіки / *Українська академія бізнесу та підприємництва: Зб. матер. сьомої науково-теоретичної конференції*, 2005. — С. 52–54.

References

1. Ambrosov V., Onieghina V. Pidtrymka tsin i stabilizatsiia dokhodiv silskohospodarskykh tovarovyrobnykiv / *Ekonomika Ukrainy*, 2002. — № 1.
2. Horobei M. F. Do pytannia pro spivvidnoshennia tsin na produktsiiu silskoho hospodarstva i mashynobuduvannia / *Visnyk ahrarnoi nauky*. — K.: 1995. — s. 3–13.
3. Derzhavne rehuliuвання ekonomiky Ukrainy, metodolohiia, napriamky, tendentsii, problemy / *Za red. d-ra ekon. nauk M. M. Yakubovskoho*. — K.: NDEI Ministerstva ekonomiky Ukrainy, 2005. — 407 s.
4. Derzhavne rehuliuвання ekonomiky: Navchalnyi posibnyk / S. M. Chystov, A. Ie. Nykyforov, T. F. Kutsenko ta in. — KNEU, 2005. — Vyd. 2. — 440 s.
5. Dzhumaldiieva H. D. Pravove rehuliuвання tsin i tsinoutvorennia. Avtoreferat dys. k. iu. n. — D.: 2004. — 18 s.
6. Rynok silskohospodarskoi tekhniki ta yoho tsinova systema / *Ekonomika APK*, 1995. — № 6. — s. 66.
7. Tsiny, tsinoutvorennia i hroshovy obih za rynkovoї transformatsii ekonomiky / *Za zah. red. V. F. Besiedina, V. F. Volyka*. — K.: NDEI, 1998. — 424s.
8. Oliinyk O. V. Do problemy dysparytetu tsin / *Ahroinkom*, 2004. — №№ 11–12. — s. 34–38.
9. Horobei M. F. Rehuliatorna polityka derzhavy v umovakh hlobalizatsii ekonomiky / *Ukrainska akademiia biznesu ta pidpriemnytstva: Zb. mater. somoi naukovo-teoretychnoi konferentsii*, 2005. — s. 52–54.

Кліпун Анна Ігорівна

студентка

Сумського національного аграрного університету

Клипун Анна Игоревна

студентка

Сумского национального аграрного университета

Klipun Anna

Student of the

Sumy National Agrarian University

Науковий керівник:

Пилипенко Надія Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри економіки

Сумський національний аграрний університет

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

ОСОБЕННОСТИ ОЦЕНКИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

FEATURES OF ECONOMIC SECURITY ASSESSMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

Анотація. У статті розглянуто сутність економічної безпеки підприємства, як основи його подальшого розвитку. Проведено оцінку рівня економічної безпеки підприємства за альтернативними підходами. Доведено, що використання моделей діагностування банкрутства для оцінки економічної безпеки може бути виправдане лише частково. Запропоновано здійснювати оцінку економічної безпеки за показниками, які враховують особливості діяльності сільськогосподарського підприємства в сучасних умовах господарювання.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, сільськогосподарське підприємство, оцінка економічної безпеки, методики оцінки банкрутства підприємства, комплексний підхід до оцінки економічної безпеки.

Аннотация. В статье рассмотрена сущность экономической безопасности предприятия, как основы его дальнейшего развития. Проведена оценка уровня экономической безопасности предприятия за альтернативными подходами. Доказано, что использование моделей диагностирования банкротства для оценки экономической безопасности может быть оправдано лишь частично. Предложено осуществлять оценку экономической безопасности по показателям, которые учитывают особенности деятельности сельскохозяйственного предприятия в современных условиях хозяйствования.

Ключевые слова: экономическая безопасность предприятия, сельскохозяйственное предприятие, оценка экономической безопасности, методики оценки банкротства предприятия, комплексный подход к оценке экономической безопасности.

Summary. The article considers the essence of economic security of the enterprise as the basis of its further development. The level of economic security of the enterprise for alternative approaches was evaluated. It has been proved that the use of models of bankruptcy diagnostics for the estimation of economic security can be justified only partially. It is offered to carry out an estimation of economic safety on indicators, which take into account features of activity of the agricultural enterprise in modern conditions of managing.

Key words: economic security of the enterprise, agricultural enterprise, estimation of economic safety, methods of estimation of bankruptcy of the enterprise, complex approach to estimation of economic safety.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення функціонування підприємств супроводжується негативним впливом безлічі чинників як зовнішнього так і внутрішнього середовища. Мінливість, невизначеність та агресивність зовнішнього середовища є першопричиною пошуку підприємством ефективних шляхів забезпечення його подальшого стійкого розвитку. Це є особливо актуальним для сільськогосподарських підприємств, господарська діяльність яких характеризується підвищеним ступенем невизначеності та значним впливом природних факторів, у зв'язку з чим виникає потреба в достовірній оцінці стану його безпечного розвитку.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Вагомий внесок у дослідження даної проблеми зробили такі вітчизняні вчені-економісти, як В. Аранчій, Н. Гічова, В. Діденко, С. Довбня, С. Ілляшенко, Н. Пилипенко, Р. Скриньковський, Т. Хлевицька, Т. Янковець та ін.

Формулювання цілей статті. Поряд із існуючими досягненнями необхідність дослідження методичних підходів до оцінки економічної безпеки підприємства потребує особливої уваги. Переважна більшість методів оцінки, які наведені у науковій літературі, не враховують специфіку галузі та тенденції розвитку підприємства. Цей факт зумовлює необхідність проведення подальших теоретико-методологічних і прикладних досліджень у цьому напрямку. Метою статті є подальший розвиток теоретичних положень та обґрунтування науково-практичних рекомендацій щодо оцінки рівня безпечного розвитку сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж приступати до аналізу методичних підходів до оцінювання необхідно уточнити сутність поняття «економічна безпека». Дослідження сутності «економічної безпеки підприємства» показало, що в економічній теорії та практиці не існує єдиного підходу до її визначення. Систематизувавши існуючі різні погляди можна відмітити, що економічна безпека розглядається як:

- стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів для запобігання загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства у даний час і в майбутньому [1]. Орієнтація на оцінку ефективності використання ресурсів концентрується на короткострокових цілях і не в повній мірі відображає напрями діяльності підприємства при реалізації його економічних інтересів. Фінансові показники є результатом функціонування підприємства. Спрямовання зусиль на досягнення значних фінансових результатів не враховує потенційних можливостей підприємства щодо забезпечення майбутнього свого розвитку.
- комплекс або спеціально побудовану систему захисних заходів щодо забезпечення безперервної та водночас економічно ефективною і результативною діяльності підприємства через створен-

ня сприятливих умов, за рахунок боротьби із різного роду чинниками та факторами, що чинять негативний вплив на цю діяльність [2].

- система взаємопов'язаних та взаємозалежних цілей, завдань, принципів, форм, форматів, механізмів прийняття й реалізації спільно узгоджених між зацікавленими сторонами рішень щодо забезпечення стійкого розвитку на національному, регіональному, галузевому рівнях та на рівні підприємства [3].
- стан системи, за якого досягається такий рівень захищеності, коли вплив негативних чинників зовнішнього середовища мінімальний, а позитивних — сприятливий до розвитку внутрішнього потенціалу [4].
- динамічна характеристика життєздатності підприємства, тобто спроможності економічної системи до самовиживання і стійкого розвитку в умовах дестабілізуючого впливу чинників зовнішнього і внутрішнього середовища [5].

Таким чином, економічна безпека нерозривно пов'язана із такими поняттями як стійкість та розвиток. Розвиток і безпека також тісно пов'язані між собою. Якщо підприємство не розвивається, у нього знижуються можливості до виживання та здатність протистояти загрозам [6]. Слід зазначити, що процес переходу на якісно новий рівень розвитку підприємства залежить від безлічі факторів. Врахування можливого впливу цих факторів та вжиття відповідних заходів забезпечить підприємству ефективний та безпечний розвиток. В оцінці вірогідності впливу різного роду чинників на розвиток підприємства і полягає сутність оцінювання його економічної безпеки. Підприємство повинно бути стійким не лише в певний момент своєї господарської діяльності, а бути життєздатним, тобто зберігати свої переваги протягом тривалого періоду [7].

Розробка та впровадження управлінських заходів по забезпеченню безпечного розвитку підприємства неможлива без належної та достовірної оцінки рівня економічної безпеки, тобто оцінки чинників впливу на економічно безпечний розвиток. Виявлення чинників впливу на безпечний розвиток підприємства є досить складним процесом. На формування економічної безпеки впливає ряд факторів (рис. 1.).

Таким чином, під економічно безпечним розвитком підприємства слід розуміти набір ознак економічної системи підприємства, за яких вона здатна стійко розвиватися як в поточному, так і в майбутньому періоді в умовах негативної дії чинників.

Науковці пропонують різноманітні методичні підходи до визначення рівня економічної безпеки підприємства, зокрема: оцінка економічної безпеки на основі багатфакторних дискримінантних моделей прогнозування загрози настання банкрутства; оцінка за функціональними складовими; комплексний підхід до оцінки рівня економічної безпеки підприємства [8–10].

Нами було здійснено аналіз рівня економічної безпеки підприємства з використанням багатофакторних моделей діагностики ймовірності банкрутства. Запропонована Е. Альтманом Z-модель на основі п'яти факторів є найбільш поширеним методом оцінки ймовірності банкрутства підприємства [8]. Залежно від значення Z оцінюється можливість банкрутства: до 1,8 — дуже висока; від 1,81 до 2,7 — висока; від 2,8 до 2,9 — можлива; понад 3,0 — дуже низька. Для досліджуваного господарства ми отримали наступні значення: Z — 2013 рік = 4,02; Z — 2014 рік = 4,68; Z — 2015 рік = 6,49, Z — 2016 рік = 3,60. Отже, інтегральний показник загрози банкрутства належить до 4 групи діапазону значень, що означає дуже низьку ймовірність банкрутства підприємства.

Розрахунок інтегральної величини за моделлю О. О. Терещенка базується на шести показниках, які більш адекватно відображають фінансовий стан вітчизняних підприємств [8]. Отримані результати ($Z_{2013} = 1,51$; $Z_{2014} = 6,20$; $Z_{2015} = 4,90$; $Z_{2016} = 2,32$) свідчать, що ПП «Агропромислова фірма «Україна» має стійке фінансове становище та мізерну ймовірність банкрутства.

Оцінка ймовірності банкрутства підприємства за моделлю Спрінгейта вважається досить точною, тому ця модель набула популярності за кордоном [8]. Дана модель враховує вплив чотирьох факторів, які відображають фінансові результати діяльності підприємства. Розрахована ймовірність банкрутства підприємства за моделлю Спрінгейта склала: 2013 рік = 1,4; Z — 2014 рік = 4,2; Z — 2015 рік = 4,7, Z — 2016 рік = 1,26. Мінімально припустиме значення Z — 0,862. Отже, за отриманими результатами можна зробити висновок, що ПП «Агропромислова фірма «Україна» не схильне до банкрутства і є фінансово стабільним підприємством.

Отримані результати розрахунку за моделями Альтмана, Терещенка і Спрінгейта дозволяють зробити висновок про низьку ймовірність виникнення фінансової кризи виробничо-господарської діяльності підприємства на даний момент.

На думку вчених використання моделей діагностики кризового стану та ймовірності банкрутства для оцінювання економічної безпеки підприємства може бути виправданим лише частково, так як кризовий стан підприємства є наслідком неспроможності

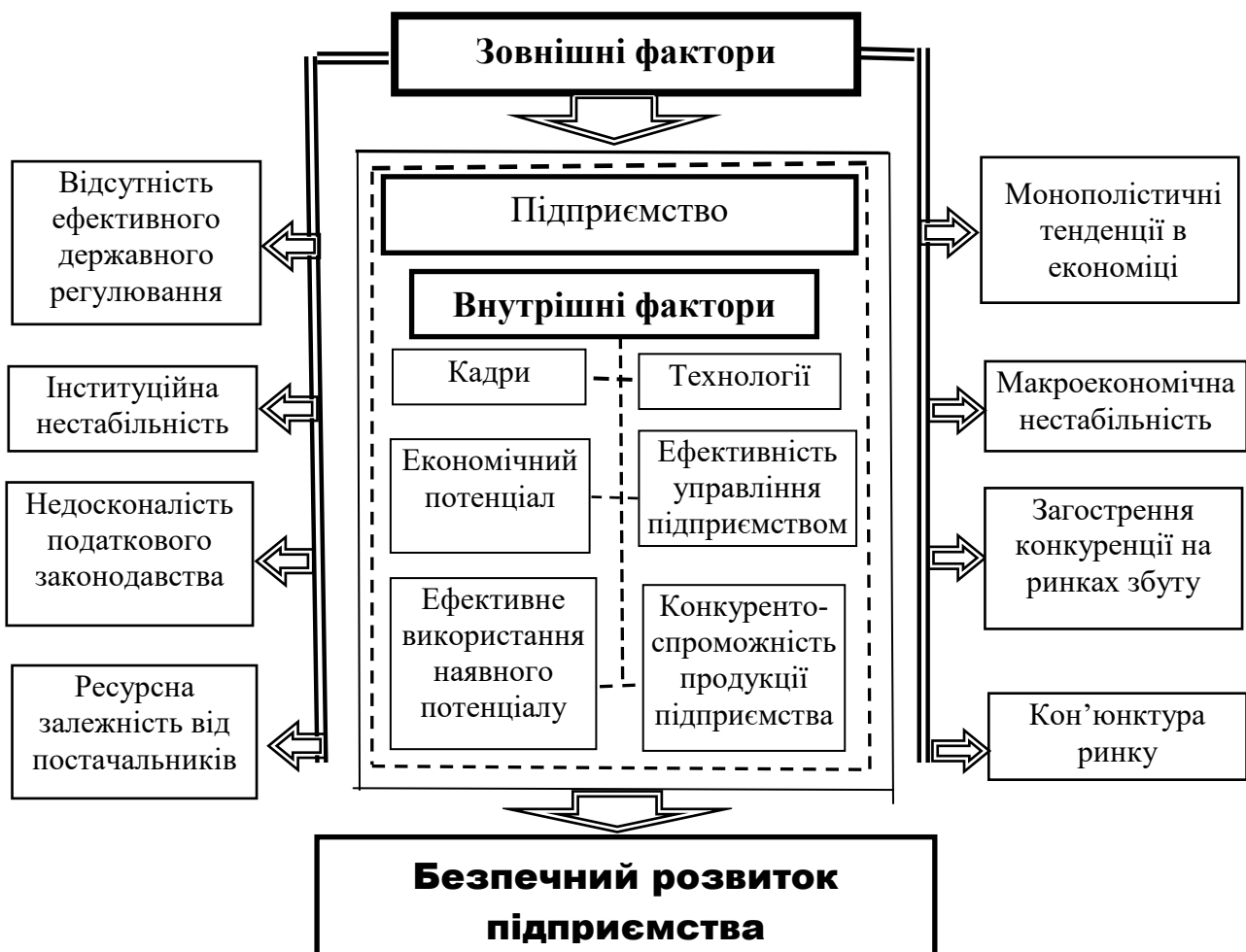

Рис. 1. Фактори впливу на економічно безпечний розвиток підприємства
* Розроблено автором на основі [1, 4, 6, 9]

економічної системи підприємства чинити опір та адаптуватися до негативних факторів. Тому така діагностика є прийнятною лише для оперативної оцінки економічної безпеки [9]. Є. Діденко вважає, що комплексні методики визначення рівня безпечного розвитку характеризуються значною трудомісткістю, а моделі ймовірності банкрутства не адаптовані до умов функціонування підприємств, тому застосування для оцінки економічної безпеки підходу на основі виділення функціональних складових є найбільш доцільним [11].

Враховуючи перераховані недоліки моделей прогнозування банкрутства, можна зробити висновок про їх нескладність у використанні, але визначити рівень економічної безпеки підприємства лише на їх основі неможливо. Це обумовлює необхідність використання альтернативних методичних підходів до визначення її рівня.

Проведемо аналіз окремих складових безпечного розвитку підприємства: фінансової (табл. 1) та ресурсної (табл. 2). Одним з індикаторів безпечного розвитку підприємства є його платоспроможність, ліквідність та стійкість, тобто незалежність від зовнішніх джерел залучення фінансових ресурсів (табл. 1).

Здійснивши оцінку фінансової складової можна зробити висновок, що підприємство забезпечене

власними обіговими коштами. Позитивним є збільшення суми власних обігових коштів. Низьке значення показників ліквідності свідчить про те, що на підприємстві з'явилися проблеми щодо зниження здатності відповідати по своїх короткострокових зобов'язаннях. Відбулося зниження і коефіцієнта фінансової стійкості, що свідчить про підвищення ризику втрати платоспроможності та підвищення у майбутньому ризику банкрутства. Коефіцієнт фінансової незалежності практично відповідає нормативному значенню у 2016 році, але відбувається поступове зниження даного показника.

Негативною тенденцією є також зростання коефіцієнта концентрації позикового капіталу (у 2 рази), що свідчить про появу загрози безпечному розвитку підприємства. Коефіцієнт маневреності власного капіталу вище нормативного значення, але спостерігається негативна динаміка поступового його зниження. Маневреність робочого капіталу зросла на 40%, що є несприятливим та показує зниження здатності підприємства покривати обсяг запасів за рахунок власних коштів. Все це дає можливість зробити висновки, що вірогідність впливу загроз на діяльність підприємства у фінансовій сфері досить висока.

Підприємство в основному забезпечено ресурсами в достатній кількості і якості для ведення ефективної господарської діяльності і забезпечення стійкого

Таблиця 1

Оцінка фінансової складової безпечного розвитку

Назва показника	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2016 р. у% до 2014 р.	Рекомендоване значення
1. Величина власних оборотних коштів	9112	14280	12987	142,5	>0, збільшення
2. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,98	0,43	0,07	7,1	>0,1
3. Коефіцієнт швидкої (проміжної) ліквідності	1,79	2,21	0,36	20,1	>1
4. Коефіцієнт поточної (загальної) ліквідності (покриття)	14,1	10,4	2,8	19,8	>2
5. Коефіцієнт фінансового ризику	0,20	0,19	0,53	265,0	зниження
6. Коефіцієнт маневреності власного капіталу	1,36	1,23	0,97	71,3	більше 0,1
7. Коефіцієнт забезпечення власними обіговими коштами оборотних коштів	0,95	0,92	0,63	66,3	більше 0,1
8. Маневреність робочого капіталу	0,94	0,87	1,32	140,4	тенденція зменшення
9. Маневреність власних обігових коштів	0,03	0,05	0,04	133,3	тенденція збільшення
10. Коефіцієнт покриття запасів	1,10	1,24	0,91	82,7	тенденція збільшення
11. Коефіцієнт фінансової автономії (незалежності)	0,83	0,84	0,65	78,3	0,4–0,6
12. Коефіцієнт фінансової залежності	1,20	1,19	1,54	128,3	2
13. Коефіцієнт концентрації позикового капіталу	0,17	0,16	0,35	205,9	0,4–0,6
14. Коефіцієнт фінансової стабільності	3,40	3,85	1,25	36,8	1
15. Коефіцієнт фінансової стійкості	0,96	0,93	0,76	79,2	0,7–0,9

Таблиця 2

Стан ресурсної складової безпечного розвитку підприємства

Показники	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2016 р. у % до 2014 р.
1.Фондоозброєність	298	386	332	48,1
2.Фондозабезпеченість на 100 га с.-г. угідь, тис. грн.	645,2	578,8	741,8	128,1
3.Внесено органічних добрив на 100 га оброблюваних земель, т	40	0	0	-
4.Коефіцієнт оновлення основного капіталу	0,05	0,15	0,26	520
5.Коефіцієнт зношення основних засобів	0,59	0,63	0,61	103,4
6.Кваліфікаційний рівень працівників	середній	середній	середній	-
7.Одержано на 100 га сільськогосподарських угідь, чистого прибутку, тис. грн.	72,3	219,2	38,3	52,9
8.Фондовіддача	0,93	0,69	0,4	43,1
9.Продуктивність праці, тис. грн.	287	329	297	103,5
10.Рівень рентабельності активів,%	10,8	26,8	3,5	-7,3
11.Рівень рентабельності власного капіталу,%	22,8	38,1	1,0	-21,9
12.Рівень рентабельності діяльності,%	19,7	26,2	0,9	-18,8

розвитку в подальшому, але наявний економічний потенціал використовується не досить ефективно (табл. 2).

Зменшення кількості внесених органічних добрив свідчить про недотримання підприємством принципів сталого розвитку, що може в подальшому привести до погіршення родючості ґрунтів, погіршення екологічності продукції та втрати іміджу. Зниження ефективності використання ресурсів в динаміці може в подальшому привести до зниження рівня економічної безпеки підприємства до критичного.

Як бачимо, отримані результати оцінки економічної безпеки підприємства на основі використання моделей прогнозування банкрутства і запропонованих показників суттєво відрізняються. Враховуючи це, можна зробити висновок щодо недоцільності використання методів прогнозування банкрутства для оцінки економічної безпеки вітчизняних сільськогосподарських підприємств. Жодна із застосованих нами моделей не відобразила початку негативних тенденцій, які намітилися в діяльності підприємства.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Економічно безпечний розвиток підприємства є комплексом характеристик економічної системи, які відображають стабільний і ефективний економічний розвиток, захист від дії дестабілізуючих чинників, раціональне використання економічного потенціалу та досягнення економічних інтересів. Розробка методичного підходу до оцінки рівня економічної безпеки підприємства повинна орієнтуватися на вимірювання міри досягнення підприємством цілей його розвитку. Проведене дослідження показало недоцільність використання моделей прогнозування банкрутства для оцінки безпечного розвитку вітчизняних сільськогосподарських підприємств, оскільки в них не врахована специфіка агропромислових підприємств, а оцінювання лише за даними відкритої фінансової звітності є обмеженим. Неврахування специфіки аграрних підприємств та інших важливих бізнес-процесів на підприємстві в подальшому може привести до негативних наслідків.

Література

1. Ільяшенко С. Н. Составляющие экономической безопасности предприятия и подходы к их оценке / С. Н. Ільяшенко // Актуальні проблеми економіки. — 2003. — № 3. — С. 13–19.
2. Скриньковський Р. М. Економічна безпека підприємства: сутність, класифікація та система діагностики / Р. М. Скриньковський // Глобальні та національні проблеми економіки. — 2015. — № 3. — С. 414–418.
3. Хлевицька Т. Б. Структура економічної безпеки підприємства: інституціональний підхід. / Т. Б. Хлевицька // Актуальні питання економіки та управління у сучасних соціально-економічних умовах: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції 14–15 жовтня 2013 р. — Дніпропетровськ: «Герда», 2013. — 313 с.
4. Яковець Т. М. Взаємозв'язок потенціалу, економічної безпеки та розвитку економічних систем / Т. М. Яковець // Актуальні проблеми економіки. — 2015. — № 9. — С. 66–73.

5. Pilipenko N.M. Economic security as a dynamic characteristic of an enterprise [Електронний ресурс] / Pilipenko N. M., Pilipenko V. V. // Economy and society — 2017. — № 10. — С. 338–342. Режим доступа: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/10_ukr/59.pdf
6. Пилипенко Н. М. Економічна безпека як чинник стійкого розвитку підприємства / Н. М. Пилипенко / «Професійний менеджмент в сучасних умовах розвитку ринку»: Матеріали доповідей V науково-практичної конференції з міжнародною участю (1 листопада 2016 р.): Збірник. — Х.: Монограф. — 2016. — 358с. — С. 95–96. Режим доступу: <http://adm.nuph.edu.ua/wpadm.nuph.edu.ua/wpcontent/uploads/2012/11/МакетКонфер-2016-послед.pdf>
7. Кліпун А. І. Економічно безпечне функціонування як результат здатності уникнення негативного впливу загроз. / А. І. Кліпун // Матеріали Міжнародній науково-практичній конференції «Технології XXI століття» (м. Одеса, 11–16 вересня 2017 р.) С. 64–65.
8. Аранчій В. І. Оцінка ймовірності настання банкрутства сільськогосподарських підприємств / В. І. Аранчій, А. С. Лесюк // Облік і фінанси. — 2015. — № 3 (69). — С. 62–69.
9. Пилипенко Н. М. Розвиток методичних підходів до оцінки економічної безпеки підприємства / Н. М. Пилипенко // Ефективна економіка. — 2017. — № 12. — Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5953>.
10. Довбня С. Б. Діагностика рівня економічної безпеки підприємства / С. Б. Довбня, Н. Ю. Гічова // Фінанси України. — 2008. — № 4. С. 88–97
11. Діденко Є. Особливості управління стратегією безпечного розвитку підприємства [Текст] / Є. О. Діденко // Київський національний університет технологій та дизайну. Вісник КНУТД. — 2015. — N2(85). — С. 15–21.

Кохно Іван Іванович*студент**Київського національного університету імені Тараса Шевченка***Кохно Иван Иванович***студент**Киевского национального университета имени Тараса Шевченко***Kokhno Ivan***Student of the**Taras Shevchenko National University of Kyiv*

МЕТОДИКА ЗДІЙСНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ ТА КОНТРОЛЮ НА ОСНОВІ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

МЕТОДИКА ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО АНАЛИЗА И КОНТРОЛЯ НА ОСНОВании ФИНАНСОВОЙ ОТЧЕТНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

METHOD OF ECONOMIC ANALYSIS AND CONTROL IMPLEMENTATION ON THE BASIS OF THE FINANCIAL STATEMENTS OF THE ENTERPRISE

Анотація. В статті здійснено аналіз методик здійснення економічного аналізу та контролю на основі фінансової звітності підприємства. Проаналізовані основні дефініції фінансової звітності. Проаналізовано склад фінансової звітності, до якого входить баланс, звіт про фінансові результати, звіт про рух грошових коштів, звіт про власний капітал та примітки до річної фінансової звітності. Виділено наступні основні завдання фінансового аналізу: аналіз активів і пасивів, оцінка ліквідності, рентабельності і фінансової стійкості, аналіз оборотності, грошових потоків, аналіз ймовірності банкрутства, комплексна оцінка стану підприємства з витікаючими висновками і рекомендаціями. Наведено аналіз основних методів фінансового аналізу, до яких належать вертикальний, горизонтальний аналіз, коефіцієнтний аналіз, трендовий та факторний аналізи.

Ключові слова: аналіз, бухгалтерський облік, підприємство, фінансова звітність, фінансова інформація, удосконалення фінансової звітності.

Аннотация. В статье осуществлен анализ методик осуществления экономического анализа и контроля на основе финансовой отчетности предприятия. Проанализированы основные дефиниции финансовой отчетности. Проанализирован состав финансовой отчетности, в который входит баланс, отчет о финансовых результатах, отчет о движении денежных средств, отчет о собственном капитале и примечания к годовой финансовой отчетности. Выделены следующие основные задачи финансового анализа: анализ активов и пассивов, оценка ликвидности, рентабельности и финансовой устойчивости, анализ оборачиваемости, денежных потоков, анализ вероятности банкротства, комплексная оценка состояния предприятия с вытекающими выводами и рекомендациями. Приведен анализ основных методов финансового анализа, к которым относятся вертикальный, горизонтальный анализ, анализ коэффициентов, трендовый анализ и факторный анализ.

Ключевые слова: анализ, бухгалтерский учет, предприятие, финансовая отчетность, финансовая информация, совершенствование финансовой отчетности.

Summary. The article analyzes the methods of conducting economic analysis and control on the basis of financial statements of the enterprise. The main definitions of financial statements are analyzed. The composition of the financial statements, which includes the balance sheet, the statement of financial results, the statement of cash flows, the statement of equity and notes to the annual financial statements, are analyzed. The following main tasks of financial analysis are analyzed: analysis of assets and liabilities, assessment of liquidity, profitability and financial stability, analysis of turnover, cash flows, analysis of the probability of bankruptcy, comprehensive assessment of the state of the enterprise with outgoing conclusions and recommendations. The analysis of the main methods of financial analysis, which includes vertical, horizontal analysis, coefficient analysis, trend analysis and factor analysis, is presented.

Key words: analysis, accounting, enterprise, financial reporting, financial information, improvement of financial reporting.

Постановка проблеми. У сучасних нестабільних економічних умовах розвитку ринкових відносин фінансова стійкість підприємства набуває першочергового значення. У зв'язку з цим підвищується роль проведення фінансового аналізу, здійснення якого дозволяє виявити слабкі місця в роботі підприємства і своєчасно зреагувати на зміни у зовнішньому середовищі, шляхом прийняття коригувальних заходів, необхідних для виживання на ринку в умовах конкурентної боротьби. Фінансовий аналіз є важливим елементом, який має першорядне значення в фінансовому менеджменті та аудиті. Абсолютна більшість користувачів фінансових звітів підприємств застосовують методи фінансового аналізу для прийняття грамотних управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методикам здійснення економічного аналізу та контролю на основі фінансової звітності підприємства присвятили свої дослідження такі провідні науковці, як Купалова Г. І., Бутинець Ф. Ф., Івахненко С. П., Кулинич М. Б., Малишкін А. І., Рубейкін В. А. та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Огляд літератури показав, що станом на сьогодні потребують дослідження теоретичні та практичні положення щодо здійснення фінансової звітності сучасних підприємств та удосконалення методики її складання і аналізу.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у аналізі методики здійснення економічного аналізу та контролю на основі фінансової звітності підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Об'єктивні умови жорсткої конкуренції, пов'язані з активним впровадженням різних механізмів в управлінні підприємницькою діяльністю суб'єктів господарювання, вимагають, перш за все, підтримання високої власної конкурентної позиції. За цих обставин значно зростає попит на фінансову інформацію. Саме виняткова роль інформаційного забезпечення в процесах управління спричиняє підвищену увагу до фінансової звітності як основного джерела інформації про майновий та фінансовий стан підприємства, а також результати його виробничо-господарської діяльності за звітний період. Дослідження проблеми складання звітності та її аналізу актуальне та важливе в сучасних умовах господарювання, оскільки єдиний порядок підготовки та подання фінансової звітності сприятимуть уніфікації вихідної інформації, єдиному розумінню звітних показників зовнішніми користувачами. Необхідно відмітити, що вплив фінансової звітності на ефективність прийняття рішень визначається тим, наскільки вона відповідає запитам користувачам [4].

Обліковий процес завершується складанням фінансової звітності про господарську діяльність підприємства. Правові основи з питань складання фінансової звітності регламентуються Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність

в Україні», а також Національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку НП(С)БО 1. Державне регулювання фінансової звітності в Україні здійснюється з метою створення єдиних правил складання фінансової звітності, які є обов'язковими для всіх підприємств [7].

Звітність являє собою систему показників у формі таблиці, які відображають обсяг і результати діяльності підприємства. Її складання завершальний етап облікової роботи. Фінансова звітність визначена НП(С)БО 1 як бухгалтерська звітність і відображає фінансовий стан підприємства та результати його діяльності за звітний період. Метою такої звітності є забезпечення загальних інформаційних потреб широкого кола користувачів, які покладаються на неї як на основне джерело фінансової інформації під час прийняття економічних рішень. Для прийняття економічних рішень користувачам фінансових звітів необхідна інформація про фінансовий стан, результати діяльності та зміни у фінансовому стані підприємства [4].

Як зазначає В. Рубейкін, фінансова звітність — це бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період. Відповідно до статті 1 Закону про бухгалтерський облік користувачами фінансової звітності є фізичні або юридичні особи, які потребують інформації про діяльність підприємства для прийняття рішень [8].

Зазначені інформаційні потреби обумовили склад фінансової звітності [3, с. 57]:

- баланс;
- звіт про фінансові результати;
- звіт про рух грошових коштів;
- звіт про власний капітал;
- примітки до річної фінансової звітності.

Фінансова звітність повинна задовольняти потреби тих користувачів, які не можуть вимагати звітів, складених з урахуванням їх конкретних інформаційних потреб [2, с. 134].

Для того щоб фінансова звітність була зрозумілою користувачам, НП(С)БО1 вимагає наявності у ній даних про [6]:

- підприємство;
- дату звітності та звітний період;
- валюту звітності та одиницю її виміру;
- облікову політику підприємства та її зміни;
- аналітичну інформацію щодо статей фінансових звітів;
- консолідацію фінансових звітів;
- припинення (ліквідацію) окремих видів діяльності;
- обмеження щодо володіння активами;
- участь у спільних підприємствах;
- виявлені помилки та пов'язані з ними коригування;
- іншу інформацію.

Головні вимоги до звітності — це реальність, ясність, своєчасність, єдність методики звітних

показників, порівнянність звітних показників з минулими. Якісні характеристики фінансової звітності такі: інформація, яка надається у фінансових звітах, повинна бути дохідлива і розрахована на однозначне тлумачення її користувачами за умови, що вони мають достатні знання та зацікавлені у сприйнятті цієї інформації [5, с. 73].

Передумовою зіставності є наведення відповідної інформації попереднього періоду та розкриття інформації про облікову політику і її зміни. Кожний фінансовий звіт повинен містити дату, станом на яку наведені його показники, або період, який він охоплює. Якщо період, за який складено фінансовий звіт, відрізняється від звітного періоду, передбаченого цим Національним положенням (стандартом), то причини і наслідки цього повинні бути розкриті у примітках до фінансової звітності. У фінансовій звітності повинна бути вказана валюта, в якій відображені елементи звітності, та одиниця її виміру. Якщо валюта звітності відрізняється від валюти, в якій ведеться бухгалтерський облік, то підприємство повинно розкривати причини цього та методи, що були використані для переведення фінансових звітів з однієї валюти в іншу [4].

Фінансовий аналіз являє собою особливі методи оцінки і прогнозування фінансового стану підприємства на основі його бухгалтерської звітності.

Метою проведення фінансового аналізу на підприємстві є виявлення тенденцій зміни фінансового становища підприємства в минулому, оцінка поточного стану справ, обґрунтування можливого розвитку в майбутньому, а так само визначення ступеня операційних і фінансових ризиків підприємства.

Можна виділити наступні основні завдання фінансового аналізу:

- аналіз активів і пасивів;
- оцінка ліквідності;
- рентабельності і фінансової стійкості;
- аналіз оборотності;
- грошових потоків;
- аналіз ймовірності банкрутства;
- комплексна оцінка стану підприємства з витікаючими висновками і рекомендаціями.

Джерелами інформації для фінансового аналізу слугує внутрішня інформація підприємства, а саме бухгалтерська та управлінська звітність. Також використовуються зовнішні дані (політичне та економічне становище, курси валют, курси цінних паперів, прибутковість по цінних паперах, показники фінансового стану інших компаній).

Проведення фінансового аналізу на підприємстві може бути виконано різними методами, які включають в себе цілі та завдання, а так само наділені індивідуальними характеристиками

На сьогоднішній день найпоширенішими методами фінансового аналізу є методи вертикального аналізу, який полягає в співвідношенні одного показника з іншим показником з однієї групи за од-

наковий період часу; горизонтального аналізу, суть якого полягає в порівнянні кожної звітної позиції з аналогічною позицією, але попередніх роках; коефіцієнтний аналіз, який націлений на дослідження складу активів підприємства, на правильність їх використання; трендовий аналіз та факторний аналіз, який являє собою групу методів, які використовуються для зменшення числа змінних і їх узагальнення.

Як і у будь-яких інших методах оцінки фінансового аналізу має свої недоліки.

Типовою помилкою фінансового аналізу, внаслідок і оцінки, є «зацикленість» на вузькому місці. При аналізі лише певних процесів, менеджер упускає безліч факторів, що впливають на ситуацію в цілому. Для достовірності оцінки фінансового стану підприємства необхідно враховувати всі можливі обставини.

Надмірне прагнення до деталізації фінансового аналізу зумовило розробку, розрахунок і поверхове використання надлишкової кількості фінансових коефіцієнтів, тим більше, що більшість з них знаходяться у функціональній залежності [1].

Враховуючи вище сказане, на нашу думку, доцільніше проводити комплексний фінансовий аналіз із залученням всіх цих методів за спеціальним алгоритмом, який представлено на рис. 1.

Суть даного методу полягає в проведенні фінансового аналізу поетапно. На кожному етапі менеджер досліджує фінансову звітність підприємства. Якщо результати даного аналізу є допустимими, то менеджер переходить до наступного виду аналізу. Якщо ж результати, є незадовільними, або припускається, що мало місце перекручування інформації, менеджер повертається на етап нижче та шукає можливі помилки, або прогалини у фінансовій інформації.

Поряд з світовими проблемами фінансової оцінки, можна виділити проблеми, характерні окремо для України. Наприклад, на достовірність висновків і результатів фінансового аналізу впливає правильність розуміння сутності здійснюваних досліджень. Методологія фінансового аналізу в умовах ринкової економіки прийшла в Україну з-за кордону, а тому у вітчизняній літературі часто зустрічаються по кілька варіантів перекладу на українську мову одного і того ж терміну.

Найчастіше результати фінансового аналізу ґрунтуються на інформації є недостовірною. Крім того, досліджувана інформація може бути перекручена як з об'єктивних, так і суб'єктивних причин. Інфляційні процеси також є причиною спотворення вихідної інформації.

На сучасному етапі розвитку економіки перед фінансовим аналізом і оцінкою фінансового стану підприємства ставляться нові завдання, що визначають нові напрями розвитку. В умовах ринкової економіки оцінка фінансового стану стає основою

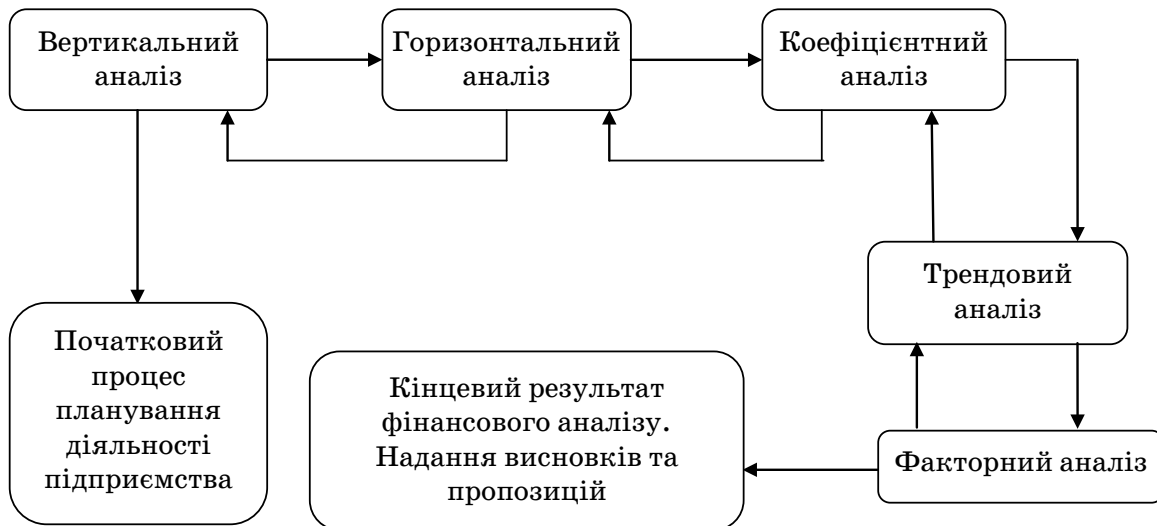

Рис. 1. Алгоритм проведення комплексного фінансового аналізу

Примітка: власна розробка автора

для формування завдань і цілей. Чим складніше завдання, господарські процеси, цілі, тим якіснішим повинен бути фінансовий аналіз, і тим об'єктивнішою повинна бути оцінка фінансового стану.

Підприємство повинно висвітлювати обрану облікову політику шляхом опису: принципів оцінки статей звітності; методів обліку щодо окремих статей звітності. Інформація, що підлягає розкриттю, наводиться безпосередньо у фінансових звітах або у примітках до них. У примітках до фінансових звітів слід розкривати: облікову політику підприємства; інформацію, яка не наведена безпосередньо у фінансових звітах, але є обов'язковою за відповідними положеннями (стандартами); інформацію, що містить додатковий аналіз статей звітності, потрібний для забезпечення її зрозумілості та достовірності [4].

Звітним періодом для складання фінансової звітності є календарний рік. Баланс підприємства складається на кінець останнього дня звітного періоду. Проміжна (місячна, квартальна) звітність, яка охоплює певний період, складається наростаючим підсумком з початку звітного року. Таким чином, за періодичністю складання і подання звітність поділяється на внутрішньорічну, місячну, квартальну, піврічну, дев'ятимісячну та річну. Внутрішньорічну звітність називають поточною звітністю, або періодичною. Фінансова звітність підприємства використовується самими власниками, для аналізу та контролю за виконанням договірних зобов'язань, аналізу господарської діяльності, для складання планів на майбутнє [4].

Крім того, звітність подається: у вищу за підпорядкованістю організацію, якщо така є, з метою керівництва роботою підприємства; контрагентам (покупцям, постачальникам тощо), а також установам банку (для контролю за використанням банківського кредиту), якщо таке передбачене кредитним

договором; органам статистики для статистичної обробки [9, с. 327].

До фінансової звітності включаються показники діяльності філій, представництв, відділень та інших відособлених підрозділів підприємства. До річного бухгалтерського звіту обов'язково додається пояснювальна записка (примітки), в якій викладаються основні фактори, що вплинули в звітному році на підсумки діяльності підприємства, і висвітлюються фінансовий і майновий стан та перспектива розвитку підприємства.

На думку С. П. Чорнуцького контроль власника складається з внутрішньосистемного та внутрішньогосподарського контролю.

Згідно з цим, внутрішньосистемний контроль являє собою контроль за виконанням певних планових завдань із виробничої і фінансово-господарської діяльності, використання матеріальних, фінансових ресурсів, недопущення фактів безгосподарності і марнотратства, збереження власності, правильної постановки обліку і контрольно-ревізійної роботи, додержання чинного законодавства з виробничої і фінансово-господарської діяльності.

В свою чергу, внутрішньогосподарський контроль являє собою перевірку всіх операцій у структурних підрозділах з метою недопущення перевитрат матеріальних та фінансових ресурсів, виконання виробничих планів раціонального використання робочої сили, впровадження нових методів і прогресивних технологій в бригадах, дільницях і т.д.;

У здійсненні внутрішньогосподарського контролю на підприємствах провідне місце займають працівники бухгалтерії, зокрема головні бухгалтери. Функції контролю головний бухгалтер здійснює особисто і через апарат бухгалтерії. На великих підприємствах є спеціалісти, на яких покладені обов'язки контролерів (економісти-ревізори) [10].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальшого розвитку в цьому напрямку. Отже, фінансовий аналіз грає велику роль в житті підприємства. Спираючись на результат фінансового аналізу, керівник розробляє план фінансового оздоровлення підприємства. На основі даних, отриманих в результаті фінансового аналізу, менеджерами вибирається господарська політика, стратегія розвитку, мета і завдання організації. Фінансовий аналіз відіграє велику роль в залученні фінансування і виборі партнерства. Застосовуючи різні методи оцінки та аналізу фінансового стану підприємства, можна дізнатися слабкі і сильні сторони підприємства. Аналізують

фінансовий стан підприємства-партнера кредитори і інвестори з метою мінімізації своїх ризиків по позиках і внескам. Позитивні результати фінансового аналізу також цікавлять і постачальників продукції та послуг. Для них важлива платоспроможність підприємства, оцінка оплати праці поставленої продукції, виконаних послуг.

На сучасному етапі економіки необхідними процедурами є систематичне спостереження і аналіз за «фінансовим здоров'ям» господарюючого суб'єкта на основі об'єктивних критеріїв оцінки фінансового стану підприємства, що буде покладено в основу подальших досліджень.

Література

1. Анализ финансового состояния. Основные проблемы финансового анализа [Электронный ресурс] — Режим доступа: http://afdanalyse.ru/publ/method_fin_analiza/osnovnye_problemy_finansovogo_analiza_v_rossii/9-1-0-135
2. Бутинець Ф. Ф. Стандарти аудиту, надання впевненості та етики Міжнародної федерації бухгалтерів: тести; [навч. посіб. для ВНЗ] /3-є вид., перероб. і доп. — Житомир: ПП «Рута», 2006. — 208 с.
3. Івахненко С. П. Інформаційні технології в організації бухгалтерського обліку та аудиту: Потенційні переваги і реальні проблеми / С. П. Івахненко // Бухгалтерський облік і аудит. — 2011. — № 2. — С. 56–62.
4. Кулинич М. Б. Удосконалення методики складання та аналізу фінансової звітності підприємств / М. Б. Кулинич, Н. І. Коваль // Бухгалтерський облік, аналіз та аудит. Випуск № 6. — 2016. — С. 367–372.
5. Малышкин А. И. Финансовая отчетность предприятия: Международные и национальные стандарты: [учеб. пособ.] / А. И. Малышкин. — Киев — Львов, 2009. — 280 с.
6. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» № 73 від 7 лютого 2013 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>
7. Про внесення змін до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»: Закон України від 12.05.2011 р. № 3332¹ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
8. Рубейкін В. А. Призначення та зміст фінансової звітності [Текст] / В. А. Рубейкін // Ефективна економіка. — 2015. — № 10. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4403>
9. Теорія бухгалтерського обліку: [монографія] / [М. Добія, Ш. Сандер, Р. Матезіч та ін.]; за ред. Л. В. Нападовської. — К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2011. — 735 с.
10. Чорнуцький С. П. Внутрішній контроль: оцінка стану / Фінансовий контроль. — 2007. — № 4(39).

УДК 368.914(101)

Лопатін Артем Олегович

студент

Чорноморського національного університету імені Петра Могили

Лопатин Артем Олегович

студент

Черноморского национального аграрного университета имени Петра Могилы

Lopatin Artem

Student of the

Petro Mohyla Black Sea National University

Науковий керівник:

Черненко Катерина Петрівна

кандидат економічних наук, доцент,

в. о. завідувача кафедри фінансів і кредиту

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПЕНСІЙНОЇ СИСТЕМИ

ФАКТОРЫ ВЛИЯНИЯ НА ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПЕНСИОННОЙ СИСТЕМЫ

THE FACTORS THAT INFLUENT ON PENSION SYSTEM'S EFFECTIVENESS

Анотація. У статті розглянуто теоретичні основи дослідження ефективності фінансування пенсійної системи. Визначено фактори, що впливають на ефективність багаторівневої пенсійної системи.

Ключові слова: пенсійна система, накопичувальний компонент, пенсійний вік, пенсійні внески.

Аннотация. В статье рассмотрено теоретические основы исследования эффективности финансирования пенсионной системы. Определено факторы, которые влияют на эффективность многоуровневой пенсионной системы.

Ключевые слова: пенсионная система, накопительный компонент, пенсионный возраст, пенсионные взносы.

Summary. The article reviews the theoretical foundations of the study of the efficiency of financing the pension system. Define factors that affect the effectiveness of a multi-tier pension system.

Key words: pension system, accumulative component, retirement age, pension contributions.

Постановка проблеми. Рівень пенсійного забезпечення є однією з найважливіших характеристик суспільного розвитку, адже охоплює інтереси як працездатного, так і непрацездатного населення. На сучасному етапі соціально-економічного розвитку пенсійні системи країн світу знаходяться у стані реформування: параметричного або структурного. Оцінювання ефективності пенсійної системи необхідне для визначення результатів впровадження заходів реформування, прогнозування впливу змін на рівень пенсійного захисту, визначення подальших шляхів розвитку пенсійної системи. Першим етапом при розробці науково-методичного підходу до оцінювання ефективності фінансування пенсійної системи є визначення факторів, що на неї впливають.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми реформування системи пенсійного забезпечення

була досліджувана низкою вітчизняних науковців, а саме: Крпельницька С. О.[1], Шелюжак М. Я.[1], Черничко Т.[2], Стегура М.[2], Бабірад М. М.[3], Оліярник В. В.[3], Якімова Л. П.[4]. Втім, процес реформування пенсійної системи в Україні триває, тож існує практична потреба у визначенні факторів, що впливають на ефективність пенсійної системи та оцінці ефективності фінансування національної пенсійної системи, що дозволить підвищити ефективність впроваджуваних заходів реформування.

Метою статті є визначення та обґрунтування факторів, що впливають на ефективність пенсійної системи.

Виклад основного матеріалу. Функціонування системи пенсійного забезпечення є показником ефективності політики державного управління, разом із тим, міжнародні порівняння ефективності

пенсійних систем є досить складною задачею, адже структури фінансування пенсійних систем країн світу є різними. Тому для забезпечення об'єктивної оцінки ефективності пенсійної системи країни слід застосовувати математичні методи.

Для об'єктивної оцінки ефективності фінансування пенсійної системи слід розглянути певну кількість факторів, що так, чи інакше впливають на неї. При цьому окрім формування множини ознак важливим є і спосіб стандартизації показників із подальшим визначенням питомої ваги кожного показника. Після накопичення вищезазначеної сукупності множин можна розрахувати інтегральний показник ефективності пенсійної системи із урахуванням величини та питомої ваги кожного фактора.

За основу використано фактори, запропоновані вченими Австралійського центру фінансових наук, що розраховують глобальний пенсійний індекс для 30 країн (за статистичними даними Організації економічного співробітництва та розвитку та Світового банку).

Враховуючи багаторівневу структуру сучасних пенсійних систем, для більшої зручності при розрахунках фактори, що мають вплив на ефективність пенсійної системи країни слід групувати на ті, що характеризують адекватність, стійкість та цілісність пенсійної системи (табл. 1).

Крім факторів, що прямо впливають на пенсійні надходження, або кількість пенсіонерів для оцінки адекватності важливим джерелом фінансової безпеки під час виходу на пенсію є непенсійні накопичення та рівень забезпеченості житлом.

Фактори, що характеризують довгострокову стійкість пенсійної системи визначають за такими показниками як рівень розвитку приватних пенсійних програм, очікуваний вік виходу на пенсію як зараз так і в майбутньому, рівень зайнятості працездатного населення пенсійного віку рівень державного боргу та швидкість реального економічного росту.

Підгрупа цілісності пенсійної системи відповідає на ряд питань, що стосуються вимог накопичувального сегменту пенсійного плану кожної країни, що як правило керуються приватним сектором. Це є критичним, оскільки без приватних накопичувальних планів державне фінансування стає єдиним джерелом пенсійного забезпечення, що не відповідає сучасним умовам розвитку фінансового ринку та ринку праці, а також є неефективним з врахуванням довгострокових демографічних прогнозів більшості економічно розвинених країн світу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Математично обґрунтована оцінка ефективності фінансування пенсійної системи ґрунтується на комплекс факторів, неоднорідних за своєю сутністю, та таких, що потребують певної стандартизації. І хоча коло ознакової множини можна представити перерахованими у статті факторами, але і вони є не вичерпними, залишається відкритим питання, щодо визначення питомої ваги показників, розрахунку інтегрального показника та зіставлення показників, що характеризують різні пенсійні системи з метою визначення шляхів підвищення ефективності фінансування національної пенсійної системи.

Таблиця 1

Фактори впливу на ефективність пенсійної системи країни

Група факторів	Фактор	Характеристика
Адекватність	Додаткові вигоди	Ця група факторів розглядає переваги, надані групам людей як з низьким, так і середнім рівнем доходу та звертає увагу на фактори, що характеризують загальну ефективність пенсійної системи країни.
	Структура системи	
	Накопичення	
	Податкові преференції	
	Рівень забезпеченості житлом	
	Доходність вкладів	
Стійкість	Пенсійне покриття	Ця група розглядає ряд факторів, що впливають на довгострокову стійкість існуючої системи.
	Загальні активи пенсійних фондів	
	Пенсійні внески	
	Демографічна ситуація	
	Державний борг	
	Економічне зростання	
Цілісність	Зарегульованість	Ця група зосереджується на трьох великих аспектах пенсійної системи, як то регулювання, захист та витрати пенсійної системи.
	Управління	
	Захист	
	Реакція на запити суспільства	
	Витрати бюджету	

Джерело: складено автором за [5]

Література

1. Крпельницька С. О., Шелюжак М. Я. Оцінка ефективності функціонування солідарної системи пенсійного забезпечення в Україні / С. О. Крпельницька, М. Я. Шелюжак // Збірник Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника. — 2013. — № 9–1.
2. Черничко Т., Стегура М. Оцінювання стану системи недержавного пенсійного забезпечення в Україні / Т. Черничко, М. Стегура // Галицький економічний вісник — Тернопіль: ТНТУ, 2014. — Том 47. — № 4. — С. 48–56.
3. Бабірад М. М., Оліярник В. В. Оцінка стану недержавного пенсійного забезпечення в Україні та перспективи його розвитку / М. М. Бабірад, В. В. Оліярник // Науковий вісник НЛТУ України. — 2008, вип. 18.9.
4. Якімова Л. П. Формування інтегрального індикатора якості національної системи пенсійного забезпечення [Електронний ресурс] / Л. П. Якімова — Режим доступу: <http://mpsesm.org/>.
5. Melbourne Mercer global pension index [Електронний ресурс] — Режим доступу: <https://www.globalpensionindex.com/>

УДК 657.411.3

Михайленко Ольга Валеріївна

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку і аудиту
Національний університет харчових технологій*

Михайленко Ольга Валерьевна

*кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры учета и аудита
Национальный университет пищевых технологий*

Mykhailenko Olga

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Accounting and Auditing
National University of Food Technology*

Шевченко Олександра Миколаївна

*асистент кафедри економіки і права
Національний університет харчових технологій*

Шевченко Александра Николаевна

*ассистент кафедры экономики и права
Национальный университет пищевых технологий*

Shevchenko Alexandra

*Assistant of the Department of Economics and Law
National University of Food Technology*

Шапошник Тетяна Вікторівна

*магістрант кафедри обліку і аудиту
Національного університету харчових технологій*

Шапошник Татьяна Викторовна

*магистрант кафедры учета и аудита
Национального университета пищевых технологий*

Shaposhnyk Tetiana

*Master of the
Department of Accounting and Audit of the
National University of Food Technology*

УПРАВЛІННЯ АКЦІОНЕРНИМ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

УПРАВЛЕНИЕ АКЦИОНЕРНЫМ КАПИТАЛОМ ПРЕДПРИЯТИЯ

MANAGEMENT OF THE SHARE CAPITAL OF THE ENTERPRISE

Анотація. Стаття присвячена висвітленню питань щодо функціонального управління акціонерним капіталом підприємства. Проаналізовано підходи науковців, які займалися вивчення даного питання. Проведено аналіз структури та динаміки власного капіталу підприємства. Досліджено довгострокові та поточні зобов'язання підприємства та основні фактори, які мають значний вплив на кінцеві результати. Здійснено прогнозування рівня рентабельності власного капіталу на основі методу оптимізації структури капіталу. Підсумовано на які критерії доцільно звертати увагу при управлінні капіталом.

Ключові слова: аналіз, структура, акціонерний капітал, динаміка, управління, власний капітал, поточні зобов'язання, позичений капітал.

Аннотация. Статья посвящена освещению вопросов функционального управления акционерным капиталом предприятия. Проанализированы различные подходы ученых, занимавшихся изучением данного вопроса. Проведен анализ структуры и динамики собственного капитала предприятия. Исследованы долгосрочные и текущие обязательства

предприятия и основные факторы, которые оказывают значительное влияние на конечные результаты. Осуществлено прогнозирование уровня рентабельности собственного капитала на основе метода оптимизации структуры капитала. Подведены на какие критерии целесообразно обращать внимание при управлении капиталом.

Ключевые слова: анализ, структура, акционерный капитал, динамика, управление, собственный капитал, текущие обязательства, одолженный капитал.

Summary. The article is devoted to the issues of functional management of the share capital of the enterprise. Different approaches of scientists involved in the study of this issue were analyzed. The analysis of structure and dynamics of the enterprise's own capital is carried out. The long-term and current obligations of the enterprise and the main factors that have a significant impact on the final results are investigated. The Forecast of the level of return on equity based on the method of optimization of the structure of capital is forecast. Summarized on what criteria it is advisable to pay attention to the management of capital.

Key words: analysis, structure, share capital, dynamics, management, equity, current liabilities, borrowed capital.

Постановка проблеми. Актуальність тематики дослідження зумовлена тим, що в сучасних умовах досить динамічними є фактори господарської діяльності, тому актуалізуються напрямки формування оптимального капіталу підприємства для забезпечення сталого розвитку суб'єкту господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню підходів до організації управління капіталом підприємства присвячено роботи значної кількості науковців, зокрема, їх вивчали: Савицька Г. В., Савчук В. П., Скриньковський Р. М., Стегней М. І. та інші [1–5].

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення підходів до управління акціонерним капіталом підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. В ринкових умовах важливою проблемою для підприємства є проблема капіталотворення, бо від успішного її вирішення залежить фінансовий стан і життєздатність підприємства. Джерелами фінансових ресурсів підприємства є власний капітал та позичений капітал.

Розглянемо управління акціонерним капіталом на прикладі НАК «Надра України».

Надаючи загальну оцінку структури та динаміки капіталу НАК «Надра України» було визначено,

що головне місце в даній структурі належить позиковому капіталу підприємства, що підкреслює залежність підприємства від кредитів та зобов'язань. Негативним явищем являється те, що підприємство у 2016 році зменшило обсяг власного капіталу на 61,78% порівняно з 2014 роком, при цьому сума довгострокових зобов'язань підприємства зростає аж на 22,16%, а поточних зобов'язань у 2 рази. Аналіз динаміки та структури власного капіталу підприємства НАК «Надра України» наведемо у табл. 1.

У структурі власного капіталу НАК «Надра України» головне місце належить нерозподіленому прибутку, на нього припадає 88,95% від власного капіталу. Протягом трьох років нерозподілений прибуток має тенденцію до скорочення і у 2016 році порівняно з 2014 роком зменшився на 64,03% (–134 419 тис. грн.). На 5,56% скоротилась його частка в складі власного капіталу: з 94,51% до 88,95%.

Друге місце за розміром займає капітал у дооцінках, на нього припадає 8,08%, який у 2016 році також скоротився порівняно з 2014 роком на 29,14% (–2 820 тис. грн.), проте в загальній структурі власного капіталу спостерігається його збільшення в два рази (з 4,36% до 8,08%). Відповідно в першу чергу значне скорочення нерозподіленого прибутку та незначне скорочення капіталу у дооцінках сприяло

Таблиця 1

Аналіз структури та динаміки власного капіталу НАК «Надра України»

Показники	Абсолютні величини, тис. грн.			Структура, %			Зміни 2016 р. до 2014 р.	
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	Абсолютних величин	Відхилення
Зареєстрований капітал	1768	1768	1768	0,80	1,00	2,08	-	-
Капітал у дооцінках	9677	7815	6857	4,36	4,41	8,08	-2820	-29,14
Резервний капітал	754	754	754	0,34	0,43	0,89	-	-
Нерозподілений прибуток	209937	167028	75518	94,51	94,17	88,95	-134419	-64,03
Разом власний капітал	222136	177365	84897	100	100	100	-137239	-61,78

Таблиця 2

Аналіз структури та динаміки довгострокових зобов'язань НАК «Надра України»

Показники	Абсолютні величини, тис. грн.			Структура, %			Зміни 2016 р. до 2014 р.	
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	Абсолютних величин	Відхилення
1. Відстрочені податкові зобов'язання	3208	0	596	5,16	0	0,78	-2612	-81,42
2. Довгострокові кредити банків	58988	82943	75362	94,84	100	99,19	+16374	+27,76
Разом довгострокових зобов'язань	62196	82943	75977	100	100	100	+13781	+22,16

зменшенню загальних обсягів власного капіталу у 2015 році порівняно з 2014 на 20,15% (–44 771 тис. грн.), у 2016 році порівняно з 2015 роком на 52,13% (–92 468 тис. грн.). Разом власний капітал за три роки зменшився на 61,78% (–137 239 тис. грн.).

За даними табл. 2 головне місце у структурі довгострокових зобов'язань НАК «Надра України» займають довгострокові кредити банків, обсяги яких у 2016 році зросли порівняно з 2014 роком на 16 374 тис. грн., або на 27,76%, що являється негативним значенням. В загальній структурі довгострокових зобов'язань довгострокові кредити банків зросли на 4,35% (з 94,84% до 99,19%).

Загальні обсяги довгострокових зобов'язань мають неоднозначну тенденцію. У 2015 році порівняно з 2014 зросли на 33,36% (+20 747 тис. грн.) за рахунок збільшення довгострокових кредитів банків на 40,61% (+23 955 тис. грн.), проте вже в 2016 році вони скоротились порівняно з 2015 роком на 8,40%, знову ж таки за рахунок зменшення довгострокових кредитів банків на 9,14% (–7 581 тис. грн.). В загальному за досліджуваний період довгострокові зобов'язання збільшилися на 22,16% (+13 781 тис. грн.). З табл. 2 ми бачимо, що найбільшу частку у структурі поточних зобов'язань НАК «Надра України» у 2016 році займає поточна кредиторська заборгованість — 83,61%, обсяги якої протягом трьох років постійно збільшувались.

У 2015 році порівняно з 2014 роком обсяги її зросли на 63,31% (з 57 029 тис. грн. до 93 134 тис. грн.), що позначилось на її частці в поточних зобов'язаннях разом на 13,84% (з 57,01% до 70,85%). У 2016 році порівняно з 2015 роком обсяги кредиторської заборгованості знову зросли на 79,96% (з 93 134 тис. грн. до 167 604 тис. грн.), частка якої в загальній структурі поточних зобов'язань збільшилась на 12,76% (з 70,85% до 83,61%). Протягом трьох років поточна кредиторська заборгованість збільшилась на 193,89%, або на 110 575 тис. грн., що є негативною тенденцією для НАК «Надра України».

На другому місці в структурі поточних зобов'язань, з часткою 16,17%, знаходяться інші поточні зобов'язання. Їх частка протягом досліджуваного періоду збільшилась з 6,25% до 16,17%. У 2015

році порівняно з 2014 роком їх обсяги зменшились на 13,25% (з 6 251 тис. грн. до 5 423 тис. грн.), що також вплинуло на їх частку у поточних зобов'язаннях разом, а саме зменшилась на 2,12% (з 6,25% до 4,13%). Проте в 2016 році обсяги поточних зобов'язань збільшилися порівняно з 2015 роком в 6 разів (з 5 423 тис. грн. до 32 405 тис. грн.) і їх частка зросла на 12,04% (з 4,13% до 16,17%). Загалом, з 2014 до 2016 року обсяги збільшилися в 5 разів, або на 26 154 тис. грн.

Найменшу частку в поточних зобов'язаннях разом займають поточні зобов'язання — 0,22%, які протягом трьох років постійно скорочувались. У 2015 році поточні зобов'язання порівняно з 2014 роком зазнали незначного скорочення — на 3,15% (з 2 185 тис. грн. до 2 256 тис. грн.), проте вже в 2016 році становили 446 тис. грн., що на 79,59% менше, ніж в 2015 році.

Короткострокові кредити банків у 2016 році — відсутні, проте в 2015 та 2014 роках займали значне місце в структурі поточних зобов'язань, їх частка складала 23,36% та 34,48% відповідно. Проведені розрахунки в табл. 2 свідчать, що на НАК «Надра України» загальні обсяги поточних зобов'язань у 2016 році теж збільшилися в два рази порівняно з 2014 роком, головним чином за рахунок зростання поточної кредиторської заборгованості, саме яка займає найбільшу питому вагу (83,61%) у структурі поточних зобов'язань.

Показники капіталу НАК «Надра України» за 2014–2016 рр. наведено в табл. 4.

Проведемо факторний аналіз рентабельності капіталу підприємства:

$$\Delta P_k k = K1/\Phi P0 * 100\% - K0/\Phi P0 * 100\%$$

$$\Delta P_k \phi p = K1/\Phi P1 * 100\% - K1/\Phi P0 * 100\%$$

Загалом спостерігалось скорочення рівня рентабельності складових капіталу та капіталу загалом НАК «Надра України», зокрема, рентабельність власного капіталу зменшилась на 124,25% і в 2016 році на 1 грн. власного капіталу припадало 1,09 грн. збитку, на 1 грн. залученого капіталу 0,33 грн. збитку, на 1 грн. капіталу загалом –0,26 грн., отже, залучення капіталу було більш ефективним на підприємстві ніж використання власного капіталу за

Таблиця 3

Аналіз структури та динаміки поточних зобов'язань НАК «Надра України»

Показники	Абсолютні величини, тис. грн.			Структура, %			Зміни 2016 р. до 2014 р.	
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	Абсолютних величин	Відхилення
1. Короткострокові кредити банків	34490	30714	-	34,48	23,36		-34490	-100,00
2. Поточна кредиторська заборгованість:	57029	93134	167604	57,01	70,85	83,61	+110575	+193,89
2.1. За довгостроковими зобов'язаннями	-	40951	159360	-	31,15	79,50	+159360	+100,00
2.2. За товари, роботи, послуги	13416	6937	3480	13,41	5,28	1,74	-9936	-74,06
2.3 За розрахунками з бюджетом	287	247	69	0,29	0,19	0,03	-218	-75,96
2.4. За розрахунками зі страхування	795	726	162	0,79	0,55	0,08	-633	-79,62
2.5. За розрахунками з оплати праці	1587	2871	887	1,59	2,18	0,44	-700	-44,12
2.6. За одержаними авансами	40944	41402	3646	40,93	31,49	1,82	-37298	-91,10
3. Поточні зобов'язання	2256	2185	446	2,26	1,66	0,22	-1810	-80,23
4. Інші поточні зобов'язання	6251	5423	32405	6,25	4,13	16,17	+26154	+418,39
Разом поточних зобов'язань	100026	131456	200455	100	100	100	+100429	+100,40

рівнем рентабельності, в той же час слід відмітити негативні тенденції отримання непокритого збитку в 2015–2016 рр., що негативно вплинуло на фінансовий стан НАК «Надра України».

За результатом факторного аналізу рентабельності капіталу НАК «Надра України» за 2014–2015 рр. встановлено зменшення її величини на 20,48%, при цьому провідну роль в цьому відіграла зміна обсягу капіталу (зменшення на 20,71%), а зміна фінансових результатів призвела до росту рентабельності капіталу на 0,22%, в той же час в 2015–2016 рр. загальний обсяг рентабельності капіталу зменшився на 13,97%, в тому числі фактори діяли відповідно

одно направлено — зміна капіталу призвела до скорочення обсягу рентабельності капіталу на 11,98%, а чистого прибутку — на 1,99%. Найбільше вплив на рівень рентабельності капіталу чинив саме абсолютний розмір капіталу.

Динаміка складових ефекту фінансового важеля НАК «Надра України» за 2015–2016. наведено на табл. 5.

Як бачимо з таблиці 5, ефект фінансового важеля в 2015 році був –0,02 та склав –0,2 в 2016 році. Від'ємне значення показника було зумовлене тим, що коефіцієнт валової рентабельності активів був меншим за ставки відсотку за кредит. Виходячи

Таблиця 4

Показники капіталу НАК «Надра України» за 2014–2016 рр.

Показник	2014	2015	2016	Абсолютне відхилення
Власний капітал, тис. грн.	222136	177365	84897	-137239
Залучений капітал, тис. грн.	162222	214399	276432	114210
Капітал, тис. грн.	384358	391764	361329	-23029
Чистий прибуток, тис. грн.	34019	-45564	-92486	-126505
Рентабельність власного капіталу, %	15,31	-25,69	-108,94	-124,25
Рентабельність залученого капіталу, %	20,97	-21,25	-33,46	-54,43
Рентабельність капіталу, %	8,85	-11,63	-25,60	-34,45
Δ Рентабельність капіталу за рахунок зміни обсягу капіталу, %	x	-20,71	-11,98	-32,68
Δ Рентабельність капіталу за рахунок зміни фінансових результатів, %	x	0,22	-1,99	-1,76
Δ Рентабельність капіталу, %	x	-20,48	-13,97	-8,85

Таблиця 5

Динаміка складових ефекту фінансового важеля НАК «Надра України» за 2015–2016 рр.

Показники	2015	2016
Ставка податку на прибуток	0,18	0,18
Чистий прибуток підприємства	-45564	-92486
Баланс підприємства на початок періоду	384358	391764
Коефіцієнт валової рентабельності активів	0,19	0,09
Диференціал фінансового левериджу	-0,13	-0,24
Ставка відсотка за кредит, що сплачується підприємством за використання залученого капіталу	0,22	0,22
Середня сума залученого капіталу	188311	245416
Середня сума власного капіталу	199751	131131
Ефект фінансового левериджу	-0,02	-0,20

з від'ємної динаміки фінансового важеля, проблема подолання збитковості може бути вирішена за рахунок зміни структури капіталу або значного підвищення рентабельності капіталу, що є більш складнішим в умовах жорсткої конкуренції.

На підприємстві було спрогнозовано, що в 2017–2020 рр. буде покращення фінансового стану, зокрема, в частині покриття непокритих збитків та росту обсягів діяльності, що наведено в таблиці. Фінансовий відділ передбачає наступні показники власного капіталу за реалістичного сценарію розвитку підприємства.

Прогнозування рівня рентабельності власного капіталу на основі методу оптимізації структури капіталу за критерієм максимізації рівня прогнозованої фінансової рентабельності (рентабельності власного капіталу) НАК «Надра України» наведено на табл. 6.

Використавши метод оптимізації структури капіталу за критерієм максимізації рівня прогнозованої фінансової рентабельності (рентабельності власного капіталу), встановлено, що за умови росту величини власного капіталу до 98045 тис. грн. до 2019 року і відповідної нормалізації фінансового стану в частині отримання чистого прибутку в розмірі

18655 тис. грн. до 2019 року буде спостерігатися додатне значення рентабельності власного капіталу в 2018–2019 рр., зокрема, найбільший вплив на це буде здійснювати саме величина власного капіталу, тому ефективне управління ним є одним з провідних напрямків фінансової діяльності НАК «Надра України».

За результатом факторного аналізу встановлено, що найбільше на рентабельність власного капіталу власне впливала величина власного капіталу, що в 2014–2015 рр. призвела до зменшення рентабельності власного капіталу НАК «Надра України» на 35,83%, при цьому зміна фінансових результатів призвела до скорочення рівня даного показника на 5,18%, в той же час в 2015–2016 році дані показники відповідно вклади –26,46% і –56,79%, а проведене прогнозування динаміки зміни рівня рентабельності власного капіталу на 2016–2019 роки засвідчило зрівноваження впливу показників на рівень рентабельності власного капіталу та отримання ним додатного значення.

Важливу роль в оптимізації рівня капіталу відіграє розрахунок оптимальності структури капіталу за критерієм мінімізації його середньозваженої вартості та максимізації ефекту фінансового левериджу

Таблиця 6

Прогнозування рівня рентабельності власного капіталу НАК «Надра України»

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Власний капітал, тис. грн.	222136	177365	84897	89001	92032	95043	98045
Чистий прибуток, тис. грн.	34019	-45564	-92486	-43433	-10221	13442	18655
Рентабельність власного капіталу, %	15,31	-25,69	-108,94	-48,80	-11,11	14,14	19,03
Δ Рентабельність власного капіталу за рахунок зміни обсягу капіталу, %		-35,83	-26,46	57,78	37,32	25,71	5,48
Δ Рентабельність власного капіталу за рахунок зміни фінансових результатів, %		-5,18	-56,79	2,36	0,38	-0,46	-0,60
Δ Рентабельність власного капіталу, %		-41,00	-83,25	60,14	37,69	25,25	4,88

Таблиця 7

Розрахунок оптимальності структури капіталу за критерієм мінімізації його середньозваженої вартості та максимізації ефекту фінансового левериджу для НАК «Надра України»

Показник	Частка власного капіталу, %								
	10	20	30	40	50	60	70	80	90
Капітал, разом, тис. грн.	361329	361329	361329	361329	361329	361329	361329	361329	361329
Власний капітал, тис. грн.	36132,9	72265,8	108399	144532	180665	216797	252930	289063	325196
Позиковий капітал, тис. грн.	325196	289063	252930	216797	180665	144532	108399	72266	36133
Ставка відсотка за позики	0,22	0,22	0,22	0,22	0,22	0,22	0,22	0,22	0,22
Ставка податку на прибуток	0,18	0,18	0,18	0,18	0,18	0,18	0,18	0,18	0,18
Валовий прибуток, тис. грн.	32719	32719	32719	32719	32719	32719	32719	32719	32719
Коефіцієнт валової рентабельності активів	9,1	9,1	9,1	9,1	9,1	9,1	9,1	9,1	9,1
РІВЕНЬ ФІНАНСОВОГО ВАЖЕЛЯ	-0,01	-0,03	-0,05	-0,07	-0,11	-0,16	-0,25	-0,42	-0,95
Податковий коректор	0,82	0,82	0,82	0,82	0,82	0,82	0,82	0,82	0,82
Рівень ставки за кредит з урахуванням податку	0,1804	0,1804	0,1804	0,1804	0,1804	0,1804	0,1804	0,1804	0,1804
Вартість капіталу:									
Власного капіталу	0,39	0,39	0,39	0,39	0,39	0,39	0,39	0,39	0,39
Позикового капіталу	0,1804	0,1804	0,1804	0,1804	0,1804	0,1804	0,1804	0,1804	0,1804
СЕРЕДНЬОЗВАЖЕНА ВАРТІСТЬ КАПІТАЛУ	0,20	0,22	0,24	0,26	0,28	0,30	0,32	0,34	0,36

для НАК «Надра України», що буде проведено в таблиці:

$$WACC = k_d \times (1 - T) \times \frac{D}{E + D} + k_e \times \frac{E}{E + D}$$

k_d — ринкова ставка по використовуваному компанією позикового капіталу, %;

T — ставка податку на прибуток, частки од.;

D — сума позикового капіталу компанії, грн.;

E — сума власного капіталу компанії, грн.;

k_e — ринкова (необхідна) ставка прибутковості власного капіталу компанії, %.

Рівень вартості позикового капіталу обрано на рівні ставки кредитування в 2016 році, а рівень вартості власного капіталу, оскільки в 2015–2016 рр. було отримано непокритий збиток, обрано на рівні рентабельності власного капіталу за валовий прибуток — $32719/84897 \times 100\%$). Розрахунок оптимальності структури капіталу за критерієм мінімізації його середньозваженої вартості та максимізації ефекту фінансового левериджу для НАК «Надра України» за даними 2016 року наведено в табл. 7.

Оцінка рівня фінансового левериджу НАК «Надра України» з 10% власного капіталу до 90% власного капіталу засвідчила динамічне зростання рівня фінансового ризику управління підприємством.

Критичні значення в 0% будь-якого капіталу не обрано, оскільки в господарській діяльності будь-

якої фірми дана ситуація практично неможлива. Загалом проведений аналіз середньозваженої вартості капіталу НАК «Надра України» з розподілом структури капіталу від 10% до 90% власного капіталу дозволив встановити, що мінімальний рівень середньозваженої вартості капіталу буде на рівні 20% при співвідношенні власного до залученого капіталу «10%/90», а максимальна середньозважена вартість капіталу буде на рівні 36% при співвідношенні власного до залученого капіталу «90%/10», тобто для базового підприємства НАК «Надра України» в рамках політики оптимізації структури капіталу доцільно максимально скорочувати рівень власного капіталу для зменшення середньозваженої вартості залучення капіталу, в той же час це несе певні ризики фінансової стійкості та автономії НАК «Надра України». Дієвим засобом усунення даного ризику буде переведення діяльності НАК «Надра України» на прибуткове функціонування і за рахунок отриманого прибутку створення об'єктивних економічних передумов для покриття фінансових ризиків.

Висновки. Отже, управління акціонерним капіталом підприємства має на меті забезпечення сталості функціонування підприємства і оптимального рівня ризику для забезпечення нормального функціонування за рахунок як власного, так і залученого капіталу. Управління капіталом доцільно проводити за критеріями вартості та ризику.

Література

1. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства: Навч. посіб. — 3-тє вид., випр. і доп. — К. Знання, 2007. — 668 с.
2. Савчук В. П. Финансовая диагностика и мониторинг деятельности предприятия: практические подходы и технологии: Науч. пос. — К.: Висшая шк., 2004. — 343 с.
3. Скриньковський Р. М. Діагностика фінансового стану підприємства з метою попередження кризи та ідентифікації банкрутства [Електронний ресурс] / Р. М. Скриньковський, Ж. В. Семчук, Ю. Я. Візник, Х. І. Горічко // Бізнес Інформ. — 2016. — № 2. — С. 165–172.
4. Стегней М. І. Наукові підходи до комплексної оцінки фінансового стану суб'єктів господарювання [Електронний ресурс] / М. І. Стегней, О. П. Бабій, Е. Г. Бисага, М. І. Паук // Бізнес-навігатор. — 2011. — № 2. — С. 101–105.
5. Стоянова Е. С., Быкова Е. В., Бланк И. А. Управление оборотным капиталом. — М.: Изд-во «Перспектива», 2006. — 128 с.

УДК 378.4

Можар Вікторія Олександрівна

студентка

Навчально-наукового інституту економіки та менеджменту

Національного авіаційного університету

Можар Виктория Александровна

студентка

Учебно-научного института экономики и менеджмента

Национального авиационного университета

Mozhar Viktoriia

Student of the

Educational and Scientific Institute of Economics and Management

of the National Aviation University

ВИРОБНИЧА СИСТЕМА ПІДПРИЄМСТВА ПРОИЗВОДСТВЕННАЯ СИСТЕМА ПРЕДПРИЯТИЯ PRODUCTION SYSTEM OF THE ENTERPRISE

Анотація. В статті розглядається виробнича система підприємства, вплив структурних характеристик виробничої організації на підсумки господарської діяльності, а також загальна ефективність роботи підприємства. Велика увага приділена розробці й впровадженню ефективних організаційних проектів.

Ключові слова: функція, структура, інформація, виробнича структура організації, проектування, організаційні проекти, виробнича система, соціально-економічна й технічна система.

Аннотация. В статье рассматривается производственная система предприятия, влияние структурных характеристик производственной организации на итоги хозяйственной деятельности, а также общая эффективность работы предприятия. Большое внимание уделено разработке и внедрению эффективных организационных проектов.

Ключевые слова: функция, структура, информация, производственная структура организации, проектирование, организационные проекты, производственная система, социально-экономическая и техническая система.

Summary. The article considers the production system of the enterprise, the influence of the structural characteristics of the production organization on the results of economic activity, as well as the overall efficiency of the enterprise. Much attention is paid to the development and implementation of effective organizational projects.

Key words: function, structure, information, production structure of the organization, design, organizational projects, production system, socio-economic and technical system.

Постановка проблеми. Структурні характеристики виробничої організації впливають на підсумки господарської діяльності й загальну ефективність її роботи.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Дослідженню теоретичних проблем управління виробничими системами присвячені праці відомих закордонних і вітчизняних вчених (зокрема, Д. Аакера, Г. Азоева, О. А. Амоші, У. Бролля, Дж. Ванека, А. Гальчинського, В. Гейця, А. Градова, Д. Довганя, К. Ерроу, П. Забеліна, О. Зозульова, Ю. Іванова, Т. Комісарової, І. Кравіса, Ж.-Ж. Ламбена, Т. Льовітта, В. Немцова, М. Перлітца, М. Познера, М. Портера, В. Прем'єра, Р. Фатхудинова).

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає в розробці рекомендацій щодо удосконалення виробничої системи підприємства.

Виклад основного матеріалу. Будь-яка самокерована система, незалежно від її конкретної природи (форми власності), характеризується трьома змінними: функцією, структурою, інформацією [1, 2].

Під функцією системи розуміємо сукупність дій, виконуваних системою відповідно до її призначення. Управління, як складна функція, може бути розкладена на складові функції (функції управління).

Структурою системи будемо називати взаємодію в просторі змінних елементів системи, прийнятих у розрахунок (мається на увазі багатомірний простір,

число вимірів у якому дорівнює числу прийнятих у розрахунок змінних).

Інформацією називають різні відомості, що підлягають прийому, зберіганню, переробці й передачі в процесі реалізації функції управління.

Розглядаючи виробничу діяльність, варто виходити з того, що використання обмежених матеріальних та інформаційних ресурсів, що характеризують у той або інший момент часу розвиток виробничої організації, завжди певним чином обумовлено діяльністю осіб, що складають виробничий колектив. В силу об'єктивно властивій цілеспрямованості виробництва, що впливає з його матеріальних умов, зв'язку між елементами множин — ресурси й колектив, визначаються цілі виробництва, стабільність яких залежить від стабільності цих складових.

Під виробничою структурою організації варто розуміти стійкий просторовий розподіл господарських зв'язків, які забезпечують ефективне використання всіх видів ресурсів (матеріальних, технічних, фінансових, інформаційних і трудових).

Перетворення матеріальних і інформаційних елементів виробництва в кінцевий результат — продукт виробничої організації — визначається як об'єкт виробництва [3]. Об'єкт виробництва має складну ієрархічну будову й може по-різному відображатися в структурі виробництва. Це, у свою чергу, визначає швидкість самого перетворення. Виробництво являє собою складну соціально-економічну й технічну систему, основними елементами якої є люди й засоби виробництва. Щоб виробництво існувало, необхідно забезпечити зв'язок між його основними елементами, тобто відповідним чином з'єднати їх у просторі й часі. Цей зв'язок і є об'єктом і результатом організаційної діяльності у виробничих системах. Основними елементами системи є: людина, знаряддя праці, предмет праці. Для того щоб щось зробити, їх треба з'єднати між собою. Людина є активним елементом виробничої системи, що здійснює необхідний зв'язок між собою, знаряддям праці й предметом праці. Цей зв'язок реалізується за допомогою певних прийомів і методів праці, забезпечується відповідною взаємодією й з'єднанням у просторі й у часі всіх трьох складових.

У більшій виробничій одиниці (ділянка, майстерня, бригада) приймають участь вже кілька елементарних осередків, об'єднаних однією виробничою метою. Перший й головний взаємозв'язок, що поєднує їх між собою — поділ і кооперація праці — форма трудового зв'язку між людьми, що беруть участь у єдиному виробничому процесі. Їй відповідають і технологічні, і соціально-економічні зв'язки, що встановлюються між окремими виконавцями одиничних трудових процесів, і інформаційні зв'язки, що дають змогу здійснювати самоврядування й управління виробничим процесом у цілому.

Системна концепція організаційної діяльності дає підставу для деяких загальних методологічних

висновків, що стосуються методів вивчення й аналізу організаційного стану керованого об'єкта.

Основний метод аналізу організаційного стану системи є вивчення складу й величини витрат робочого часу при дослідженні виробничих, основних і допоміжних, власне трудових, управлінських та інформаційних процесів. Вивчення часового фактору дає можливість судити про втрати, пов'язані з недостатньою організованістю виробничої системи (відсутність зв'язків, обрив, нераціональні зв'язки), або про позитивний ефект, що може бути отриманий шляхом скорочення часу виробництва в результаті поліпшення організації виробництва.

У ряді випадків, особливо у сфері встановлення зв'язків між матеріальними елементами виробництва, все це може знайти відображення в конкретних інженерних проектах виробничих приміщень, технологічних ліній і т.п. Проектування зв'язків іноді призводить до конкретного проектування планів розміщення устаткування, просторової організації, планування робочих місць, зон, транспортних потоків, автоматизованих комплексів, систем передачі даних.

В інших же випадках, особливо в сфері праці й процесів управління, проектування не носить настільки яскраво виражений характер і не знаходить свого втілення в зафіксованих формах. Тут встановлення зв'язків являє собою регламентацію певних відносин між елементами системи або процесами, що протікають (виникають) між ними. Фіксується такого роду регламентація за допомогою норм, стандартів і посадових інструкцій, що доповнюють наочним зображенням структур управління.

Проектування організаційних зв'язків може здійснюватися або на стадії створення нових виробничих систем, або в процесі раціоналізації діючих.

Незалежно від того, чи знаходить проектування зв'язків конкретне вираження в інженерному проекті, структурній організаційній схемі або відображається у відповідних нормах, стандартах і управлінських документах, по суті, воно являє собою встановлення, тобто регламентацію, окремих параметрів, що обумовлюють раціоналізацію зв'язків між елементами системи.

На сьогоднішній день ще відсутня методика, яка дозволяє однозначно оцінювати якість організації і, відповідно, стандартів, що регламентують її основні параметри.

Пропонувалося визначати організаційний рівень системи як відносну величину, що є функцією ряду окремих організаційних факторів, але цей підхід не одержав практичного застосування. Його головний недолік складався в тому, що відносні показники рівня організації не давали можливості судити про ступінь впливу організаційного фактору на показники виходу системи й тому не могли бути використані як основу для планування роботи з розвитку підприємства. На практиці звичайно судять про організацію підприємства за результатами її роботи.

Відправними моментами, що викликають необхідність організаційних змін на підприємстві, можуть бути:

- 1) корінні зміни економічних відносин, особливо відносин власності;
- 2) необхідність пристосування виробничої системи до змін у зовнішньому середовищі;
- 3) внутрішні амортизаційні процеси й соціальні потреби системи;
- 4) підвищення ефективності виробництва.

Кожна із цих передумов достатня для організаційних змін на підприємстві, але на практиці вони діють у сукупності. Організаційні нововведення проявляють себе на підприємстві у формі організаційної раціоналізації або організаційного вдосконалення системи. Організаційна раціоналізація системи здійснюється шляхом уточнення окремих зв'язків, параметрів застосування більш ефективних способів реалізації, підвищення рівня надійності.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Найбільш перспективним способом удосконалення системи є розробка й впровадження організаційних проектів. Оргпроекти можуть розроблятися як на стадії проектування й будівництва нових виробництв, так і на стадії їхньої реконструкції. Можливі оргпроекти окремих технологічних ліній, гнучких автоматизованих виробництв, систем підготовки й обслуговування виробництва, автоматизованих систем управління, освоєння й виробництва нової продукції.

Кількісний ефект організаційного вдосконалення системи приводить до її якісної зміни. Він виражається не тільки в поліпшенні показників на виході системи, але й у підвищенні її потенційних можливостей. Система здобуває вже нові сукупні властивості, нові валентності, що дозволяють їй встановлювати додаткові зв'язки або утворювати більш ефективні із зовнішнім середовищем, з іншими системами в масштабі більшої системи суспільного виробництва. Відбувається організаційний розвиток виробничої системи.

В окремо взятій виробничій системі розширення виробництва може полягати у збільшенні чисельності працюючих, запровадженні в дію додаткових потужностей, у збільшенні основних і оборотних засобів. Природно, такий процес приводить до появи на підприємстві додаткових робочих місць, а можливо, і нових ділянок, цехів, що спричиняє також зростання чисельності персоналу, зайнятого в управлінні, а в ряді випадків і виникнення структурних додаткових ланок. Приріст числа елементів вимагає й розвитку структури зв'язків.

Однак для забезпечення стійких темпів зростання виробництва недостатньо простого збільшення числа зв'язків і росту числа елементів системи. Необхідна істотна організаційна перебудова, в результаті якої нова кількість елементів перетворилася б у єдиний добре налагоджений механізм.

Зміна форм власності на засоби виробництва дає можливість забезпечити реальний економічний розвиток підприємства, показником якого може служити і збільшення власних фондів нагромадження й споживання. А це впливає і на технічний, і на соціальний розвиток. Роль організаційного фактору тут полягає в організаційному забезпеченні економічного розвитку.

На практиці ще трапляються випадки, коли нові економічні відносини намагаються вписати в стару організацію виробництва, однак проникнення в структуру зв'язків підприємства нових економічних відносин відбувається не довільно, а під впливом поглиблення економічної реформи й вимог розширеного відтворення, технічного й соціального прогресу.

Виробництво являє собою складну соціально-економічну й технічну систему, основними елементами якої є люди й засоби виробництва.

Проектування організаційних зв'язків може здійснюватися або на стадії створення нових виробничих систем, або в процесі раціоналізації діючих.

Література

1. Алекберов М. Б., Мартиненко З. А. «Основи менеджменту». Навчальна допомога. — Київ, 2003. — 388 с.
2. Осовська Г. В. Основи менеджменту: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. — К.: «Кондор», 2003. — 556 с.
3. Сердюк О. Д. Теорія та практика менеджменту: Навч. посібник. — К.: Професіонал, 2004. — 432 с.
4. Шегда А. В. Менеджмент: Підручник. — К.: Знання, 2004. — 687 с.

References

1. Alekberov M. B., Martynenko Z. A. «Osnovy menedzhmentu». Navchalna dopomoha. — Kyiv, 2003. — 388 s.
2. Osovska H. V. Osnovy menedzhmentu: Navchalnyi posibnyk dlia studentiv vyshchyykh navchalnykh zakladiv. — K.: «Kondor», 2003. — 556 s.
3. Serdiuk O. D. Teoriia ta praktyka menedzhmentu: Navch. posibnyk. — K.: Profesional, 2004. — 432 s.
4. Shehda A. V. Menedzhment: Pidruchnyk. — K.: Znannia, 2004. — 687 s.

УДК 331.444:640.41:658.51

Погасій Сергій Олександрович

кандидат технічних наук, доцент,

доцент кафедри туризму і готельного господарства

Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова

Погасій Сергей Александрович

кандидат технических наук, доцент,

доцент кафедры туризма и гостиничного хозяйства

Харьковский национальный университет городского хозяйства имени А.Н. Бекетова

Pohasii Serhii

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor,

Associate Professor of Department of Tourism and Hotel Economy

O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

Марченко Світлана Сергіївна

магістрант кафедри туризму і готельного господарства

Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова

Марченко Светлана Сергеевна

магистрант кафедры туризма и гостиничного хозяйства

Харьковского национального университета городского хозяйства имени А.Н. Бекетов

Marchenko Svitlana

Master of the Department of Tourism and Hotel Economy of the

O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

ПІДТРИМКА ПРАЦЕЗДАТНОСТІ АДМІНІСТРАТОРІВ ГОТЕЛІВ ШЛЯХОМ ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАХОДУ РЕЛАКСАЦІЇ

ПОДДЕРЖКА РАБОТОСПОСОБНОСТИ АДМИНИСТРАТОРОВ ГОСТИНИЦ ПУТЕМ ВНЕДРЕНИЯ РЕЛАКСАЦИОННОГО МЕРОПРИЯТИЯ

SUPPORT OF WORKPLACE OF ADMINISTRATORS OF HOTELS BY INTRODUCING RELAXATION EVENTS

Анотація. В статті нагана стисла характеристика готельного господарства України, показана роль готелів та аналогічних підприємств розміщення в економіці країни. Наведено детальну характеристику понять «гостинність», «індустрія гостинності», «готельна послуга», «готельний продукт». Доведено, що якість готельного продукту в значній мірі залежить від роботи персоналу. Адміністратори готелів відіграють надзвичайно важливу роль у формуванні результатів роботи готельних підприємств. Наведено стислу характеристику роботи адміністраторів готелів і вказано чинники, які негативно впливають на працездатність адміністраторів готелів. В статті запропоновано захід, спрямований на підтримку працездатності та підвищення продуктивності праці адміністраторів готелів. Впровадження даного заходу дозволить забезпечити належну працездатність адміністраторів готелів протягом робочої зміни і покращити результативність їх роботи.

Ключові слова: індустрія гостинності, готельний продукт, готельна послуга, персонал, адміністратор готелю, працездатність, фітбол, релаксація.

Аннотация. В статье представлена краткая характеристика гостиничного хозяйства Украины, показана роль гостиниц и аналогичных предприятий размещения в экономике страны. Приведена подробная характеристика понятий «гостеприимство», «индустрия гостеприимства», «гостиничная услуга», «гостиничный продукт». Доказано, что качество гостиничного продукта в значительной мере зависит от работы персонала. Администраторы гостиниц играют чрезвычайно важную роль в формировании результатов работы гостиничных предприятий. Приведено краткую характеристику работы администраторов гостиниц и указано факторы, которые негативно влияют на работоспособность администраторов гостиниц. В статье предложено мероприятие, направленное на поддержание работоспособности и повышения

производительности труда администраторов гостиниц. Внедрение данного мероприятия позволит обеспечить надлежащую работоспособность администраторов гостиниц в течение рабочей смены и улучшить результативность их работы.

Ключевые слова: индустрия гостеприимства, гостиничный продукт, гостиничная услуга, персонал, администратор гостиницы, работоспособность, фитнес, релаксация.

Summary. The article provides a brief description of the hotel industry in Ukraine, shows the role of hotels and similar accommodation facilities in the country's economy. The detailed characteristics of the concepts «hospitality», «hospitality industry», «hotel service», «hotel product» are shown. It is proved that the quality of the hotel product depends largely on the work of the staff. Administrators of hotels play an extremely important role in shaping the results of the work of hotel enterprise. Brief description of the work of hotel administrators is given and factors that negatively affect the efficiency of hotel administrators are indicated. The article proposed an event aimed at maintaining the efficiency and productivity of hotel administrators. The implementation of this measure will ensure the proper working capacity of hotel administrators during the working shift and improve the effectiveness of their work.

Key words: hospitality industry, hotel produkt, hotel service, staff, hotel administrator, work ability, fitball, relaxation.

Постановка проблеми. Світові та вітчизняні тенденції розвитку туризму призвели до значного зростання ролі готельних та аналогічних їм підприємств в економіці держави. Результати роботи таких підприємств суттєво залежать від якості роботи персоналу. Значна частка в структурі персоналу підприємств розміщення припадає на адміністраторів. Працівники, які працюють на цих посадах, безпосередньо взаємодіють з клієнтами і від сумлінного виконання їх обов'язків залежить успіх роботи підприємств в цілому. Однак, перетом адміністраторів готелів, під час робочої зміни, що пов'язано з такими факторами, як статична робота за комп'ютером, робота з документами, тривалість робочої зміни, яка частіше за все сягає доби, а також специфіка праці з людьми, створює зниження якості виконання посадових обов'язків, що в свою чергу негативно впливає на результати роботи підприємства в цілому. Тому пошук шляхів швидкого відновлення працездатності адміністраторів готелів протягом робочої зміни є актуальною проблемою для даних та аналогічних підприємств.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми фізичної рекреації та гіподинамію, як стресовий фактор вивчали у своїх роботах, Галкин Ю. П., Качелаева Ю. В., Тахаутдинов Р. Р., Лобанов С. А., Емелева Т. Ф., Данилов А. В., Данилов Е. В., Асаева С. К., Арсланова Г. Ф. Науковці досить глибоко аналізували проблеми фізичної рекреації та вплив гіподинамії на психічний та фізичний стан людини.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розгляд питань, пов'язаних з підвищенням ефективності праці адміністраторів готелів, шляхом впровадження заходів, спрямованих на зняття перенапруги під час робочої зміни, що сприятиме підвищенню якості обслуговування клієнтів та збільшенню економічного ефекту від діяльності готельних підприємств, підвищенню їх конкурентоспроможності за рахунок більш якісного обслуговування гостей та поширення позитивних відгуків про роботу готелів.

Виклад основного матеріалу. В теперішній час підприємства сфери гостинності відіграють особливу

роль у сучасній ринковій економіці. Частка індустрії гостинності постійно зростає, що у свою чергу вказує на збільшення впливу нематеріальної сфери на матеріальне виробництво. Відповідно це має вплив на економіку міста, регіону та держави в цілому та зокрема на сфери господарської та соціальної діяльності [1].

Гостинність (від англ. — hospitality) — це універсальна традиція повсякденно побутової культури, відповідно до якої обов'язковим є присутність привітності і турботи про гостя. Слово «гостинність» — (hospitality) походить від старофранцузької «Хоспис» (hospice), тобто «місця, де мандрівники можуть отримати дах над головою та їжу» [2].

Згідно з тлумачним словником Н. Вебстера індустрія гостинності — це сфера підприємництва, що складається з таких видів обслуговування, які спираються на принципи гостинності, що характеризуються щедрістю і дружелюбністю по відношенню до гостей [1].

Індустрія гостинності включає в себе послуги розміщення, харчування та розваг [2]. На даний момент найважливішим сегментом індустрії гостинності є готельне господарство, яке в сучасних умовах дуже швидко розвивається та є високоприбутковою галуззю [3].

На території України станом на 2016 рік налічується 4256 колективних засобів розміщення, до яких відносяться 2534 готелів та аналогічних засоби розміщення, а також 1722 спеціалізованих засобів розміщення. До готелів та аналогічних засобів розміщення відносяться: готелі, мотелі, хостели, кемпінги, агроготелі, гуртожитки для приїжджих, туристичні бази, гірські притулки, студентські літні табори та інші місця для тимчасового розміщення. Питома вага готелів серед готелів та аналогічних засобів розміщення становить 67% або 1703 одиниці. Середньооблікова кількість штатних працівників становить 25190 осіб з них 19397 осіб на підприємствах, які зареєстровані як юридичні особи та 5793 осіб на підприємствах, які зареєстровані на фізичних осіб підприємців. У 2016 році

у готелях, зареєстрованих як юридичні особи було витрачено 916931,2 тис. грн. на оплату праці, що становить 19% від операційних витрат, які склали 4876030,9 тис. грн. [4].

Персонал в індустрії гостинності відіграє ключову роль, що обумовлено особливостями готельних послуг та готельного продукту в цілому.

Готельна послуга — дії виконавця з тимчасового розміщення споживача шляхом надання номера або місця для ночівлі, а також надання інших послуг, пов'язаних із тимчасовим проживанням у готелі або в аналогічному засобі розміщення. До інших послуг, пов'язаних із тимчасовим проживанням, належать послуги з обслуговування в номері, харчування, збереження майна і багажу, а також інші, що надають споживачу відповідно до категорії готелю згідно ДСТУ 4269. Виконавець — це підприємство, установа, організація або громадянин-підприємець, які виконують роботи або надають послуги, а споживач — це громадянин, який придбає, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити товари (роботи, послуги) для власних побутових потреб [5].

Спираючись на визначення, що подається у тлумачному словнику Н. Вебстера, можна помітити, що у визначенні терміну «індустрія гостинності» більше зроблено акцент на не матеріальні принципи. За цим визначенням можна зрозуміти, що величезну роль у гостинній індустрії відіграє людський фактор, адже такі риси як щедрість та дружелюбність притаманні людині, тобто «виконавцю», що надає «послуги» в індустрії гостинності. У визначенні «послуги» зазначено дві головні складові. Перша — це «безпосередня взаємодія між виконавцем та споживачем», друга — «внутрішня діяльність виконавця» і все це «для задоволення потреб споживача». Виконавцями безпосередньо є людські ресурси задіяні на підприємствах індустрії гостинності. А саме від того, чи будуть задоволені споживачі буде залежати життєдіяльність підприємства гостинної індустрії, його конкурентоспроможність, місце на ринку та у глобальному значенні кількість грошей, що надійде до держскарбниці зі сфери послуг.

Готельний продукт — це результат взаємодії готельного бізнесу і клієнта, а також власної діяльності виконавця із задоволення потреби споживача [6].

До особливостей готельних послуг відноситься те, що неможливо завчасно підготувати цей продукт, готельна послуга створюється і реалізується одночасно. В свою чергу це говорить про те, що під час безпосереднього контакту персоналу та клієнта відбувається надання послуги, тому фактор впливу персоналу на якість надання послуги може сягати 90%. А тому задоволеність клієнта отриманим обслуговуванням може залежати, наприклад, від настрою, емоційної стабільності, ввічливості самопочуття, коректності, кваліфікації, компетентності, в тому числі втомленості чи бадьорості обслуговуючого персоналу.

Звісно, що не все залежить тільки від персоналу, клієнт може мати свої специфічні уявлення, щодо того як повинні бути надані послуги, але відсоток таких клієнтів значно малий.

Неодмінно потрібно враховувати той факт, що адміністратори рецепції у готелі відіграють надзвичайно важливу роль. Це той персонал, який взаємодіє з кожним гостем і залишає перше враження про підприємство гостинності, а тому повинен бути постійно у відповідній формі в будь-який час доби незалежно від чинників що можуть впливати на його працездатність.

Фізичний та емоційний стан персоналу має бути на високому рівні, задля підвищення якості обслуговування та залишення загального позитивного враження від роботи підприємства.

Робота адміністрації готельних підприємств, у свою чергу, пов'язана з високою розумовою напругою, куди входить робота за комп'ютером, робота з базами даних, документами клієнтів, робота, яка передбачає заповнення різноманітних форм, робота з інформування клієнтів і персоналу готелю, робота з грошима та інше. При цьому графік роботи найчастіше включає добові зміни. А через те що робота здійснюється на одному місці, сидячи чи стоячи, виникає висока м'язова напруга, яка сприяє великій втомлюваності, результатом чого є зниження працездатності, стресостійкості, уваги, концентрації та настрою [7].

Усе це впливає на якість обслуговування клієнтів. Пропонується у період робочої зміни впровадження заходів, спрямованих на відновлення працездатності адміністраторів готелю. Під час таких перерв пропонується застосування фізичних вправ для персоналу. Розглянемо реалізацію такої пропозиції з використанням «Швейцарського м'яча» або «Фітболу».

Фітбол («fit» — оздоровлення, «ball» — м'яч) — великий пружний м'яч від 55 до 75 см в діаметрі, використовується для занять спортом. Набув широкого використання.

Виготовляють фітбол з полівінілхлориду, а останнім часом в них почали додавати дезодоруючі аромати. Фітболи можуть бути не тільки різного розміру, але і різного кольору. Різні кольори по-різному впливають на психічний стан і фізіологічні функції людини.

Наприклад, теплі кольори (червоний, оранжевий) підвищують активність, посилюють збудження центральної нервової системи. Це, у свою чергу, призводить до збільшення частоти серцевих скорочень, підвищення артеріального тиску, почастишання дихання.. Холодні кольори (синій, фіолетовий) заспокоюють, в зв'язку, з чим знижується частота дихання, серцебиття, падає артеріальний тиск. Жовтий і зелений колір сприяють прояву витривалості. За допомогою кольору можна регулювати психоемоційний стан людини. Велика сигнальна роль кольору

в попередженні травматизму. Так, коричневе та чорне забарвлення снарядів створює враження, що вони важче, ніж предмети, які пофарбовані в білий та жовтий кольори.

Використання фітболу буде сприяти [8]:

- розслабленню м'язів спини;
- покращенню кровообігу;
- насиченню клітин киснем;
- покращенню бадьорості та настрою;
- підвищенню працездатності та стресостійкості при незначних матеріальних витратах.

Впровадження даного заходу потребує кімнати, де можна робити фізичні вправи з фітболом, наявності каремату та фітболу. Слід зазначити, що для того щоб розслабити м'язи достатньо полежати на м'ячі. Не обов'язково виконувати складні фізичні вправи.

Таким чином, запропонований захід передбачає облаштування кімнати з відповідним зазначеним

вище знаряддям і влаштування коротких перерв по 10 хвилин по черзі для адміністраторів. У таких перервах важливим є чергування розумової діяльності з легким фізичним навантаженням на тіло. Кількість таких перерв доцільно визначати враховуючи особливості роботи конкретного готелю. Відомо, що нетривале переключення з розумової діяльності на фізичну підвищує працездатність робітника.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Слід зробити висновок, що запропонований захід буде мати позитивний вплив на організацію роботи персоналу, задоволеність клієнтів, що в свою чергу буде сприяти збільшенню прибутковості та конкурентоспроможності готельних підприємств в цілому. Подальші дослідження передбачають розробку детальних інструкцій для адміністраторів готелю з використання фітболу та кількісну оцінку економічного ефекту від впровадження запропонованого заходу.

Література

1. Дишкантьук О. В. Теоретичні основи функціонування індустрії гостинності [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://economics.opu.ua/files/archive/2015/No6/96.pdf>
2. Похомчикова О. О. Поняття та структура індустрії гостинності [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-i-struktura-industrii-gostepriimstva>
3. Ремеслова О. Л. Готельне господарство, як об'єкт дослідження в умовах ринкової економіки [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.statonline.org.ua/ekonom/60/8224-gotelne-gospodarstvo-yak-ob-yekt-doslidzhennya-v-umovakh-rinkovoi-ekonomiki.html>
4. Державна служба статистики [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. ДСТУ 4527:2006 «Послуги туристичні. Засоби розміщення. Терміни та визначення». Чинний від 2006 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://hihostels.com.ua/sites/default/files/hostely/dstu4527.pdf>
6. Організація готельно-ресторанного обслуговування [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://pidruchniki.com/1529052760341/turizm/spetsifika_gotelnogo_produkta
7. Павлова М. Особливості системи управління персоналом в індустрії гостинності [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/v/osobennosti-sistemy-upravleniya-personalom-v-industrii-gostepriimstva>
8. Фітболгімнастика як інноваційний метод [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.shag.com.ua/fitbolgimnastika-yak-innovacijnij-metod-ozdorovlennya-uchniv-y.html>

References

1. Dyshkantjuk O. V. Teoretychni osnovy funkcionuvannja industriji ghostynnosti [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <http://economics.opu.ua/files/archive/2015/No6/96.pdf>
2. Pokhomchykova O. O. Ponjattja ta stuktura industriji ghostynnosti [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <https://cyberleninka.ru/article/n/ponyatie-i-struktura-industrii-gostepriimstva>
3. Remeslova O. L. Ghoteljne ghospodarstvo, jak ob'jekt doslidzhennja v umovakh rynkovoji ekonomiky [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <http://www.statonline.org.ua/ekonom/60/8224-gotelne-gospodarstvo-yak-ob-yekt-doslidzhennya-v-umovakh-rinkovoji-ekonomiki.html>
4. Derzhavna sluzhba statystyky [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupa: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. DSTU4527:2006 «Poslughy turystychni. Zasoby rozmishhennja. Terminy ta vyznachennja». Chynnyj vid 2006 roku [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <http://hihostels.com.ua/sites/default/files/hostely/dstu4527.pdf>
6. Orghanizacija ghoteljno-restorannogho obslughovuvannja [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupa: http://pidruchniki.com/1529052760341/turizm/spetsifika_gotelnogo_produkta
7. Pavlova M. Osoblyvosti systemy upravlinnja personalom v industriji ghostynnosti [Elektronnyj resurs]. — Rezhym dostupu: <https://cyberleninka.ru/article/v/osobennosti-sistemy-upravleniya-personalom-v-industrii-gostepriimstva>
8. Fitbolhimnastyka yak innovatsiinyi metod [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://www.shag.com.ua/fitbolgimnastika-yak-innovacijnij-metod-ozdorovlennya-uchniv-y.html>

УДК 338.48-6: 615.8

Полчанінова Ірина Леонідівна

кандидат економічних наук,

доцент кафедри туризму і готельного господарства

Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова

Полчанінова Ирина Леонидовна

кандидат экономических наук,

доцент кафедры туризма и гостиничного хозяйства

Харьковский национальный университет городского хозяйства имени А.Н. Бекетова

Polchaninova Irina

PhD, Associate Professor of

Department of Tourism and Hospitality Management

O.M. Beketov National University of Urban Economy

Касьяненко Анастасія Артемівна

магістрант

Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова

Касьяненко Анастасия Артемовна

магистрант

Харьковского национального университета городского хозяйства имени А.Н. Бекетова

Kasyanenko Anastasia

Graduate Student of the

O.M. Beketov National University of Urban Economy

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ФРАНЧАЙЗИНГОМ У СФЕРІ ТУРИСТСЬКИХ ПОСЛУГ

СИСТЕМА УПРАВЛЕНИЯ ФРАНЧАЙЗИНГОМ В СФЕРЕ ТУРИСТСКИХ УСЛУГ

MANAGEMENT SYSTEM OF FRANCHISING IN THE SPHERE OF TOURISM SERVICES

Анотація. У даній статті виокремлено основні тенденції розвитку сфери туристських послуг в світі. Представлені характеристики франчайзингу в українській туристській галузі. Охарактеризовано складники системи управління франчайзингом із урахуванням специфіки туристського ринку.

Ключові слова: сфера туристських послуг, франчайзинг, управління франчайзингом.

Аннотация. В данной статье выделены основные тенденции развития сферы туристских услуг в мире. Представлены характеристики франчайзинга в украинской туристской отрасли. Охарактеризованы составляющие системы управления франчайзингом с учетом специфики туристского рынка.

Ключевые слова: сфера туристских услуг, франчайзинг, управление франчайзингом.

Summary. In this article the main trends of the development of tourism services in the world are highlighted. The characteristics of franchising in the Ukrainian tourist industry are presented. The components of the management system of franchising are described, taking into account the specifics of the tourist market.

Key words: sphere of tourist services, franchising, management of franchising.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Макроекономічне зростання і добробут багатьох країн, у тому числі України, значною мірою залежать від рівня розвитку туристської галузі. У зв'язку з цим зростає актуальність і важливість теоретичних досліджень і розробок практичних рекомендацій щодо переходу туристського бізнесу до моделі розвитку, яка підтвердила свою ефективність в загальносвітовому масштабі. Однією з таких моделей може стати франчайзинг — система взаємин між туристськими операторами, що формують послугу, і регіональними туристськими агентствами, що реалізують її на місцях [1].

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Питання франчайзингу сфері послуг цікавило багатьох вчених, однак більшість досліджень у цій області зводяться до адаптації закордонного досвіду. Серед українських авторів, що досліджували теоретичні аспекти франчайзингу в туризмі, а також різні сторони використання закордонного досвіду його реалізації в українській тургалузі можна відзначити Т. О. Демуру, О. С. Височан, С. О. Костіна, Т. І. Ткаченко, Т. М. Ткачук, А. В. Солов'янчик, Н. В. Шумлянську тощо.

Метою статті є деталізація елементів системи управління франчайзингом із урахуванням специфіки туристського ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Туристська сфера послуг в усім світі перетерплює великі зміни, пов'язані з розвитком інформаційних технологій і загальним ростом конкуренції. Споживачі сьогодні всі частіше воліють самостійно організовувати свій відпочинок за допомогою

індивідуального бронювання необхідних послуг: авіаперельотів, готелів, екскурсій тощо. Розвиток систем лояльності, маркетингові заходи перевізників і готельних мереж також стимулюють споживачів туристських послуг уникати посередників у ланцюжку організації свого відпочинку. Таким чином, спостерігаємо два протилежних процеси: з одного боку, туристські послуги стають рік у рік доступніше усе більше широкому колу осіб, з інший, — туристи поступово відмовляються від послуг туроператорів.

У сучасних умовах відбувається загальне розширення туристського ринку, зростає конкуренція, збільшуються витрати на маркетинг, виникає необхідність постійного відновлення, формуються категорії комерційної таємниці, виникають ноу-хау, скорочується життєвий цикл учасників туристського ринку [2]. Все це породжує необхідність об'єднання зусиль організацій і створення системи кооперованих зв'язків у різних їхніх проявах і видах.

Розвитку франчайзингу туристських послуг України довгий час не було помітно [3]. Активний ріст як загального числа туристських компаній (рис. 1), так і франчайзингових турагентств відбувся починаючи з 2011 року [4].

Станом на грудень 2017 р. на ринку туристських послуг України працювали 10 компаній, що мають більше тисячі франчайзингових партнерів у цілому. 38,5% діючих франчайзі мають більше однієї роздрібною крапки по поточній франчайзинговій угоді, а 27% діючих франчайзі працюють більш ніж з однієї франшизою [6].

Особливості франчайзингу в сфері туристських послуг визначають і специфіку управління відносинами в даній сфері. Управління франчайзингом в сфері туристських послуг являє собою цілеспрямований вплив на систему бізнес-відносин між

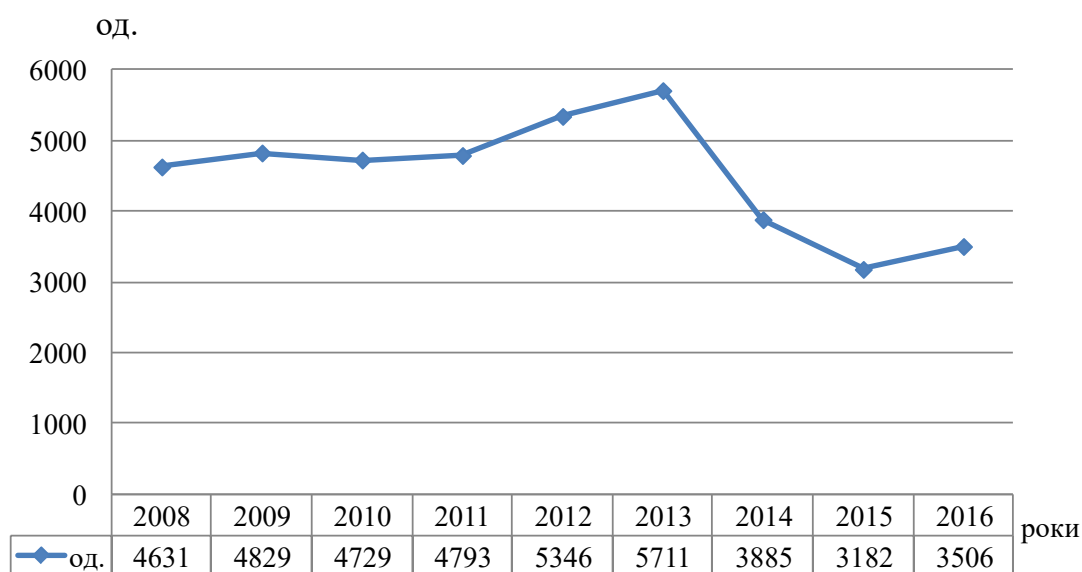

Рис. 1. Число турфірм на території України, одиниць
Джерело: складено авторами за даними [5]

франчайзером — туроператором і франчайзі — турагентством, що впорядковує, забезпечує її ефективне функціонування відповідно до інтересів всіх суб'єктів системи [7].

Будь-який процес управління представляється через свої функції: планування, організацію, координацію, мотивацію й контроль, необхідні для досягнення цілей керованої системи. Для детального вивчення управління франчайзингом необхідне розуміння управління кожної його функції.

1. Управління плануванням франчайзингових відносин сконцентровано навколо формування франшизного пакета. Франшизний пакет являє собою дзеркальне відбиття бізнесу франчайзера, виражене у формулюванні конкретної технології роботи, рецептури, унікальних ноу-хау, використовуваних у роботі. Також франшизний пакет в обов'язковому порядку містить у собі фінансові умови надання можливості франчайзі працювати за запропонованою схемою: паушальний внесок, роялті, маркетингові збори, різні форми винагород, бонусів, компенсацій та інше [8]. Формуючи франшизу, франчайзер аналізує не тільки свої витрати на формування пакета, але й витрати майбутніх періодів, пов'язані із супроводом діяльності своїх франчайзі (або координацією їхньої діяльності), а також передбачуваний прибуток від впровадження системи франчайзингу у свої бізнес-процеси.

2. Як правило, організація франчайзингових відносин пов'язана з пошуком і підбором місця для здійснення майбутнього виду діяльності й побудовою фінансової моделі майбутнього бізнесу. Очевидно, що основним завданням побудови фінансової моделі франчайзингового підприємства є прогнозування доходів від реалізації й оцінка операційних витрат для переходу бізнес-проекту на режим самооплатності

в як можна більше стислі строки. Період окупності франчайзингового проекту є одним з найважливіших показників, що впливають на ухвалення рішення потенційного франчайзі про покупку тієї або іншої франшизи [9].

3. У випадку успішного завершення організаційних заходів, обидві сторони франчайзингових відносин переходять до етапу укладання договору, що відбиває суть координації франчайзингових відносин.

4. Після підписання франчайзингового договору (договору комерційної концесії) і сплати франчайзі паушального внеску, сторони переходять до етапу реалізації проекту. Завданням франчайзера на даному етапі проекту є мотивація франчайзера до підвищення продажів «ушир і вглиб», тобто до розширення роздрібною мережі франчайзі й збільшенню загального виторгу по кожній окремій крапці.

5. П'ятою й заключною функцією управління франчайзингом є управління контролем. У зв'язку з тим, що тільки при послідовному дотриманні технології франчайзі може домогтися мультиплікації комерційного успіху франчайзера, а франчайзер у край зацікавлений в успішності бізнесу франчайзі, тому він покладає на себе право здійснення контролю за ходом виконання договору.

Висновки. Розвиток туристської галузі в Україні може бути прискорений шляхом консолідації зусиль і мультиплікації успішного бізнесу через франчайзингові інструменти. Управління франчайзингом сфери туристських послуг має свою специфіку, пов'язану з особливостями даного виду бізнесу. Ефективне управління франчайзинговими відносинами вимагає створення такої системи управління, що забезпечує ефективну діяльність всіх її учасників: і франчайзера, і франчайзі.

Література

1. Демура Т. О. Формування організаційно-управлінських механізмів підприємств туристичної сфери (на прикладі франчайзингової мережі «Галопоп по Європах»): Автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.01 / Демура Тарас Олександрович; Європейський ун-т. — К., 2005. — 20 с.
2. ITB World Travel Trends Report 2016/17 [електронний ресурс] — Режим доступу: https://www.itb-berlin.de/media/itb/itb_dl_all/itb_presse_all/World_Travel_Trends_Report_2016_2017.pdf.
3. Ткаченко Т. І. Франчайзинг як інноваційна форма бізнесу в туристичній індустрії України / Т. І. Ткаченко, С. О. Костін // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. — 2010. — Т. 23 (62), № 3. — С. 291–301.
4. Офіційний сайт Асоціації франчайзингу України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.franchising.org.ua>.
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Ткачук Т. М. Сучасні тенденції розвитку франчайзингових туристичних мереж / Т. М. Ткачук // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. — 2015. — Вип. 40(3). — С. 80–87.
7. Солов'янчик А. В. Розвиток франчайзингових відносин у туристичній індустрії / А. В. Солов'янчик // Бізнес Інформ. — 2015. — № 9. — С. 217–223.

8. Височан О. С. Організація приватного партнерства в туристичному секторі на засадах франчайзингу / О. С. Височан // Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер.: Економічні науки. — 2014. — Вип. 7(5). — С. 114–117.

9. Шумлянська Н. В. Впровадження франчайзингу у розподільчих системах туристичних підприємств / Н. В. Шумлянська // Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. — 2009. — Вип. 2. — С. 563–570.

References

1. Demura T. O. Formuvannia orhanizatsiino-upravlinskykh mekhanizmiv pidpriemstv turystychnoi sfery (na prykladi franchaizynhovoї merezhi «Halopom po Yevropakh»): Avtoref. dys... kand. ekon. nauk: 08.06.01 / Demura Taras Oleksandrovych; Yevropeyskyi un-t. — K., 2005. — 20 s.

2. ITB World Travel Trends Report 2016/17 [електронний ресурс] — Режим доступу: https://www.itb-berlin.de/media/itb/itb_dl_all/itb_presse_all/World_Travel_Trends_Report_2016_2017.pdf.

3. Tkachenko T. I. Franchaizynh yak innovatsiina forma biznesu v turystychnii industrii Ukrainy / T. I. Tkachenko, S. O. Kostin // Uchenye zapysky Tavrycheskoho natsionalnoho unyversyteta ym. V. Y. Vernadskoho. — 2010. — Т. 23 (62), # 3. — С. 291–301.

4. Ofitsiyni sait Asotsiatsii franchaizynhu Ukrainy [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://www.franchising.org.ua>.

5. Ofitsiyni sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

6. Tkachuk T. M. Suchasni tendentsii rozvytku franchaizynhovykh turystychnykh merezh / T. M. Tkachuk // Zbirnyk naukovykh prats Cherkaskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Serii: Ekonomichni nauky. — 2015. — Vyp. 40(3). — С. 80–87.

7. Solovianchyk A. V. Rozvytok franchaizynhovykh vidnosyn u turystychnii industrii / A. V. Solovianchyk // Biznes Inform. — 2015. — # 9. — С. 217–223.

8. Vysochan O. S. Orhanizatsiia pryvatnoho partnerstva v turystychnomu sektori na zasadakh franchaizynhu / O. S. Vysochan // Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Ser.: Ekonomichni nauky. — 2014. — Vyp. 7(5). — С. 114–117.

9. Shumlianska N. V. Vprovadzhennia franchaizynhu u rozpodilchykh systemakh turystychnykh pidpriemstv / N. V. Shumlianska // Ekonomichna stratehiia i perspektyvy rozvytku sfery torhivli ta posluh. — 2009. — Vyp. 2. — С. 563–570.

Селієвська Єлизавета Романівна

студентка

Київського національного університету технологій та дизайну

Селиевская Елизавета Романовна

студентка

Киевского национального университета технологий и дизайна

Seliievska Yelyzaveta

Student of the

Kyiv National University of Technology and Design

Тарасенко Ірина Олексіївна

доктор економічних наук, професор,

завідувач кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки

Київський національний університет технологій та дизайну

Тарасенко Ирина Алексеевна

доктор экономических наук, профессор,

заведующий кафедрой финансов и финансово-экономической безопасности

Киевский национальный университет технологий и дизайна

Tarasenko Irina

Doctor of Economics, Professor, Head of the Department

of Finance and Financial and Economic Security

Kyiv National University of Technology and Design

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

ФОРМИРОВАНИЕ МЕХАНИЗМА УПРАВЛЕНИЯ ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТЬЮ ПРЕДПРИЯТИЯ

FORMATION OF THE MECHANISM OF MANAGEMENT OF FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE

Анотація. У статті розглянуто сутність фінансово-економічної безпеки та визначено її місце в економічній безпеці підприємства. Досліджено механізм управління фінансово-економічною безпекою підприємства, його структуру та зміст основних складових. Доведено, що ефективність управління фінансово-економічною безпекою залежить від дотримання ряду принципів та застосування певних методів управління фінансово-економічною безпекою підприємства.

Ключові слова: фінансово-економічна безпека, механізм управління фінансово-економічною безпекою підприємства.

Аннотация. В статье рассмотрена сущность финансово-экономической безопасности и определено ее место в экономической безопасности предприятия. Исследован механизм управления финансово-экономической безопасностью предприятия, его структуру и содержание основных составляющих. Доказано, что эффективность управления финансово-экономической безопасностью зависит от соблюдения ряда принципов и применения определенных методов управления финансово-экономической безопасностью предприятия.

Ключевые слова: финансово-экономическая безопасность, механизм управления финансово-экономической безопасностью предприятия.

Summary. In the article the essence of financial and economic security is considered and its place in the economic safety of the enterprise is determined. The mechanism of management of financial and economic security of the enterprise, its structure and content of the main components is investigated. It is proved that the effectiveness of management of financial and economic security depends on observance of a number of principles and application of certain methods of management of financial and economic security of the enterprise.

Key words: financial and economic security, mechanism of management of financial and economic security of the enterprise.

Вступ. В сучасних умовах наслідком підвищення рівня небезпек, загроз і ризиків внутрішнього та зовнішнього середовища є зменшення доходів і прибутків підприємства, втрата ліквідності, платоспроможності й фінансової незалежності. За таких умов досить важливим є дослідження теорії управління фінансово-економічною безпекою підприємства з метою своєчасного виявлення і усунення непередбачуваних обставин, які зумовлюють фінансову нестабільність підприємства.

Метою даної статті є визначення сутності поняття фінансово-економічної безпеки підприємства та обґрунтування структури механізму управління нею.

Виклад результатів дослідження. Механізм управління фінансово-економічною безпекою у своїх працях вивчали такі економісти: Барановський О. І., Бінько І. Ф., Бланк І. А., Варналій З. С., Горачева К. С., Дацків Р. А., Дикань В. Л., Єрмошенко М. М., Ілляшенко С. Н., Кірієнко А. В., Кириченко О. А., Лаптев С. М., Назаренко І. Л., Пригунов П. Я., Реверчук Н. Й., Шлемко В. Т. та інші.

Формування понять є складним, а інколи і довгостроковим процесом. Наукові поняття формуються на основі науково-теоретичної і науково-дослідницької діяльності.

Поняття фінансово-економічної безпеки підприємства інтегрує в собі такі категорії, як економічна безпека суб'єкта господарювання та фінанси підприємства, що дають можливість глибше його вивчати з метою визначення важливості впливу на загальний стан розвитку підприємства [2].

Бланк І. А. в своїх працях досліджує загальні характеристики фінансової безпеки підприємства, які полягають в тому, що фінансова безпека є основним та найважливішим структурним елементом еконо-

мічної безпеки підприємства; являє собою систему кількісних і якісних індикаторів фінансового стану підприємства, що відображає реальний рівень захищеності його фінансових інтересів; створює фінансові передумови для сталого розвитку підприємства сьогодні та в майбутньому [1].

Сутність управління фінансовою безпекою полягає у забезпеченні стану, що характеризується збалансованістю і якістю фінансових інструментів та послуг, стійкістю до загроз, здатністю підприємства забезпечувати реалізацію фінансових інтересів, спрямованістю на ефективний та сталий розвиток [9].

Фінансово-економічна безпека підприємства — це такий фінансово-економічний стан, який сприяє забезпеченню захищеності його фінансово-економічних інтересів від негативних чинників внутрішнього і зовнішнього середовища та створення необхідних фінансово-економічних умов для безперервної успішної діяльності та стійкого розвитку підприємства.

Метою забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства є досягнення найвищої ефективності та стабільності його функціонування і створення умов для подальшого розвитку шляхом своєчасного виявлення та запобігання внутрішнім та зовнішнім загрозам.

Необхідно відзначити, що фінансово-економічна безпека підприємства є динамічною ознакою, що змінюється під впливом чинників і загроз внутрішнього та зовнішнього середовища. Існує кілька підходів до визначення поняття фінансово-економічної безпеки (рис. 1).

Стабільність роботи будь-якого підприємства залежить від збалансованості та ефективності механізму управління фінансовою безпекою. Розробка механізму управління фінансово-економічною

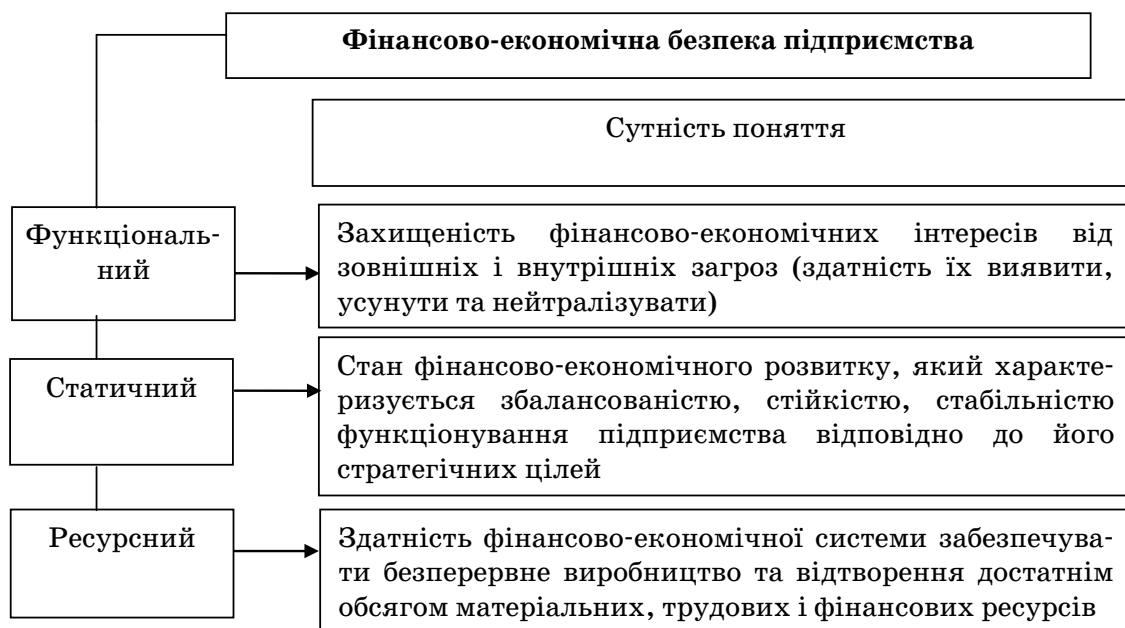

Рис. 1. Підходи до визначення сутності поняття фінансово-економічної безпеки підприємства
(складено авторами на основі [7, с. 53])

безпекою підприємства є складовою процесу забезпечення фінансової безпеки підприємства.

Отже, головною умовою досягнення стійкого розвитку та функціонування підприємства є розробка та впровадження дієвого механізму управління фінансово-економічною безпекою, сутність якого полягає у забезпечення здатності підприємства протидіяти зовнішнім та внутрішнім загрозам.

Орлова В. В. трактує «механізм управління фінансовою безпекою підприємства» як комплекс взаємозалежних модулів, що визначають порядок розробки і реалізації управлінських рішень, пов'язаних з формуванням тактичних та стратегічних планів захисту пріоритетних фінансових інтересів підприємства від дії різних загроз [8].

Горячева К. С. розглядає «механізм управління фінансовою безпекою підприємства» як єдність процесу управління і системи управління, що відповідає існуванню діалектичної суперечності змісту (процес управління) і форми (структура управління) [3].

В загальному розумінні «механізм управління фінансовою безпекою підприємства» — це дії апарату управління підприємством, які спрямовуються на ефективне використання фінансового потенціалу підприємства, захист підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз шляхом аналізу та управління наявними ризиками.

Механізм управління фінансово-економічною безпекою підприємства можна розглядати як систему

організаційних, фінансових та правових способів впливу, що мають на меті вчасне виявлення і ліквідацію загроз безпеці підприємства.

Механізм управління фінансово-економічною безпекою підприємства призначений для виконання таких основних завдань: забезпечення фінансової стійкості підприємства, платоспроможності, ліквідності, фінансової незалежності; забезпечення оптимального залучення та ефективного використання фінансових ресурсів підприємства; виявлення та класифікування зовнішніх і внутрішніх небезпек та загроз фінансовому стану підприємства та розробка відповідних заходів для їх своєчасного усунення; розробка та реалізація фінансової стратегії; забезпечення достатнього рівня фінансової незалежності підприємства; забезпечення достатньої гнучкості при прийнятті фінансових рішень; забезпечення захищеності фінансових інтересів власників підприємства [3].

Розробка та впровадження ефективного механізму фінансово-економічної безпеки є однією з головних умов досягнення позитивного результату діяльності підприємства.

Основні елементи механізму управління фінансово-економічною безпекою повинні визначатися із врахуванням фінансово-економічних інтересів підприємства та гарантувати стійку систему захисту. Так, Ліпкан В. Л. вважає, що механізм фінансової безпеки включає сукупність цілей, функцій,

Рис. 2. Структурі механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки підприємства
(розроблено авторами на основі [7, ст. 208; 8, ст. 193])

принципів і методів, взаємодія яких забезпечує ефективне функціонування системи безпеки [5]. В свою чергу, до складу елементів механізму управління фінансовою безпекою підприємства Горячева К. С. відносить: сукупність фінансових інтересів підприємства; функції, принципи і методи управління; організаційну структуру; управлінський персонал; техніку і технології управління; фінансові інструменти; критерії оцінювання рівня фінансової безпеки [3].

Організаційна складова управління фінансово-економічною безпекою підприємства передбачає склад і підпорядкованість різних елементів, ланок і рівнів управління фінансово-економічною безпекою та наявність необхідного персоналу, наділеного відповідними повноваженнями щодо управління фінансово-економічною безпекою. Структуру механізму управління фінансово-економічною безпекою наведено на рис. 2.

До складу фінансових інструментів забезпечення фінансово-економічної безпеки слід віднести платіжні інструменти, кредитні інструменти, депозитні інструменти, інвестиційні інструменти та інструменти страхування [5].

Фінансові важелі забезпечення фінансової безпеки підприємства — це система стимулів та заохочень для менеджерів за ухвалення ефективних управлінських рішень і система санкцій за негативні наслідки їх дії у сфері фінансової безпеки, а також загальний внутрішній механізм управління підприємством [10].

Організація, аналіз, планування, мотивація і контроль являють собою головні функції управління фінансово-економічною безпекою.

Аналіз фінансово-економічної безпеки включає аналіз зовнішнього і внутрішнього середовища, оцінку загроз та їх можливих наслідків, оцінку й розрахунок індикаторів рівня фінансово-економічної безпеки підприємства.

Методичне забезпечення фінансово-економічної безпеки на підприємстві ґрунтується на таких методах: метод фінансово-економічного аналізу, економіко-математичного моделювання, прогнозування, техніко-економічний та балансовий. Загалом, методичне забезпечення ефективного управління

фінансово-економічною безпекою поділяється на дві групи: фінансово-економічні методи та економічні важелі.

Механізм забезпечення економічної безпеки підприємства реалізується через: стратегічне планування фінансово-господарської діяльності; оперативне оцінювання досягнутого рівня забезпечення економічної безпеки підприємства та вироблення рекомендацій; оперативне планування фінансово-господарської діяльності підприємства; практичну реалізацію розроблених планів та заходів. Також на роботу системи впливають внутрішні і зовнішні загрози [11].

Одним з головних елементів механізму управління безпекою на підприємстві є його інформаційно-аналітичне забезпечення, яке має містити якісні і кількісні значення індикаторів фінансово-економічної безпеки, інформацію про наявність ризиків та загроз для підприємства, фінансові інтереси підприємства та ступінь їх реалізації, план забезпечення фінансово-економічної безпеки, інформацію про обсяг фінансових ресурсів, їх використання та джерела їх надходження, бюджет.

Висновки. Постійний контроль та моніторинг рівня фінансово-економічної безпеки підприємства дає можливість на ранньому етапі виявити ознаки кризового розвитку, визначити його масштаби та розробити заходи для уникнення розвитку даної ситуації. Діагностика діяльності підприємства в системі фінансово-економічної безпеки — це системний аналіз середовища його функціонування за допомогою взаємозалежних та взаємодоповнюючих показників, які відображають стан використання потенціалу підприємства та оцінку рівня безпеки. Результати діагностики є основою прийняття відповідних управлінських рішень [7].

Отже, підтримання належного рівня фінансово-економічної безпеки на підприємстві сприятиме досягненню цілей та завдань підприємства і створить умови для своєчасного виявлення й подолання загроз та небезпек зовнішнього і внутрішнього середовища. Підтримка належного рівня фінансово-економічної безпеки можлива лише за умови створення ефективного механізму управління фінансово-економічною безпекою підприємства.

Література

1. Бланк І. А. Управління фінансовою безпекою підприємства / І. А. Бланк — К.: Ельга, Ніка-Центр, 2004. — с. 64.
2. Гончар В. Г. Фінансово-економічна безпека підприємств України — запорука фінансової безпеки держави / В. Г. Гончар // Актуальні проблеми економіки. — 2015. — № 8. — С. 150–158. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2015_8_20
3. Горячева К. С. Механізм управління фінансовою безпекою підприємства: дис. канд. екон. наук: 08.06.01 / Горячева К. С.; Київський національний університет технологій та дизайну. — Київ, 2006.
4. Іващенко О. В., Четверіков П. М. / Система фінансово-економічної безпеки підприємства / О. В. Іващенко, П. М. Четверіков. — [Електронний ресурс]. Науковий журнал «Бізнес Інформ». № 9, Харків, 2011. — С. 129–131.

5. Ліпкан В. А. Безпекознавство: Навч. посібник / Ліпкан В. А. — Київ, 2003.
6. Малик О. В. Механізм управління фінансовою безпекою підприємства / О. В. Малик // Економічний простір: зб. наук. пр. Придніпровської державної академії будівництва та архітектури. — Дніпропетровськ: ПДАБА, 2015. — № 99. — С. 154–166.
7. Мойсеєнко І. П. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства: Навч. Посібник / Мойсеєнко І. П., Марченко О. М. — Львів, 2011. — № 10 (112). — С. 64–73.
8. Орлова В. В. Моделювання механізмів управління фінансовою безпекою підприємства: дис. канд. екон. наук: 08.00.11 / Орлова В. В.; Прикарпатський університет ім. В. Стефаника. — Івано-Франківськ, 2008.
9. Столбов В. Ф., Шаповал Г. М. / Особливості управління системою фінансово-економічної безпеки / В. Ф. Столбов, Г. М. Шаповал // Комунальне господарство міст. Науково технічний збірник. — 2013. — № 111.
10. Фролов С. М. Управління фінансово-економічною безпекою економічних суб'єктів господарювання: Навч. посібник / Фролов С. М., Козименко О. В., Бойко А. О. — Суми, 2015.
11. Хринюк О. С. Система забезпечення економічної безпеки підприємства: основні елементи [Електронний ресурс] / О. С. Хринюк, М. Р. Корчовна / Ефективна економіка. — 2015. — № 3. — Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3927>

Усенко Ірина Олегівна

студентка

Інституту банківських технологій та бізнесу

Державного вищого навчального закладу «Університет банківської справи»

Усенко Ирина Олеговна

студентка

Института банковских технологий и бизнеса

Государственного высшего учебного заведения «Университет банковского дела»

Usenko Iryna

Student of the

Institute of Technology and Business Banking of the

State Higher Education Institution «Banking University»

СТАН ТА АНАЛІЗ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ В УКРАЇНІ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ОБЛІКУ В ПРОФСПІЛКОВИХ ОРГАНІЗАЦІЯХ

СОСТОЯНИЕ И АНАЛИЗ БЕЗНАЛИЧНЫХ РАСЧЕТОВ В УКРАИНЕ И ОСОБЕННОСТИ ИХ УЧЕТА В ПРОФСОЮЗНЫХ ОРГАНИЗАЦИЯХ

STATUS AND ANALYSIS CASHLESS PAYMENT IN UKRAINE AND FEATURES OF ACCOUNTING FOR TRADE UNION ORGANIZATIONS

Анотація. У статті досліджено відмінність між готівковими та безготівковими розрахунками, окреслено особливості безготівкових розрахунків та принципи здійснення в профспілкових організаціях. Проведено аналіз безготівкових розрахунків профспілок. Окреслено бухгалтерські рахунки обліку відповідних розрахунків

Ключові слова: грошові розрахунки, безготівкові розрахунки, безготівковий обіг, облік безготівкових розрахунків.

Аннотация. В статье исследовано различие между наличными и безналичными расчетами, обозначены особенности безналичных расчетов и принципы осуществления в профсоюзных организациях. Проведен анализ безналичных расчетов профсоюзов. Определены бухгалтерские счета учета соответствующих расчетов.

Ключевые слова: денежные расчеты, безналичные расчеты, безналичный оборот, учет безналичных расчетов.

Summary. The paper investigates the distinction between cash and non-cash settlements, particularly designated non-cash payments and principles of implementation for trade union organizations. The analysis of non-cash settlements in trade union organizations was made.

Key words: cash payments, cashless payments, cashless transactions, recording of non-cash payments.

Вступ. Безготівкові розрахунки є одними з основних способів розрахунків між підприємствами, організаціями та установами як в Україні, так і в інших країнах світу. Безготівкові розрахунки дають можливість значно скоротити кількість готівкових грошових коштів, що знаходяться в обігу в країні та частку ризику при розрахунках покупців з постачальниками.

Проблемою розвитку ринку безготівкових розрахунків займалися В.І. Міщенко [10], Н. Бондаренко, О. Вовчак [8], С. Волосович, О. Малолеткова [9] та інші.

Постановка завдання. За мету статті було обрано дослідження сучасного стану безготівкових розра-

хунків України та особливості їх обліку в профспілкових організаціях.

Виклад основного матеріалу. Грошові розрахунки, які здійснюються профспілками, можуть здійснюватися як готівкою, так і в безготівковому порядку. В сукупності ці грошові розрахунки створюють грошовий обіг профспілок.

Безготівкові розрахунки — це перерахування певної суми коштів з рахунків платників на рахунки отримувачів коштів, а також перерахування банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, унесених ними готівкою в касу банку, на рахунки отримувачів коштів. Ці розрахунки проводяться банком на підставі розрахункових

документів на паперових носіях чи в електронному вигляді [8].

Безготівкові розрахунки в профспілках здійснюються у відповідності до нормативно-правових актів державного рівня регулювання бухгалтерського обліку безготівкових розрахунків (табл. 1).

Таким чином, ГКУ та ЦКУ регламентують загальні питання щодо організації бухгалтерського обліку. Зокрема, ГКУ регулює договірні відносини між суб'єктами господарювання, відповідальність за невиконання договірних зобов'язань, а також регламентує поведінку суб'єктів господарювання при здійсненні безготівкових розрахунків.

ЦКУ регулює питання щодо використання грошових коштів, які знаходяться на банківських рахунках, а також питання щодо строку позовної давності дебіторської заборгованості. Відповідно до ст. 1070 ЦКУ за користування грошовими коштами, що знаходяться на рахунку клієнта, банк повинен сплачувати відсотки, сума яких зараховується на рахунок клієнта, якщо інше не встановлено договором або законом.

Основними нормативними документами, що регламентують бухгалтерський облік операцій з безготівковими коштами є Закон України «Про банки і банківську діяльність» [4] та Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [6]. Закон України «Про банки і банківську діяльність» визначає основні вимоги щодо банківського обслуговування рахунків.

Організаційна модель обліку безготівкових розрахунків профспілок має вигляд як на рис. 1.

У сукупному грошовому обороті найбільшу питому вагу отримують безготівкові розрахунки, так як вони володіють рядом переваг перед готівково-грошовими розрахунками.

Ці переваги відображаються, передусім, у прискоренні розрахунків, економії витрат, пов'язаних з перевезенням готівки, їх перерахунком і зберіганням. Застосування безготівкових розрахунків зменшує потребу в обороті грошових знаків держави. Крім того, при даних розрахунках грошова маса акумулюється в банках і створюються умови для контролю за їх цільовим використанням.

Безготівкові розрахунки в профспілкових організаціях України здійснюються лише за рахунок одного виду розрахункових документів — платіжного доручення.

Розрахунки між профспілковими організаціями провадяться в безготівковій формі шляхом переказу коштів з банківських рахунків однієї юридичної особи на рахунки іншого на підставі платіжного доручення.

Для оплати товарів, послуг, перерахування коштів та інших операцій з грошовими коштами в сучасних умовах в профспілках почали використовувати спеціальний засіб платежу у вигляді банківської платіжної картки. Умови випуску та використання цього платіжного інструмента визначені

Таблиця 1

Державні нормативно-правові акти, що регламентують бухгалтерський облік безготівкових розрахунків

№ п/п	Назва Закону, нормативного акту, Інструкції, Положення, МСА, МСБО, МСФЗ, П(С)БО	Стислий зміст та ступінь використання в процесі обліку, контролю та аналізу досліджуваних об'єктів
1	Господарський кодекс України (ГКУ) [1]	Встановлено межі господарсько-правової відповідальності за невиконання договірних умов та порядок відшкодування збитків. Визначено особливості здійснення ЗЕД
2	Податковий кодекс України (ПКУ) [2]	Визначено сутність поняття «кошти», а також можливість включення позитивної та негативної курсової різниці до складу доходів або витрат в податковому обліку
3	Цивільний кодекс України (ЦКУ) [3]	Зазначено строк позовної давності дебіторської заборгованості, визначено права та обов'язки банку при відкритті поточного та інших рахунків у банку, прописано черговість списання грошових коштів з рахунків банку
4	Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [5]	Визначено правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні
5	Закон України «Про банки і банківську діяльність» [4]	Визначає основні вимоги щодо банківського обслуговування рахунків. Глава 11 встановлює обов'язок банків ідентифікувати клієнтів, які відкривають рахунки та осіб, уповноважених діяти від імені зазначених клієнтів
6	Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [6]	Визначає коло осіб, яким банки мають право відкривати рахунки, а також орган (Національний банк України), який встановлює порядок відкриття банками рахунків та їх режими. Види рахунків, що можуть відкриватися банками

Джерело: розроблено автором

Рис. 1. Загальна схема організації обліку безготівкових розрахунків профспілок

Положенням про порядок емісії платіжних карток і здійснення операцій з їх застосуванням, затвердженого постановою Правління НБУ від 19.04.05 № 137 [7].

Платіжна картка — це спеціальний платіжний засіб у вигляді виготовленої і виданої пластикової або іншого виду картки для оплати товарів та послуг, перерахування коштів зі своїх рахунків на рахунки інших осіб, одержання готівки у касах банків, у банкоматах та інших розрахункових операцій за договором між банком і клієнтом.

Витрати з контрагентами в профспілках обліковуються на субрахунок 631 «Розрахунки з поставальниками».

Розрахунки за податками й платежами в профспілках застосовуються при сплаті ПДФО із заробітної плати та військового збору виконавчого апарату обкому профспілки. Для цього використовується субрахунок 641 «Розрахунки за податками».

Для обліку сплати коштів по єдиному соціальному внеску використовується рахунок 651 «Розрахунки за страхуванням».

Для обліку перерахування профспілкових внесків вищим органам профспілки згідно статутних вимог використовується рахунок 682 «Внутрішні розрахунки».

Вивчення стану розрахунків показало, що в профспілках практично не застосовуються готівкові розрахунки. Як виключення, допускається оплата готівкою придбання товарів у фізичних осіб-підприємців при неможливості їх придбання в торговельній мережі (придбання квітів, шиномонтажні роботи і таке інше) на незначні суми. Для придбання канцтоварів, інших товарів в організації застосовується

банківська картка. Облік витрат по ній ведеться на субрахунок 335 «Кошти на банківських картках».

У той же час, профспілки в обслуговуючому банку, мають можливість отримати кошти для виплати заробітної плати управлінському апарату і інших виплат (матеріального заохочення, на відрядження) та готівку на поточні потреби, господарські витрати. Для отримання готівкових коштів з поточного рахунку в організації використовується чекова книжка з грошовими чеками.

Отримані профспілками кошти мають цільове обов'язкове використання, яке затверджується кошторисом на щорічній основі.

Аналіз руху коштів на поточному рахунку здійснюється на основі звітних (базуючись на фінансовий звіт до ЦК Профспілки), так і планових показників (затвердженого кошторису). При цьому останні виступають одночасно інструментом управління грошовими потоками. Це досягається шляхом контролю за відповідністю їх реального руху до планових показників та прийняттям необхідних коригуючих заходів.

У зв'язку з тим, що профспілки не ведуть виробничої діяльності, вони мають незначний обсяг безготівкових платежів, більшість з яких носять постійний характер. Різновиди безготівкових платежів розглянуто на рис. 2.

Аналізуючи нерегулярні платежі профспілок, зроблено висновок про рідкість безготівкових розрахунків з контрагентами. При здійсненні таких розрахунків визначено їх процес:

1. Укладення договору з контрагентом.
2. Отримання товару, видаткової накладної та рахунку-фактури від поставальника.

Рис. 2. Різновиди безготівкових розрахунків профспілок

3. Складання платіжного доручення на перерахування суми коштів згідно з рахунком.

4. Проведення контролю списання коштів з рахунку профспілки по виписці банку.

Для зменшення готівкового обігу, згідно з рекомендаціями Федерації профспілок України оформлюють платіжні картки в банківських установах. В виконавчому апараті обласних організацій профспілок проведені роботи по оформленню зарплатних карток.

Аналізуючи стан безготівкових розрахунків в профспілках, можна зробити такі **висновки**:

– безготівкові розрахунки здійснюються через банк шляхом перерахування коштів з рахунку платника на рахунок одержувача коштів;

– кошти зберігаються в банках, за винятком залишків готівки в касі;

– розрахункові документи банк приймає до виконання в межах наявних коштів на рахунку організації;

– розрахунково-касове обслуговування здійснюється на договірній основі;

– аналіз безготівкових розрахунків дає змогу контролювати заборгованість, регулювати її погашення, зменшуючи ризики діяльності профспілкових організацій.

Література

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>.
2. Податковий Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
3. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=435-15>.
4. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
5. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
6. Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» від 05.04.2001 № 2346-III зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>.

7. Положення про порядок емісії платіжних карток і здійснення операцій з їх застосуванням: Постанова Правління НБУ від 19.04.05 № 137 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE10823.html.

8. Вовчак О.Д. Платіжні системи: [Навч. посібник] / О.Д. Вовчак, Г.Є. Шпаргало, Т.Я. Андрейків — К.: Знання, 2008. — 341 с.

9. Малолеткова О. Нюанси безготівкових розрахунків [Текст] / Оксана Малолеткова // Урядовий кур'єр. — 2013. — № 175 (26 верес.). — С. 13.

10. Міщенко С. Вдосконалення системи безготівкових роздрібних платежів [Текст] / С. Міщенко / Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка // відп. ред. В.Д. Базилевич. — Київ: Київський ун-т, 2014. — Вип. 5(158): Економіка. — С. 22–28.

Хмара Міла Василівна*кандидат філософських наук, доцент
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука***Хмара Мила Васильевна***кандидат философских наук, доцент
Международный экономико-гуманитарный университет
имени академика Степана Демьянчука***Khmara Mila***PhD in Philosophy Sciences, Associate Professor
International Economic and Humanitarian University
the name of Academician Stepan Demyanchuk*

ПРОБЛЕМИ КОМПЕНСАЦІЇ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ У МЕДІА-ПРАВІ

ПРОБЛЕМЫ КОМПЕНСАЦИИ МОРАЛЬНОГО ВРЕДА В МЕДИА-ПРАВЕ

PROBLEMS OF COMPENSATION OF MORAL DAMAGE IN MEDIA LAW

Анотація. У статті проаналізовано відображення вимоги компенсації моральної шкоди в медіа-законодавстві України та визначено основні напрями доопрацювання положень нормативно-правових актів в світлі новітніх мас-медійних тенденцій. Акцентовано на необхідності конкретизації правових положень щодо компенсації моральної шкоди, завданої перешкоджанням законній професійній діяльності журналістів, та доцільності розробки комплексної методики вирахування грошового розміру компенсації у випадку порушення особистих немайнових прав та заподіяння моральної (немайнової) шкоди учасникам інформаційних відносин.

Ключові слова: медіа-право, масово-інформаційно-комунікативні відносини, правопорушення інформаційного характеру, правове регулювання відшкодування моральної шкоди, компенсація моральної шкоди.

Аннотация. В статье проанализировано отражение требования компенсации морального вреда в медиа-законодательстве Украины и определены основные направления доработки положений нормативно-правовых актов в свете новейших медиа-тенденций. Подчеркнута необходимость конкретизации правовых положений касательно морального вреда, нанесенного препятствием законной профессиональной деятельности журналистов, и целесообразность разработки комплексной методики определения денежного размера компенсации в случае нарушения личных неимущественных прав и нанесения морального (неимущественного) вреда участникам информационных отношений.

Ключевые слова: медиа-право, массово-информационно-коммуникационные отношения, правонарушения информационного характера, правовое регулирование компенсации морального вреда, компенсация морального вреда.

Summary. The article deals with the analysis of the reflection of compensation for moral injury requirement in the media legislation of Ukraine and the main directions of the statutes of the regulatory acts correcting in the light of the newest media trends. The author emphasises on the necessity to concretize the legal statutes on compensation for moral injury caused by the impeding legal professional activities of journalists and the development of a complex method for calculating of the amount of compensation in case of violation of personal non-property rights and causing moral (non-property) injury to participants in information relations.

Key words: media law, mass and information and communicative relations, violation of informational character, legal regulation of compensation for moral injury, compensation for moral injury.

Постановка проблеми. Законодавче забезпечення прав людини та створення ефективних механізмів їх захисту — фундаментальні індикатори розбудови демократичної держави, громадянського суспільства та гуманізації соціальних відносин. Важливим аспектом окреслених проце-

сів є визнання права людини на немайнові блага та компенсацію моральної (немайнової) шкоди, що полягає у «фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку

з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи» (ч. 2 ст. 23 ЦК України) [17].

Першочергового значення захист немайнових прав людини та відшкодування моральної (немайнової) шкоди набувають в мас-медіа комунікації, позначеній предметною спрямованістю на засадничі суспільні проблеми, інтенсивністю та широтою розповсюдження інформації, долученням до комунікативних процесів соціальних інститутів та значної кількості представників різних соціальних груп, здатною ефективно регулювати соціальні відносини.

З огляду на те, що осердя мас-медіа комунікації утворюють отримання, переробка і поширення соціально вагомої інформації (у формі інформаційної продукції ЗМІ) спеціалізованими мас-медіа інститутами та її сприйняття і засвоєння «великими, соціально різномірними, розосередженими аудиторіями» [7, с. 26], маємо підстави стверджувати, що основним предметом правового регулювання в окресленій сфері є упередження і покарання правопорушень інформаційного характеру та компенсація заподіяної ними моральної шкоди.

При цьому специфіка масово-інформаційно-комунікативних відносин зумовлює актуальність проблеми визначення особливостей компенсації моральної шкоди в контексті медіа-права — підгалузі у спеціальній частині інформаційного права, пов'язаної з «відповідними інститутами провідних галузей права: конституційного, адміністративного, цивільного та кримінального <...>, з рядом комплексних галузей права: трудовим, господарським, фінансовим та іншими», спеціальними галузями права, міжгалузевими комплексними інститутами: правом інтелектуальної власності, рекламним правом та ін. та в суб'єктивному змісті конкретизованої як «множина прав і обов'язків, що виникають при функціонуванні ЗМІ» [18, с. 31–33].

Аналіз досліджень та публікацій. У вітчизняній науковій традиції теоретичне осмислення інституту компенсації моральної шкоди пройшло шлях від «повного ігнорування можливості застосування такого способу захисту цивільних прав і аж до його цілковитого визнання» [16, с. 67]. Апогею інтерес до проблеми сягнув у другій половині 1990-х рр., із закріпленням в Конституції України та низці нормативно-правових актів понять моральна (немайнова) шкода, моральні збитки, моральна втрата, втрати немайнового характеру, право відшкодування (компенсації) моральної (немайнової) шкоди [2, с. 84–85]. У 1990–2010-х рр., поряд з уніфікацією поглядів щодо можливості компенсації моральної шкоди, в українській юридичній думці простежується диференціація підходів до проблеми за галузями

права. Так, право на компенсацію моральної шкоди у цивілістичному аспекті висвітлювали В. Басай (2010), С. Булеца (2016), Ю. Бурзель (2003), І. Бурлак (2009), В. Валюх (1999), М. Галянтч (1999), А. Гриняк (2013), Л. Єсіпова (2009), А. Загорулько (1996, 2000), І. Коваль (2007), Л. Корчевна (1998), О. Кочина (2013, 2014, 2016), К. Кравченко (2002), Л. Красицька (2010), Т. Крисань (2011), С. Куліцька (2016), І. Майстер (2015), М. Мікулина (2004), І. Ніжинська (2012), Г. Оверко (2012), В. Паліюк (1999, 2000), Є. Підлісний (2009), В. Примах (2009, 2014), І. Протас (2000), Г. Резнік (2014), С. Ременяк (2007), Ю. Рябченко (2009), С. Сиротенко (2002, 2006), О. Сліпченко (2010), Т. Степаненко (2008), Р. Стефанчук (2007), І. Тімуш (2013), Д. Толкачова (2009, 2010), Г. Фединак (1994), Д. Шапошнікова (2005), С. Шимон (1997, 1998) та ін. Право на компенсацію моральної шкоди у трудових правовідносинах — М. Невалінний (1996, 1998), В. Плаксін (1995), Я. Протопопова (2011), В. Чернадчук (2001). Право на компенсацію моральної шкоди у кримінальному процесі — М. Гошовський (1998), В. Ільковець (1993), О. Крикунов (2002), О. Кучинська (1998), М. Сіроткіна (2006). Психологічні аспекти відшкодування моральної шкоди аналізували О. Андрієнко (2009), С. Антосик, О. Кокун (1998). Загальнотеоретичному розгляду права людини на компенсацію моральної шкоди присвячено дисертацію та публікації О. Грищук (2002) [2]. Відзнаками наукового дискурсу останніх десятиліть стали одностайність поглядів щодо можливості компенсації моральної шкоди; конкретизація дефініцій моральної шкоди, загальноправового інституту компенсації моральної шкоди, презумпції моральної шкоди; аналіз доказів та доказувань моральної шкоди; розробка критеріїв визначення розміру компенсації моральної шкоди; урахування набутків сучасної психологічної науки про механізми заподіяння страждань та загладжування останніх; вивчення європейського правотворчого і правозастосувального досвіду та перспектив його інтеграції у вітчизняне правове поле.

Деякі аспекти компенсації моральної шкоди, зокрема в зв'язку з діяльністю ЗМІ, розглянуто в дослідженнях, присвячених проблемі захисту честі, гідності та ділової репутації особи. До прикладу, в дисертації Д. Луспеніка (2003) [6] проаналізовано відображення в нормативно-правових актах права на відшкодування моральної шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням та поширенням недостовірної інформації й підкреслено, що «до предмету доказування у справах про захист честі, гідності та ділової репутації входять факти розповсюдження відомостей, що порочать честь, гідність чи ділову репутацію, наявності вчинення шкоди інтересам позивача, а також факт можливого спричинення майнової або моральної шкоди» [5, с. 12–13]. Окремі аспекти означеної проблеми в зв'язку з захистом честі, гідності та ділової репутації висвітлено в працях

З. Галаджун (2010), Р. Головенко (2007), Д. Гусака (2010), О. Кохановської (2005), В. Мульченко (2002), І. Саприкіної (2006), Р. Стефанчука (2001, 2004, 2007), А. Церковної (2003) та ін.

Водночас, наукові дослідження, присвячені проблемі компенсації моральної шкоди в контексті медіа-права, з урахуванням специфіки масово-інформаційної комунікації та професійної мас-медіа діяльності наразі відсутні.

Отже, **метою** пропонованої публікації є аналіз відображення вимоги компенсації моральної шкоди в медіа-законодавстві України та визначення основних напрямів доопрацювання положень нормативно-правових актів в світлі новітніх мас-медійних тенденцій.

Виклад основного матеріалу. Враховуючи, що медіа-право має кількарівневу структуру, утворену міжнародними документами, до яких приєдналася держава; Конституцією України, що встановлює фундаментальні принципи функціонування інформаційної сфери; кодексами в галузях матеріального та процесуального права; законами, які специфікують положення Конституції щодо інформаційної сфери; підзаконними нормативно-правовими актами, зупинимось на основних питаннях, пов'язаних з компенсацією моральної шкоди в мас-медіа комунікації, та відповідних положеннях медіа-законодавства.

Засади щодо компенсації моральної шкоди в контексті інформаційних відносин є положення Конституції України [4, с. 30–32], передусім, ч. 4 ст. 32, в якій закріплено право на компенсацію моральної шкоди, завданої людині збиранням, зберіганням, використанням та поширенням недостовірної інформації про неї та членів її сім'ї, та ст. 54, якою встановлено право на компенсацію моральної шкоди, завданої порушенням прав інтелектуальної власності та авторських прав [5].

У ст. 23 Цивільного кодексу України зазначено, що особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав, а в ч. 2 ст. 23 з-поміж визначників моральної шкоди вказано на душевні страждання, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів (п. 2 ч. 2 ст. 23), та приниженням честі, гідності та ділової репутації (п. 4 ч. 2 ст. 23) [17] — обставини, що можуть виникати у контексті інформаційних відносин. Також встановлено, що розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення (ч. 3 ст. 23) [17].

Вказівку на компенсацію моральної шкоди у сфері інформаційних відносин містить ч. 2 ст. 200 ЦКУ, в якій зазначено, що суб'єкт відносин у сфері ін-

формації може вимагати усунення порушень його права та *відшкодування майнової і моральної шкоди*, завданої такими правопорушеннями [17]. При цьому ч. 1 ст. 201 містить положення, за яким особистими немайними благами, що охороняються цивільним законодавством, є, з-поміж іншого, честь, гідність і ділова репутація; авторство та свобода літературної творчості, а в ч. 2 ст. 201 зазначено, що відповідно до Конституції України честь і гідність людини є найвищою соціальною цінністю [17]. Істотними щодо нормативно-правового урегулювання діяльності журналіста у його взаємодії з іншими учасниками масово-інформаційно-комунікативних відносин є положення ч. 1 ст. 1172 ЦКУ, за якою «юридична або фізична особа відшкодовує шкоду, завдану їхнім працівником під час виконання ним своїх трудових (службових) обов'язків» [17].

В Законі України «Про інформацію» поняття моральної шкоди фігурує в ч. 2 ст. 30, якою встановлено, що коли ту чи іншу суб'єктивну думку висловлено в брутальній, принизливій чи непристойній формі, яка принижує гідність, честь чи ділову репутацію, на особу, котра таким чином та у такий спосіб висловила думку або оцінку, може бути покладено обов'язок *відшкодувати завдану моральну шкоду* [14]. У свою чергу, ч. 1 ст. 31 нормативно-правового акту визначено, що у разі, якщо порушенням права на свободу інформації особи завдано матеріальної чи *моральної шкоди, вона має право на її відшкодування за рішенням суду*. Також ч. 2 ст. 31 містить положення, за яким суб'єкти владних повноважень як позивачі у справах про захист честі, гідності та ділової репутації вправі вимагати в судовому порядку лише спростування недостовірної інформації про себе і не мають права вимагати відшкодування моральної (немайнової) шкоди [14].

В Законі «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» від 16.11.1992 ст. 3 забороняється використання друкованих засобів масової інформації для *заподіяння шкоди честі і гідності особи*» [12].

Відповідно до Закону України «Про внесення змін і доповнень до положень законодавчих актів України, що стосуються захисту честі, гідності та ділової репутації громадян і організацій» від 06.05.1993 р., у ст. 440 Цивільного кодексу вперше було закріплено порядок компенсації моральної шкоди, у ст. 6 введено компенсацію моральної шкоди як спосіб захисту цивільних прав, а ст. 7 викладено в новій редакції, згідно до якої судовий захист поширено на ділову репутацію [9]. За переконанням фахівців, окреслені зміни стали важливим кроком в нормативно-правовому урегулюванні діяльності ЗМІ та уможливили «відшкодування моральної та майнової шкоди у випадку поширення відомостей, що не відповідають дійсності чи викладені неправдиво, порочать честь, гідність і ділову репутацію фізичної або юридичної особи» [1, с. 142].

В Законі України «Про телебачення і радіомовлення» від 12.12.1993 р. в ч. 1 ст. 59 зафіксовано вимогу не розголошувати інформацію про приватне життя громадянина без його згоди, якщо ця інформація не є суспільно необхідною, й положення, за яким у разі, якщо суд визнає, що поширення інформації про особисте життя громадянина не становить суспільної необхідності, *моральна шкода* та матеріальні збитки відшкодовуються в порядку, встановленому законодавством України. У свою чергу, в ч. 1 ст. 66 Закону встановлено, що «*моральна (немайнова)* шкода відшкодовується відповідно до вимог Цивільного кодексу України» [15].

Істотним стосовно професійної діяльності журналіста є положення п. е ч. 2 ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 р., за яким при визначенні розмірів збитків, що мають бути відшкодовані особі, права якої порушено, а також для відшкодування моральної (немайнової) шкоди, суд зобов'язаний виходити із суті порушення, майнової і моральної шкоди, завданої особі, яка має авторське право і (або) суміжні права, а також із можливого доходу, який могла б одержати ця особа. При цьому у розмір збитків, завданих особі, права якої порушено, додатково можуть бути включені судові витрати, понесені цією особою, а також витрати, пов'язані з оплатою допомоги адвоката [8].

Ст. 17 Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» від 23.09.1997 встановлює відповідальність журналіста за завдану ним моральну (немайнову) шкоду. Зокрема у документі зазначено, що в разі відшкодування, відповідно до ЦК України, журналістом і засобом масової інформації заподіяної ними *моральної (немайнової) шкоди*, на них покладається солідарна відповідальність з урахуванням міри вини кожного, а у випадку розгляду судом спору щодо *завданої моральної (немайнової) шкоди між журналістом або засобом масової інформації як відповідачем* та політичною партією, виборчим блоком, посадовою особою (посадовими особами) як позивачем, суд вправі призначити *компенсацію моральної (немайнової) шкоди* лише за наявності *умислу* журналіста чи службових осіб засобу масової інформації. Також вказано, що суд враховує наслідки використання позивачем можливостей позасудового, зокрема досудового, спростування неправдивих відомостей, відстоювання його честі і гідності, ділової репутації та врегулювання спору в цілому, тому з урахуванням зазначених обставин вправі відмовити у відшкодуванні моральної шкоди. Важливим вважаємо уточнення, що «умислом журналіста та/або службової особи засобу масової інформації є таке їх/її ставлення до поширення інформації, коли журналіст та/або службова особа засобу масової інформації усвідомлювали недостовірність інформації та передбачали її суспільно небезпечні наслідки» (ст. 17) [10]. Крім цього у нормативно-пра-

вовому акті відзначено, що «журналіст та/або засіб масової інформації звільняються від відповідальності за поширення інформації, що не відповідає дійсності, якщо суд встановить, що журналіст діяв добросовісно та здійснював її перевірку» (ст. 17) [10].

Важливим щодо діяльності медіїв на етапі одержання інформації є положення ч. 2 ст. 24 Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 р., що встановлює відповідальність за порушення законодавства про доступ до публічної інформації й визначає, що особи, права та законні інтереси котрих порушені розпорядниками інформації, мають право на відшкодування матеріальної та *моральної шкоди* в порядку, визначеному законом [11].

Отже, аналіз законодавчої бази засвідчує нормативне закріплення права людини на відшкодування моральної шкоди у сфері масово-інформаційної комунікації. Водночас варто акцентувати на нерівномірному відображенні у медіа-законодавстві права на компенсацію моральної шкоди її учасників. Так, наведений огляд нормативно-правових актів підтверджує, що переважна увага в них надається захисту права на компенсацію моральної шкоди фігурантів інформаційних повідомлень, передусім в аспекті приниження честі, гідності та ділової репутації (ч. 2 ст. 30 Закону України «Про інформацію»; ст. 3 Закону «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні») та розголошення інформації про приватне життя громадянина без його згоди, у разі, якщо вона не є суспільно необхідною (ч. 1 ст. 59 Закону України «Про телебачення і радіомовлення»). До означеної групи нормативно-правових положень належить зафіксована у ст. 17 Закону України «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів» вимога відповідальності журналіста за завдану ним моральну (немайнову) шкоду. У той же час, захист прав журналіста та можливість відшкодування завданої йому моральної шкоди у разі порушення доступу до публічної інформації зафіксовано лише у ч. 2 ст. 24 Закону України «Про доступ до публічної інформації», а авторські права представників мас-медіа захищено ч. 2 ст. 52 Закону України «Про авторське право і суміжні права».

Вкажемо на відсутність у медіа-законодавстві конкретизації вимог про компенсацію моральної шкоди за перешкоджання законній професійній діяльності журналістів, переслідування журналіста за виконання професійних обов'язків, за критику, погрозу або насильство щодо журналіста, умисне знищення або пошкодження майна журналіста, посягання на життя журналіста, захоплення журналіста заручником, кримінальну відповідальність за які встановлено ст. 171, 345–1, 347–1, 348–1, 349–1 ККУ. Особливої актуальності означене набуває у зв'язку із зростанням кількості випадків порушення прав журналістів упродовж останніх років [3].

Також слід погодитися з О. В. Каплій, що додаткової конкретизації потребує п. 2 ч. 2 ст. 258

ЦК України, у якому визначено позовну давність спростування недостовірної інформації, вміщеної у ЗМІ, проте не відображено вимоги про відшкодування моральної шкоди, що часто фігурує у позовах [4, с. 142]. Актуальним є зауваження дослідниці, що найбільше ускладнень у правозастосовній діяльності судів у процесі вирішення справ за позовами до ЗМІ виникає при визначенні *розміру моральної шкоди* у зв'язку з відсутністю в законодавстві чітких критеріїв останнього [4, с. 142].

Висновки. Отже, виокремлення в межах інформаційного права феномену медіа-права [18, с. 30] та значущість масово-інформаційної комунікації на сучасному етапі розвитку суспільства, обґрунтовують доцільність конкретизації усталеної у вітчизняному правовому просторі вимоги захисту особистих немайнових прав та компенсації моральної (немайнової) шкоди щодо діяльності ЗМІ.

Аналіз положень Конституції України, кодексів в галузях матеріального та процесуального права, законів, що конкретизують положення Основного Закону стосовно інформаційної сфери, дозволяють констатувати охоплення вимогою компенсації моральної шкоди інтересів основних суб'єктів масово-інформаційних комунікативних відносин на етапах доступу до інформації, її збирання, обробки, створення, зберігання, використання, поширення. Водночас, урівноваження потребує захист інтересів

фігурантів інформаційних повідомлень, зокрема у питаннях приниження честі, гідності та ділової репутації та розголошення інформації про приватне життя громадянина без його згоди, та вимог компенсації моральної шкоди, завданої перешкоджанням законній професійній діяльності журналістів. Ретельного правового врегулювання, зокрема в аспекті компенсації моральної шкоди різним учасниками інформаційних відносин, потребує діяльність блогерів, журналістів он-лайн видань тощо. Одним з першочергових завдань лишається розробка та прийняття Інформаційного кодексу України (Кодексу України про інформацію).

Перспективні напрями дослідження. З-поміж перспективних напрямів дослідження теми вкажемо на узагальнення досвіду застосування положень нормативно-правових актів, що визначають компенсацію моральної шкоди учасникам масово-інформаційно комунікативних відносин, та виокремлення правових проблем, вирішення яких покращило б ситуацію у медіа-правовому просторі України, забезпечило обґрунтованість та транспарентність рішень судів в означеній сфері. Важливим завданням подальших наукових розвідок вважаємо розробку комплексної методики вирахування грошового розміру компенсації у випадку порушення особистих немайнових прав та заподіяння моральної (немайнової) шкоди учасникам інформаційних відносин.

Література

1. Галаджун З. В. Комунікаційна дифамація як чинник соціальної відповідальності мас-медіа: дис. ... канд. наук із соц. комунікацій: 27.00.01 — теорія та історія соціальних комунікацій / Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка / З. В. Галаджун. — К., 2011. — 265 с.
2. Грищук О. В. Право людини на компенсацію моральної шкоди (загальнотеоретичні аспекти): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 — теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень / О. В. Грищук; Київський нац. ун-т імені Т. Шевченка. — К., 2002. — 188 с.
3. Інститут масової інформації: моніторинг: Барометр свободи слова за березень 2017 р. / [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://imi.org.ua/barametr/57001-barometr-svobodi-slova-za-berezen-2017-roku.html>
4. Каплій О. В. Конституційно-правові засади організації та діяльності засобів масової інформації в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 — конституційне право, муніципальне право / Національний університет «Одеська юридична академія» / О. В. Каплій. — Одеса, 2014. — 235 с.
5. Конституція України: Конституція, Закон України від 28.06.1996 № 254 к/96-ВР, поточна редакція тлумачення від 15.05.2014, підстава v005p710-14 / Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
6. Луспенік Д. Д. Судочинство у справах про захист честі, гідності та ділової репутації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 — цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого / Д. Д. Луспенік. — Харків, 2003. — 20 с.
7. Петров Л. В. Массовая коммуникация и культура. Введение в теорию и историю / Л. В. Петров. — СПб.: СПб-ГАС, 1999. — 211 с.
8. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993, поточна редакція від 26.04.2017, підстава 1977-19 / Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 13. — Ст. 64.
9. Про внесення змін і доповнень до положень законодавчих актів України, що стосуються захисту честі, гідності та ділової репутації громадян і організацій: Закон України від 06.05.1993, поточна редакція від 01.09.2005, підстава 1618-15 / Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 24. — Ст. 259.
10. Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів: Закон України від 23.09.1997, поточна редакція від 11.10.2017, підстава 2148-19 / Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 50. — Ст. 302.
11. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI, поточна редакція від 01.05.2015, підстава 319-19 / Відомості Верховної Ради України. — 2011. — № 32. — Ст. 314.

12. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні: Закон України від 16.11.1992, поточна редакція від 15.06.2017, підстава 2051–19 // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 1. — Ст. 1.
13. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI, поточна редакція від 01.01.2017, підстава 1774–19 // Відомості Верховної Ради України. — 2010. — № 34. — Ст. 481.
14. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII, поточна редакція від 01.01.2017, підстава 1774–19 // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 48. — Ст. 650.
15. Про телебачення і радіомовлення: Закон України від 12.12.1993 р. № 3205-IV, поточна редакція від 13.10.2017, підстава 2054–19 // Відомості Верховної Ради України. — 1994. — № 10. — Ст. 43.
16. Стефанчук Р.О. Компенсація моральної шкоди як спосіб захисту особистих немайнових прав: проблеми та шляхи вирішення / Р.О. Стефанчук // Університетські наукові записки. — 2007. — № 1 (21). — С. 67–83.
17. Цивільний кодекс України: Кодекс України, Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV, поточна редакція від 19.07.2017, підстава 1982–19 // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40–44. — Ст. 356.
18. Цимбалюк В.С. Мас-медіа право в інформаційному суспільстві / В.С. Цимбалюк // Інформація і право. — 2011. — № 1. — С. 30–33.

References

1. Haladzshun Z. V. Komunikaitsiina dyfamatsiia yak chynnyk sotsialnoi vidpovidalnosti mas-media: dys. ... kand. nauk iz sots. komunikatsii: 27.00.01 — teoriia ta istoriia sotsialnykh komunikatsii / Kyivskiy nats. un-t im. T. Shevchenka / Z. V. Haladzshun. — K., 2011. — 265 s.
2. Hryshchuk O. V. Pravo liudyny na kompensatsiiu moralnoi shkody (zahalnoteoretychni aspekty): dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.01 — teoriia ta istoriia derzhavy i prava; istoriia politychnykh i pravovykh vchen / O. V. Hryshchuk; Kyivskiy nats. un-t imeni T. Shevchenka. — K., 2002. — 188 s.
3. Instytut masovoi informatsii: monitorynh: Barometr svobody slova za berezen 2017 r. // [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://imi.org.ua/barametr/57001-barometr-svobody-slova-za-berezen-2017-roku.html>
4. Kaplii O. V. Konstytutsiino-pravovi zasady orhanizatsii ta diialnosti zasobiv masovoi informatsii v Ukraini: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.02 — konstytutsiine pravo, munitsypalne pravo / Natsionalnyi universytet «Odeska yurydychna akademiia» / O. V. Kaplii. — Odesa, 2014. — 235 s.
5. Konstytutsiia Ukrainy: Konstytutsiia, Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 № 254 k/96-VR, potochna redaktsiia tlumachennia vid 15.05.2014, pidstava v005p710-14 // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 1996. — № 30. — St. 141.
6. Luspenyk D. D. Sudochynstvo u spravakh pro zakhyst chesti, hidnosti ta dilovoi reputatsii: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03 — tsyvilne pravo i tsyvilnyi protses; simeine pravo; mizhnarodne pryvatne pravo / Natsionalna yurydychna akademiia Ukrainy im. Yaroslava Mudroho / D. D. Luspenyk. — Kharkiv, 2003. — 20 s.
7. Petrov L. V. Massovaia kommunykatsiia y kultura. Vvedeniye v teoriyu y ystoriyu / L. V. Petrov. — SPb.: SPbHAK, 1999. — 211 s.
8. Pro avtorske pravo i sumizhni prava: Zakon Ukrainy vid 23.12.1993, potochna redaktsiia vid 26.04.2017, pidstava 1977–19 // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 1994. — № 13. — St. 64.
9. Pro vnesennia zmin i dopovnen do polozhen zakonodavchykh aktiv Ukrainy, shcho stosuiutsia zakhystu chesti, hidnosti ta dilovoi reputatsii hromadian i orhanizatsii: Zakon Ukrainy vid 06.05.1993, potochna redaktsiia vid 01.09.2005, pidstava 1618–15 // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 1993. — № 24. — St. 259.
10. Pro derzhavnu pidtryмку zasobiv masovoi informatsii ta sotsialnyi zakhyst zhurnalistiv: Zakon Ukrainy vid 23.09.1997, potochna redaktsiia vid 11.10.2017, pidstava 2148–19 // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 1997. — № 50. — St. 302.
11. Pro dostup do publichnoi informatsii: Zakon Ukrainy vid 13.01.2011 r. № 2939-VI, potochna redaktsiia vid 01.05.2015, pidstava 319–19 // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2011. — № 32. — St. 314.
12. Pro drukovani zasoby masovoi informatsii (presu) v Ukraini: 1. Zakon Ukrainy vid 16.11.1992, potochna redaktsiia vid 15.06.2017, pidstava 2051–19 // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 1993. — № 1. — St. 1.
13. Pro zakhyst personalnykh danykh: Zakon Ukrainy vid 01.06.2010 № 2297-VI, potochna redaktsiia vid 01.01.2017, pidstava 1774–19 // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2010. — № 34. — St. 481.
14. Pro informatsiiu: Zakon Ukrainy vid 02.10.1992 № 2657-XII, potochna redaktsiia vid 01.01.2017, pidstava 1774–19 // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 1992. — № 48. — St. 650.
15. Pro telebachennia i radiomovlennia: Zakon Ukrainy vid 12.12.1993 r. № 3205-IV, potochna redaktsiia vid 13.10.2017, pidstava 2054–19 // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 1994. — № 10. — St. 43.
16. Stefanchuk R. O. Kompensatsiia moralnoi shkody yak sposib zakhystu osobystykh nemainovykh prav: problemy ta shliakhy vyryshennia / R. O. Stefanchuk // Universytetski naukovy zapysky. — 2007. — № 1 (21). — S. 67–83.
17. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: Kodeks Ukrainy, Zakon, Kodeks vid 16.01.2003 № 435-IV, potochna redaktsiia vid 19.07.2017, pidstava 1982–19 // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. — 2003. — № 40–44. — St. 356.
18. Tsymbaliuk V. S. Mas-media pravo v informatsiinomu suspilstvi / V. S. Tsymbaliuk // Informatsiia i pravo. — 2011. — № 1. — S. 30–33.

МІЖНАРОДНИЙ НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ «ІНТЕРНАУКА»
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL «INTERNAUKA»
МЕЖДУНАРОДНЫЙ НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ «ИНТЕРНАУКА»

Сборник научных статей

№ 1 (41)

2 том

Глава редакционной коллегии — д.э.н., профессор *Каминская Т.Г.*

Киев 2018

Издано в авторской редакции

Учредитель/Издатель ООО «Финансовая Рада Украины»
Адрес: Украина, г. Киев, ул. Павловская, 22, оф. 12
Контактный телефон: +38(067) 401-8435
E-mail: editor@inter-nauka.com
www.inter-nauka.com

Подписано в печать 29.01.2018. Формат 60×84/8
Бумага офсетная. Гарнитура SchoolBookAC.
Условно-печатных листов 10,7. Тираж 100. Заказ № 398.
Цена договорная. Напечатано с готового оригинал-макета.

Напечатано в издательстве
ООО «Центр учебной литературы»
ул. Лаврская, 20 г. Киев
Свидетельство о внесении субъекта издательского дела
в государственный реестр издателей, изготовителей и распространителей
издательской продукции ДК No 2458 от 30.03.2006 г.